

Stanczik-Starecz Ervin

## Évköszöntő

Tavalyi sebemről levettem a kötést,  
S a szívemre rátettem a halálos lövést.

## Zátony

	Vagyok	
	mint	
Nap		Nap
	Arcul vág folyó vad vize	
	Torkon ragad	
	Állok	
	Ordas este	
	Féktelen fényű hajnal	
	„Isten mohás	
	Lágy szíve	
	Semmit nem tudhatsz”	
	Életem	
	CSEND	
	Zúgó rend	
Jobb vállam	véres	bal vállam
	Lemegyek a fegyverházba	
	A folyó legaljába	
	Itt az ólomvárban	
	Nincs víz	
	Megnyitom a zárok zárát	

# NAPÚT

Irodalom, művészet,  
környezet

XVII. évfolyam I. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.  
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),  
**Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene),  
**Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők  
János** (környezet), **Szondi Bence** (törtélel), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wenner Tibor** (művészet).  
Szerkesztőségvezető: **Cserép Nelli**. Napút-kör: **Csajji László Koppány, Csűrös Miklós,**  
**Doncsev Toso, Gráfik Imre, Jankovics Marcell, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa,**

**Rakovszky Zsuzsa, Szőrényi László** (tisztelőbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Stanczik-Starecz Ervin: Évköszöntő;	
Zátony . . . . .	borítóbelső
Vasadi Péter: Fosztogatás;	
Ami volt, van; Még ne . . . . .	3
Németh András: Házassági évforduló napján, a kórházi látogatás idején; Purgatóriumakác. . . . .	5
Suhai Pál: A halál, e középkori mester;	
Tintásüveg; Sestina régi s új telekről;	
Jákob. . . . .	6
Búzás Huba: Világom hét csodái egyike . . . . .	10
Horváth Ferenc: Írhatta volna . . . . .	11
Erdélyi Z. János: Nyergelj Jenyiszen:	
Ismét itthon . . . . .	15
Konczek József: amadé úr megbocsátja;	
amadé úr, brüzenülj, . . . . .	16

## Népek humora

Német (MIHL); bolgár (Szondi György); cigány, székely (Pothurszky Géza); cseh (Polgár László); északi (Tóth Ildikó); norvég (Kunkli Edit); finn (Ládi Zsuzsa); japán (Magyar Barna); lengyel (Hasap Veronika); nyelvi anekdoták (Nagykutasi Tibor); orosz (Kiss András; Magocsa László; ro- mán (Teklesz Botond); szerb (Wilhelm József); „szlovák” (Krasznai Gyula) . . . . .	17–29
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------

## Hetedhét

Jiří Žáček: Van ki (Navrátilová Klára fordítása) . . . . .	32
Felipe Benítez Reyes: Két örök egyén (Arató János fordítása) . . . . .	33
David Albahari: Különös történetek (Sándor Zoltán fordítása) . . . . .	35
Håkan Nesser: Televízió (Hollós Judit Katalin fordítása) . . . . .	38
Rudyard Kipling: Ha; Jessi L. Crawford: Angyalkáim; Dean Fraser Phillips: A főnix, ki el nem hamvad (M. Pálffy Erika fordításai) . . . . .	43
Conrad Ferdinand Meyer: Lábak a tűzben (Szalai Lajos fordítása) . . . . .	45
Jan Kuntur: Vallomás; Árpád (Vándor Anna fordításai) . . . . .	47

## Miért

Voltaképpen és sürgős sürgöny. . . . .	51
Georgi Goszpodinov: A szöveg kicsontozásának technikája . . . . .	52
Vörös István: Hogyan csontozunk ki egy szöveget?; A szöveg és a szívátültetés. . . . .	53

**Tárlat**

Pintér Krisztina: „A művészet lényege,  
 hogy soha nem szabad blöffölni!” .....55  
 Kolozsvári Grandpierre Miklós  
 festményei ..... színes melléklet

**Szóvár**

Miklóssy Endre: Minek nevezzetek? .....57  
 Kicsi Sándor András: Szemiotika szavunk  
 történetéhez .....59

**Tizennegyedmagunkban**

Frankovics György: Közmondásokról  
 és szólásokról röviden .....62

**Téka**

Druzsín Ferenc: „A vasúti az teheti,  
 mer az állam fizeti...” (Barta Lajosról) . . . .67

**Ablak**

Covaciu Norbert: Nyaktól s bokától  
 (Tomba Andrea: Fejtől s lábtól) .....79  
 Csuka Botond: Lekeverhetetlen narráció  
 (Nyerges Gábor Ádám: Sziránó) .....81  
 Bába Tibor: A férfikor előtti utolsó pillanat  
 (Tinkó Máté: Amíg a dolgok rendeződnek) 85  
 Ritter György: Mérleg, nyelv nélkül (Ungváry  
 Krisztián: A Horthy-korszak mérlege) . . . .88  
 Hegedűs Imre János: Csend és muzsika  
 (Kovács Katalin: A csendmuzsikás). . . . .93  
 Tiszai P Imre prózái .....95  
 Brunner Zsanett Anna: Fahéjas kávé  
 Melankóliával .....101  
 Kovács Éva: A néma hegedű .....104  
 Szénási Ferenc: Jóska bátyám .....110

**Charta XXI**

Surján László: Megbékélési mozgalmunk  
 lelki gyökerei .....113

Csáji László Koppány: A jog, az erkölcs  
 és a hit erőterei .....117

**Emlékezet**

Széles Klára: Az igazság keresésének  
 játékosáról (Hankiss Elemérről). . . . .119  
 Pais István: Ógórög humor, ógórög szerelem 126  
 Füleki Gábor: Hódolat Határ Győzőnek;  
 Győzelegy .....128

**NAPÚT**

Irodalom, művészet,  
 környezet

XVII. évfolyam I. szám

**Átjába  
 (Népek humora)**



E számunk szerzői..... 129

**Illusztrációk**

Kolozsvári Grandpierre Miklós  
 szobrai..... 2, 31, 78, 118

Melléklet

**Kávé Téka - Napút-  
 füzetek 91.**

Novotny Gergely: Háromkirályok  
 (Színmű három felvonásban)

Vasadi Péter

## Fosztogatás

Mikor már  
                   mindent  
 odaadtam, most őt is kérik.  
 Nem magyarázok.  
 Nem adom. Vedd el.  
 Mosolyog. Néz. Vissza-  
 nézek, de erőtlén.  
 Őrület. Pillanatról  
 pillanatra szebb a  
 szeme... Mik benne  
 a sötét foltok? Vérmaradék.  
 Azóta?... Nem mosolyog.  
 Azóta, igen – mondja.  
 Nem múlnak soha el?  
 ...Én hagynám, de épp  
 múlni nem akarnak.  
 Nem értem... Nem értheted,  
 mondja. Arra várnak, amire te.  
 ...Meg te is, mondom pimaszul.  
 Ismét mosolyog: Most már érted.  
 ...Látod? Éppen ezért  
 nem adhatom őt.

## Ami volt, van

Visszakanyarodni az  
 elejére. Mikor még  
 megállított a levendula-  
 illat és a harangszó.  
 Az a kalimpálás, az  
 az üde pontatlanság,  
 ahogy a harangnyelv  
 hol elérte, hol nem  
 a bronzköpenyt, s nem  
 titkolta a bámésznak:  
 én vagyok, ki repeszti.  
 Fölérek a hegyre.  
 Ott látom alant, az

erdő szélén a szerény  
kőbárányt, kimeszelve,  
épp felesel a fenyőkkel,  
mintegy dallamosan.  
Pazarolta, füttyült  
az időre: igen,  
pökhendi vagyok,  
hangjával grimaszolt,  
s nevetett. S abbahagyta  
hirtelenül, átjárva a  
a nagy, zöld, vakító  
csöndet...  
Mekkora gyermekség.

## Még ne

Szerelmedet  
elhagyhatja esze.  
Katatonná válhat.  
Még itt van, de  
észleled, elfele tart.  
Ki a szeretetből,  
be a szeretetbe.  
Ádáz, álszent bújócska.  
Becsapódik az ajtó.  
Itt csönd van, fojtott  
zokogás, odaát esztelen  
ének, hujjogás, gátját  
szakította öröm... Nem  
jósolgatni kell nagyokat,  
bedugott füllel – hallgatózni,  
mint tolvaj érkezte előtt.  
Tedd le a fegyvert.  
...Hogy megjön, bizonyos.

Németh András

## Házassági évforduló napján, a kórházi látogatás idején,

vár az első nem közös ágynál,  
és mintha nem tudnád, hogyan kellene  
egy nagybeteg nőt nézni, mások szeme,  
sóvár, hazug kéj nem takarhatja be  
most, csak te légy testének élő jele,  
míg műzsád mozdulatlan, alvó öle  
vár az első nem közös ágynál.

## Purgatóriumakác

Kígyóévenként  
vedlik a kérge,  
törzshitből, mert kért,  
lombja cserébe

ráhagy rabló szél  
durva kezére  
minden színt, és tél,  
mint szemefénye,

megcsillan hóban,  
kályha szeszélye  
hüllőálomban  
lángölelésre

csábítaná, csak  
vén, a beszéde  
értelmetlen, vak  
lelket igézne,

míg tűz járná át,  
hogyan hamu, pernye  
élő példáját  
bízza a testre.

Suhai Pál

# A halál, e középkori mester

E képeken a halál *középkori* mester.  
Minden elvontsága és naivitása ellenére is eleven figura. Az Apokalipszis lovasainak egyike, a Lovag nem éppen lovagias kísérője, megkopsztja a Kereskedőt. Traini Campo Santóján az élet élvezeteibe feledkezett ember utolsó, pokoli jutalma. Bár e kajánságot nehéz felülmúlni, az ifjabb Holbeinnek sikerült: francia követei divatos ficsúrok, önelégülten feszítenek egy torz perspektívájú, számukra nyilvánvalóan láthatatlan koponya képe fölött.

Benne, e testetlenben testesülnek leghitványabb bűneink. Mindenben bűnös. És eszes. Eszesebb nálad is. Lehetetlen leráznod magadról. Ha egyik bajodból kigyógyultál, másikkal traktál. Gyomorvérzés után nyaktöréssel. És azt, aki gyógyírt a nehéz nyavalyákra kigondol, saját eszének csapdájába csalja. Pavilonokat épített veled, külön a traumatológiának, a kardiológiának s külön a neurológiának is. Száz tudománnyal osztozik egyetlen testeden. Fölszeletel, akár egy disznót.

És mégis egy veled. Megvár, ha érkezel. S ha indulsz, megy veled. Egy rajtad túli, végső, kiismerhetetlen s tán akaratlan akarat készséges eszköze ő. Létezésed benne ocsúdik önmagára, e negatív dimenziójú fantázia-alakban. Fáradhatatlan igyekezetében, mely ott munkál benned is. Nincsen úr. Váratlan zuhanásoddal bármikor betöltheti. Add oda hát magadat neki. Önként. Ez gyújtsa föl hullócsillag-esésed, ez világítsa be eszméleted, augusztus éjszakáján fejed fölött a végtelen eget.

---

Kedves szerzőnk is ideröppent e szép évfordulóhoz: köszöntjük most történetesen – hetvenesztendősen. Dicsértessél, Pali! (A szerk.)

# Tintásüveg

Palimpszeszt P. S. egy sorára

*Kifolyt a tinta; foltja megmaradt.*

## I. Nekifutás: Retró

Azt hallom untalan, hogy tán csak négy-öt év  
és nem lesz könyv és az se kell, papírlap,  
ha olvasni akarnék s toll, hogy írjak,  
a gépbe lépnem épp elég.

Egy-egy gombra éppen csak rátapintok  
s magától szinte, dől is már elém  
a vers, a virtuális költemény,  
ha intek, épp elég az indok.

Pár év csupán és úgy sétálhatok  
a hálózatok dzsungelében,  
akár egy parkban, jól szabályozott  
viszonylatokban – kár, hogy meg nem érem.

A szép jövőndőt. Hogyha ezt veszem,  
egy rég kiszáradt, itt felejtett  
tintásüvegnek, melybe díszollat ha ejtek,  
még mindig több hasznát veszem.

## II. Nekifutás: Való

Azt hallom untalan, hogy tán csak négy-öt év  
és nem lesz könyv és az se kell, papírlap,  
ha olvasni akarnék s toll, hogy írjak,  
a gépbe lépnem épp elég.

Ezt hallom én, ki egykoron  
még tollhegyet tintásüvegbe,  
sötét levébe mártogattam egyre  
s tintás lett, az bizony, ujjam s gyerekkorom.

Ma egy-egy gombra épp csak rátapintok  
s magától szinte, dől is már elém  
a vers, a virtuális költemény,  
ha intek, épp elég az indok.



Pár év csupán és úgy sétálhatok  
a hálózatok dzsungelében,  
az internet őserdejében,  
akár egy parkban, jól szabályozott

viszonylatokban – kár, hogy meg nem érem.  
Ha ezt veszem, valóbb nekem  
egy régi tintatartón elmerengenem,  
semmint koromnak vad világát élnem.

## Sestina régi s új telekről

*Előre csak annyit vágat / velem a ló,  
amennyit hátra is egyben – / ez a való.*

Nemhogy hava, emléke sincs maholnap  
a régi nagy teleknek, száraz ág int  
s aszott levél idéz csak jó előre  
(milyen hiába tudni!) szürke évszak;  
tömött buszok zuhognak s múlt időben  
fagyott homályba ránt a régi szánkó.

Mi volt a jó tebenned, régi szánkó:  
tudom-e még s feledni jobb maholnap,  
mint most felelni, hogyha száraz ág int?  
Nem jobb-e futni hátra és előre,  
vagy nézni csak, gyerekként, minden évszak  
delén-telén is mindig jó időben?

Tudom-e még, mi volt az, most-időben,  
mi volt a jó tebenned, barna szánkó  
egykor a dombok alján s lesz-e holnap  
lecsúszni bennem is még, hogyha ág int,  
mindegyre le s ha háttal is, előre:  
te bennem s rajtad én és minden évszak?

Mi volt a jó a hóban, síkos évszak  
ha csúsztatott a térben és időben,  
mi volt a jó a jóban, mondd, te, szánkó,  
e lázas süllýedésben s hogy maholnap,  
habár a hegy mögöttem s vékony ág int,  
mi vár, mi lesz s miért, hogy jó előre?

Ez volt a jó: ha mélybe is, előre?

És rántson is magával bármi évszak?  
 Mert jó zuhanva élni még időben?  
 Ahogy te tudtad egykor, régi szánkó?  
 És tegnap úgy, amint ma s mintha holnap:  
 csupán vitetni szánnal, bármi kéz int?

Még volt és lesz idő is, száraz ág int  
 hírére már a fagynak jó előre,  
 mert eljön s el se múlt a régi évszak,  
 piros fülekkel tüntet télidőben,  
 ha dombról mélybe ránt a völgy, a szánkó  
 és végképp múltba fordul majd a holnap.

Maholnap itt a holnap, száraz ág int  
 hátrálni hűn előre s minden évszak  
 röpíthet jó időben s mind a szánkó.

## Jákob

*...csípőjének forgócsontja helyéből  
 kiiszamodék, mikor a férjfiú tusakodnék vele.\*  
 (Teremtés könyve, XXXII. 25.)*

Mit ér a vers, ha nem  
 az Angyallal birkózol érte,  
 ha közben nem marjul ki  
 a csípőd vagy bokád.

Ha nem a bicegésed,  
 hogy jambusaidat,  
 repüljenek, a porba lépje.  
 Ha életed nem írja át.

Ha nem rettenete  
 egy erősebb lét közelének,  
 ha szájalsz csak vele,  
 mint egy komédiás.

Mit ér a vers, ha vers  
 csupán és semmi más:  
 ha nem a vereséged  
 a fölmagasztalás.

Búzás Huba

# Világom hét csodái egyike

Suhai Pál 70. születésnapjára

mikor arcok helyett ma már csak maszk az ember, az istennek is jobb talán, ha nem imádja a senkiházi... izgat, tovatűnt, az ám, a függőkert, de kérddheted ezerszer: hová Babilon, Ninivé csodája! domboldalak zöldellő teraszán

Szemiramiszt sodorta el *lamasszu-tenger*?\* ahol az Eufrátesz völgye puha pólya... nincs válasz... festegette Assurbanipal? találgathatja bárki, ej, sosem nyer, na, mert csak én tudom: manap lakója ~ nálunkfelé ~ a jó Suhai Pál,

bazaltabb boltozóköveknél visszatérten, barátság oszlopát repkénye ím' befolyja, teraszain ezer virágzó vers röpös: napnál magasabban, fönn, Zebegényben él őscsodánk reinkarnációja... egyébként meg... semmi különös

\* emberfejű asszír szárnyasbikák özöne

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így, mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

nevezi meg, adószámunk pedig:

**18110661-2-41.**

Köszönjük.

Horváth Ferenc

Írhatta volna: Búzás Huba

## Szerelemszag

(Két hajnali szippantásban)

### 1. szippantás

A hegy varkocsain felizgult szél berezgál,  
az ösvenyek szemérmetlen-kitártak,  
a fickósan imedő napkorong  
vereslő, duzzamos kokastaréj,  
fölyhőket hágó falloszok a fák.

S felvillan a kökény ácsingózó szeme,  
nem zűrcsölök szerelmet, mondanám,  
de elhullongázom most, ejnye-ejnye,  
csikicsukis nyiladékba nyelődöm,  
még reggelim, zaccos kávéim előtt.

### 2. szippantás

Kamilla, illa illatom,  
az voltál, pille pillatom;  
alád limbóztam, jöszte rám,  
ízleltelek, lettél teám,  
ambróziám, nektárom is,  
s voltál addig a párom is,  
borókacédrusok alatt –  
amíg megpitymallottalak.

Írhatta volna: Baranyi Ferenc

## Az a merészség...

Nem bátorság verselni zagyván,  
ritmust, rímeket odahagyván,  
elvetve mindent, ami érték,  
felrúgva mindent, ami mérték;  
a semmi tojásán kotalni,  
a verslábakkal csak botolni,  
a szükséges szót nem keresni:  
nem bátorság ma az ilyesmi.

Az a merészség: érthetően  
írni e posztmodern időben,  
szonettre, tercínára vágyni,  
balladát és stanzát csinálni;  
mostanság, mikor más a norma,  
azt hirdetni, hogy kell a forma,  
kell a gondolat és a szépség:  
bizony mondom, az a merészség.

S fokozhatjuk! A Fradi-pályán,  
a B közép közepe táján,  
talpig lila-fehérbe bújva,  
drukkolni szívből, egyre fújva,  
hogy az újpestiek a jobbak;  
vállalni azt, hogy megrugdosnak –  
barátaim, nincs semmi kétség:  
az a legmerészebb merészség.

Írhatták volna:  
a nép tehetséges fiai, a verscímekben megjelölt helyeken

## Erdélyi versikék

### Udvarhelyszéki kétsoros

Életünk száll, mint a bincs:  
csípd meg, holnap tán már nincs.

### Marosszéki biztatgató

Ne csak less a lányok után,  
az a legény, aki supál!

### Gyergyói rimjáték

Miskájával Maris jól járt:  
bétöltötte tariskóját.

### Háromszéki lány-rikkangató

A legényt, ha fenyeleg,  
a rossz gósnya egye meg!  
S hadd suváljon a merész,  
aki csippöd, csicserez!

Írhatta volna: Berda József  
 Profán újévi epigramma

Szép évet kívánok,  
 mely során, például,  
 széked sose reked,  
 s hogyha kell, derülten  
 engeded útjukra  
 a pompás szeleket.

Írhatta volna: Juhász Gyula  
 Gulácsi Lajosnak

Ha nyílik a kalamáris,  
 tollat márt a Lala máris!

Írhatta volna: Weöres Sándor, az ötvenes években  
 Itt van május elseje!

De szép is a majális!  
 Ott az ember sosem komor,  
 s nemcsak piál, kajál is:  
 ha elég tágas a gyomor,  
 s hogyha bírja a máj is.

Írhatta volna: Vajda János  
 Bajza Józsefnek

Rögtön látszott Bajzán,  
 hogy szerfölött pajzán!

Erdélyi Z. János

## Nyergelj Jenyiszen: Ismét itthon

(ОПЯТЬ ДОМА)

A labodával tele már a lelkem,  
 ha gombos harmonikám térdig ér.  
 Hajamban egykor pántlikát viseltem,  
 noha az ingem rég nem hófehér.

Pezsgős lovam a zabba fújja orrát –  
 jól áll neki a sálam és a frakk –;  
 cilinderében hold-ingájú órák  
 kongatják el sok néma szavamat.

Elmém tüzénél serceg sült szalonna,  
 s uborka csurrant húsos kék tejet,  
 akárha nyírfa-keblű lányka volna,  
 aki a tarlón pelyvát kéreget.

Kicsiny lakunknak döngölt szegletében  
 csótány kotor az ikon aranyán.  
 Öreg kutyánk süket fülére léptem,  
 s a szívem ettől megbékül talán.

## Előfizetés

A Napút esztendőnként tíz tematikus összeállítás, mindegyikben Káva Téka-füzetmelléklet s nyolc színes képzőművészeti oldal – előfizetéssel juthat el legbiztonságosabban, kényelmesen rendszeres olvasójához. Ha a napkut.hu honlapunkon fellelhető eddigi 150 számunk gazdagsága megnyerő s biztosíték lehet ez évi számainkra – várjuk előfizetését.

2015-re is hatezer forint. (Sárga csekk csak ezért került a lapok közé.)

Ha úgy ítéli meg, szóljon barátainak, ismerőseinek – legyenek olvasói lapunknak. Akár segít másoknál az Ön figyelemfelhívása, akár nem – régi s új előfizetőinknek is könyvcsomaggal kedveskedünk. Benne: a Napkút Kiadó könyveiből.

Köszönjük: a szerkesztőség.



## KonczeK József

# amádé úr megbocsátja

amádé úr, ön ékes vén ripók  
tekintetesse ...el...térőleg írom,  
az amade nevét, mosszjó a rikkantó rigők  
is rigőbbak és fejjérb a lilíjom,

mert ígyen ível át minden időn,  
amádé úr, ha palimbachba írom,  
ám tisztelem játékos kedvét, amidőn  
belengi orcámat legényi pírom.

mert az az amade, akár a dobszó,  
úgy perdül, s a lász' csodálkozik,  
hogy minek az a harchév... nem haragszó',  
nemes úr? jöjjön, nézzünk mozit,

hol füttyögök meg hujjogok vidámják  
meg nyihogják pedantérvs-senyek  
monotóniáját,  
s hol top lessz lányokat tekintenek.

# amádé úr, brüzzzenülj,

csrrr, korr, prütty, ezt jó amádé úrnak  
üdvözlöm, aminthogy igazán  
nyelvtanlhatnék szabályba tanultlag,  
biribiri, ticcső, zsigg, azám.

brummmagiszterem, amádé drága fő,  
riccsenek vidámszint, jó öreg,  
hogy a tréfában ígyen buggy elő  
a csirr, a csörr, az ígehangtövek,

s bár hurrogálják rittyemet, de mittudom veled,  
hogy rockokó madárka voltam én,  
pittypalattyoló, de túrj, te fürj,

zörrenjek, ha rám rezeg  
a köz-véle-mén(y)  
s csak druzzogjak, és aztán brüzzzenülj.

Fordítók jeleskedhetnek: gyűjtögethetnek, magyaráthatnak – nemzetek s nyelvek humorát szeretnénk a Napút folyóirat számaiban közzétenni. Vicceket, anekdotákat várunk – voltaképp bármi megkötés nélkül. Jobbára mégis a kortárs humor lehetne a hangsúly, terjedelmi korlátot azonban nem állítunk... – hangzott nem oly régi felhívásunk első három mondata. S íme az eredmény, a közlésre érdemesített adomák, viccek, saját szerzések – tizenöten tizenöt tájról, nyelvből, területről gyűjtöttek s merítették. (Sz. Gy. csak nyelvi gazdagításként tett a csokorhoz bolgár színeket.)

## Anekdoták Németországból

### A pajta özvegye

Hans elutazik barátjával, Péterrel síelni. Miután telepakolták a kombi csomagtartóját, elindultak délnek. A hegyek között hirtelen heves hóviharba kerültek, amely teljesen megbénította a látási viszonyokat. Még időben eljutottak egy közeli farmhoz. Bekopogtak az ajtón, amit egy csinos, nagyon vonzó nő nyitott ki.

– Itt maradhatnánk egy éjszakára? – kérdezték. – Ebben a hóviharban képtelenség továbbhaladni.

– Nos – válaszolt a nő –, nemrég lettem özvegy, az emberek beszélni fognak rólam, ha beengedem önöket.

– Nem probléma – tette hozzá Hans –, aludhatunk a pajtában is.

Így is történt.

Egy évvel később Hans levelet kapott az özvegy ügyvédjétől. Miután elolvasta a levelet, azonnal felhívta Péter barátját.

– Péter, emlékszel még arra az atraktív özvegyre, ahol megszálltunk?

– Természetesen.

– Lehetséges, hogy aznap éjjel felkeltél, felmentél hozzá és lefeküdtél vele?

– Be kell valljam, valóban így történt.

– Lehetséges, hogy az én nevemet addad meg neki?

Pétert lelkiismeret-furdalás gyötri, majd bevallja az igazságot:

– Nos... attól tartok... visszaéltem a neveddel.

– Köszönöm! – válaszolta Hans.

– Az özvegy meghalt, és egy óriási vagyont hagyott rám.

### A szorgalmas komornyik

Bobby gróf új komornyikot vett fel. Ahogy reggel, szokás szerint belép az ebédlőbe reggelizni, figyelmes lesz arra, hogy az asztalon egy kanna gőzölgő kávé, egy kosár zsemlével és egy tömb vaj található, semmi több.

– Johann! – kiált a gróf az új komornyiknak. – Johann, jöjjön csak ide! Ez nem reggeli. Ha én reggelizek, akkor szeretnék kolbászt, sajtot, háromféle lekvárt, ropogós kenyeret, pirítóst, kettő darab háromperces tojást, teát, tejet, narancslevet, kukoricapelyhet és egy napilapot. Megértett?

– Igenis, uram – mondta a komornyik kicsit sértődötten.

Később a gróf fürödni szeretne, megbízza a komornyikot az előkészítéssel. Amikor a gróf a fürdőszobába toppan, látja, hogy a víz folyik a kádba, egy szappan és egy törölköző található a kád mellett, semmi más.

– Johann, jöjjön csak ide! Ha én fürödni akarok, akkor ott kell hogy legyen: fürdőszó, sampon, fürdőköpeny, papucs, feltörlőrongy, három törölköző, mentaolaj, és szeretném, ha rádió lenne a kád mellett. Megértett?

– Igenis, uram – mondta a szegény komornyik, és visszavonult.

Estefelé rosszul érzi magát a gróf, és magához hívítja a komornyikot.

– Johann, rosszul vagyok, hívjon kérem egy orvost!

Johann elhagyja a házat, és több óra elteltével tér vissza.

– De Johann – nyögdéssel a gróf –, hol volt ilyen sokáig? Jön végre az orvos?

– Igenis, uram – mondta Johann büszkén. – Értesítettem az orvost, a nővért, az altatóorvost, a sebészt, az ápolónővért éjszakára, a gyógyszerészt, a pszichiátert, a halottkémet, a sírásót. A koszorúkat megrendeltem, a sírt kiásták, a krematóriumot befűtötték, és a halottaskocsi kint áll az ajtó előtt.

### Professzor Virchow

Professzor Virchow részt vett a nagy énekesnő, Adelina Patti utolsó fellépésén, aki nem tudott elszakadni a színpadtól. A hetven évével jelentősen korlátozott lett a hangja, de tudta, hogyan inspirálja a közönséget. Az előadás után Virchowot megkérdezték, hogy mit gondol a művésznő énekléséről.

– Csodálatosnak találtam – felelte –, ez volt a legszebb asztma, amit valaha is hallottam.

*MIHI fordítása*

## Bolgár anekdoták

### Egy a torok

Felöntött valaki jócskán a garatra, ment haza, előkapta a neje.

– Nem sokat ittam... – mentegetőzött a férfi –, csak egy üveggel.

– Egy üvegtől le nem disznósulsz!

– Egy volt az, csak fonatos.

### Ha nem igaz, járj utána

Kimegy az após, hogy megfeji a tehenet, de elejti a sajtárt, kiömlik az összes tej.

Üres kézzel megy vissza, kérdezi a menyé:

– Hol van a tej, papa?

Gondolkodóba esik az öreg, majd megfelel:

– Hát künn a szérún... Elegyengettem, hogy száradjon.

### Sop észjárás

Rávenné a férjét egy asszony, hogy bójtöljön, de az:

– A szamár egész évben tövisen él, szent szamár még sincs egy se!

### Munka nélkül keservesebb

Szántott egy ember a mezőn, cigányok jöttek koldulni.

– Ingyenélők! – dörögte rájuk az ember. – Nézzétek, mennyit gyötrődöm én az ekével!

– Mi többet gyötrődünk nálatoknál! – mondták a cigányok. – Nektek könnyű: szántsál, őrlj, egyél! Szántsál, őrlj, egyél! Nekünk meg, cigányoknak: kunyeráld, vigyed el, dagasszad, süssed ki – és csak akkor: egyed meg!

*Szondi György fordítása*

# Cigányok, székelyek

Nagyon éhes egy rajkó... és így szól az anyjához:

– Édecsanyáám...!! Kijé ez a nagydarab lekvároskenyír??

– Hát a tiéd, kisfiam...

– Óóó, de kicsi...!

Két cigány beszélget:

– Dik má Suku! Hállom, hogy meg hált a Prímás? Mondjad má, hogy hált meg?

– Hogy hált meg... hogy hált meg...!? Látod azt a mély szakadékot..?

– Látom!

– Na. Ő nem látta!...

Egy öreg székely szénásszekerére felkérézkdik egy utas.

– Kedves bátyám, elvinne Nagyváradra a szekérével? – kérdi az utas.

– El – felelte a Székely.

Az utas kényelmesen elhelyezkedik a szekéren, és elszenderedik.

Majd felriad, és azt kérdezi:

– Bátyám, messze van még Nagyvárad?

– Nem messze – feleli az öreg.

Az utas tovább szundikál a szekéren, majd ismét felriad.

– Bátyám – messze van még Nagyvárad? – kérdi az öreget.

– Már messze! – feleli nyugodtan az öreg székely...

Éjszaka az öreg székely mocorgást hall az ajtó felől, és odakiabál:

– Te vagy az, fiam..!?

Semmi válasz, de továbbra is hallatszik a zörgés.

Az öreg kiveszi az ágy alól a fejszét, odamegy az ajtóhoz, és újra kiszól:

– Te vagy az, fiam..?

Megint semmi válasz, de továbbra is matatnak az ajtón.

Az öreg hirtelen feltépi az ajtót, és lesújt a baltával.

Hatalmas jajszó, nyögés, hörgés...

Felkapcsolja a villanyt, hát látja a fiát véresen a földön nyögdecselni...

– Megkérdeztem, hogy te vagy az, fiam...? Miért nem válaszoltál?...

– De hiszen én bólintottam, apám!...

Subájára dőlve fekszik a székely a réten, és szalonnázik.

Arra vetődik egy vándorlegény.

– Jó napot, kedves bátyám! Megmondaná nékem, hány órai járás ide Kolozsvár?

– Menjen – szólt az öreg.

– De bátyám, igazán elárulhatná ezt nekem!...

– Menjen – szólt ismét az öreg székely nyugodtan.

– Én nem is értem, hogy lehet valami ilyen szívtelen – háborgott a vándorlegény, és sértődötten elindult...

Kisvártatva utánaszólt az öreg:

– Ha ebben a tempóban halad, másfél óra múlva eléri Kolozsvárt!...

*Pothurszky Géza gyűjtése*

# Cseh irodalmi anekdoták

Jaroslav Hašek szívesen járt a mai prágai Fügner tér egyik sarki kocsmájába, amelyben Pepík Šolc volt a csapos, akivel Hašek kölcsönösen barátilag szimpatizált. Állítólag az író róla mintázta Palivec kocsmáros alakját a Švejkben. Šolc maga is bohém figura volt, egyszer például Prágában viccből elterjesztette, hogy a trónörököszt megölték, amiért a rendőrség ki is hallgatta őt. Mekkora volt aztán a csapos büszkesége, amikor Ferenc Ferdinándot Szarajevóban valóban lelőtték, hogy a jóslata bejött, s a rémhíre így igazzá vált!

Történt egyszer, hogy Jaroslav Hašek a prágai Károly téren éppen Magyarország térképét tanulmányozta, mert ide akart utazni. Ekkor odalépett hozzá valaki, és megkérdezte tőle, hogy ez ugye Franciaország. Nem, ez Magyarország – hangzott Hašek válasza. Mire az idegen elmagyarázta, hogy így vernek át a kereskedők mindenkit, megrajzolják Franciaországot, ráteszik a magyar neveket, aztán úgy adják el, mintha Magyarország lenne. A vita tovább tartott, majd odahívtak egy újabb ismeretlent, és megkérdezték, hogy szerinte melyik országot ábrázolja a térkép. Ez Anglia – mondta az ismeretlen.

Franz Kafka prágai szülőházával szemben állt a Batalión nevezetű hírhedten alvilági pálinkamérés, amelynek törzsközönsége saját „köztársaságot” alapított. A kocsmába a legszegényebbek jártak, s mivel a tulajdonosok féltették tőlük az edényeket, az asztalba vajt mélyedésekbe adagolták

a levest, a kanalat pedig odaláncolták az asztalhoz. A Bataliónba járt egy bizonyos Dr. Uher (dr. Magyar) nevezetű jogászdoktor is, aki próbált segíteni a szegényeken, s aki – a városi legenda szerint – amikor megtudta, hogy a felesége megcsalja, a kocsmá kilencven nincstelen törzsvendégére hagyta vagyonát, majd ezt követően bánatában halálra itta magát.

Hašek szinte egész életében folyamatosan tréfálkozott. A Malé náměstín (Kis téren) levő U Čížků sörözőben például egyszer találkozott egy vidéki szálloda tulajdonosával, aki megkérte az író, hogy dedikálja neki egyik könyvét. Hašek így is tett, de megkérte a szállodást, hogy csak otthon olvassa el a dedikációt. Ez így is történt, a vállalkozó pedig hazaérve büszkén mutatta feleségének a könyvet, amelyet az írótól kapott. Lett aztán haddel-hadd, mivel Hašek ezt írta ajánlásnak: „Egyetlen szerelmének, a szállodás úrnak ajánlja az együtt töltött örült éjszaka emlékére Olga Desmond”. Az említett hölgy berlini táncosnő volt, aki azzal lett híres, hogy meztelenül táncolt.

Azt gondolnánk, hogy Franz Kafkának nem volt humora. Egyszer azonban egy társaságban hölgyismerőse örömmel mesélt neki arról, hogy most jött meg Brünnből, és az ottani könyvesboltban megvette Kafka frissen megjelent könyvét. „Ja, az maga volt?” – kérdezte aztán az író fanyar öniróniával.

Összeállította, írta: Polgár László

## Északi humor

Egy svéd férfi a Lappföldön túrázik. Körülnéz az eléggé egyhangú, kopár vidéken, megkérdezi egy lapp embertől:

– Ti mit szoktatok itt csinálni nyáron?

– Halászunk és szeretjük a lányokat.

– És télen?

– Télen nem halászunk.

A norvég Nilssonné elmegy az orvoshoz.

– Mi a panasza? – kérdi az orvos

– Hát, kedves Doktor úr, nem nagyon tudok aludni. Ha a jobb oldalra fekszem, fáj a májam. Ha a bal oldalra, akkor a szívem.

– Kedves asszonyom, akkor feküdjön hanyatt.

– Azt nem lehet, mert akkor jön Nilsson.

– Hát akkor feküdjön hasra.

– Kedves Doktor úr, látszik, hogy nem ismeri Nilssont.

*Tóth Ildikó fordítása*

## Északnorvég humor

Levél a fiamnak, aki nem otthon lakik, hanem valahol máshol

Hamarøy, az idei év hetedik hó elseje

Kedves fiam, kicsi Gottfred!

Lassan írom ezt a levelet, mert tudom, hogy te nem tudsz gyorsan olvasni! Úgy vagy vele, mint én, akitől az egyik szomszéd, a Sivert ezt kérdezte:

– Te, öreg Gottfred, mért beszélsz mindig olyan lassan? Te bolond! – válaszoltam –, hisz tudod, hogy munkanélküli vagyok, és rohadtul ráérek.

Most már nem ott lakunk, ahol akkor laktunk, amikor elköltöztél, mert azt olvastam az újságban, hogy a legtöbb baleset az otthon kétmérföldes körzetében történik, úgyhogy elköltöztünk. Sajnos nem tudom elküldeni neked a címet, mert akik előttünk laktak itt, elvitték magukkal a házszámot, hogy ne kelljen nekik címet cserélni.

A ház nagyon szép, még mosógép is van beszerelve. De nem vagyok

biztos benne, hogy egészen úgy működik, ahogy kellene neki. Két napja belerakott anyád egypár ruhát, és – meghúzta a zsinórt. Azóta nem látta a ruhákat – még.

Az idő most jó, de múlt héten kétszer is esett az eső. Először három napig, utána négy napig.

Ami a kabátot illeti, amit el akarsz velem küldetni, Jonas nagybátyád azt mondja, túl nehéz lesz postán küldeni, mivel fémgombok vannak rávarrva. Úgyhogy levágtam, és a belső zsebbe tettem őket.

Tegnap bezártam a kocsikulcsot a kocsiba. Egy ideig nagyon aggódtunk emiatt, mert majdnem két órába telt kiszabadítani anyádat és az öcsédet.

Anyád kiabálja a konyhából, figyelj oda, hogy elég ételt vigyél be a szervezetedbe, mert a szervezeted egész életedben meglesz. – Ha hamarosan hazajössz, a kedvenc ételedet fogod kapni: heringlevest szárított húsdarabkákkal – mondja anyád. Amúgy ő

éppen most jött meg a boltból, narancsot vett. Azt mondja, a narancsok nagyon egészségesek, mert sok C-vitamint tartalmaznak. Ami engem illet, én csak a magokat látom bennük.

A nagybátyád, a Harry nagyon megjárta a múlt hét elején. Belesett egy hordó háziba. Megpróbáltuk kihúzni belőle, de ő csak nevetett, és nem akart kijönni. Végül belefutott. Másnap elhamvasztottuk, és még most is ég.

Egypár cimborád kifutott a Straumhídról egyik nap egy Pick Uppal. Ket-

tőjük, a Kenneth és a Ronny megfult, mert ők hátul ültek a csomagtérben, és nem tudták kinyitni az ajtót – időben.

Amúgy semmi különös nem történt itt.

Anyád ölel.

Apád üdvözl.

Ui.: Akartam küldeni neked egy kis pénzt, de már lezártam a borítékot.

*Kunkli Edit fordítása*

## Finn viccek

Hittanórán megkérdezi a tanító, mi történt Jézussal húsvétkor. Mindenki jelentkezik, kivéve a kis Kallét.

– Na, Kalle – kérdezi szigorúan –, nem tudod, mi történt Jézussal húsvétkor?

– Nem tudom – feleli reszkető hangon Kalle. – Én apával és anyával síeltem Lappföldön.

A tanító néni azt a feladatot adja az osztálynak, hogy írjanak a következő témáról: Mit tennék, ha milliomos lennének.

Az egész osztály munkához lát, csak a kis Kalle ül tétlenül a helyén.

– Te nem kezded el? – kérdezi végül a tanító néni.

– Várom a titkárnőmet – feleli a kis Kalle.

A turista szeretne úszni a forró nyári napon, és megkérdezi a savói bácsit:

– Mély az a tó? Leér benne a lábam?

– Persze, leér a lába. De azt nem tudom, hogy a feje eléri-e a felszínt – feleli a savói.

– Miért nem szabad pénteken viccet mondani a hámáinak?

– Mert akkor vasárnap fog nevetni a templomban.

– Miért nem szabad kávészünetet adni a hámáinak?

– Mert túl hosszú lenne újra megtanítani neki, mit kell csinálnia.

Eskót azzal bízták meg, hogy felfesse a frissen aszfaltozott útra a választóvonalat. Az út elég hosszú volt, és a szerződés szerint már csak pár nap maradt hátra.

Az első nap Esko négy kilométert haladt, másnap hármát, harmadnap csak másfél kilométert, a negyediken pedig összesen háromszáz métert.

– Lelassult egy kicsit a tempója – bírálta a főnöke. – Van erre valami magyarázata?

– Hát, először mindig futottam vissza a festékes vödörig, mert szükségem volt még több festékre, de minél többet haladtam a munkával, egyre messzebb kellett szaladni – magyarázta Esko.

A vantai parkfenntartóknak sajátos munkatempója volt. Egy nyugdíjas férfi figyelte, ahogy két férfi dolgozott: az egyik ásott egy kis gödröt, majd továbbment, és megismételte tíz méterrel arrébb. Mögötte ment egy másik, aki betemette, majd várt egy kicsit, és betemette a másikat is. A nyugdíjas három órán át figyelte ezt, majd odament hozzájuk, hogy megkérdezze:

– Nem igazán értem, hogy mit csinálnak. Meg tudná magyarázni nekem?

Az első ember válaszolt:

– Figyeljen, mi általában háromfős csapatunk vagyunk itt. Én kiásom a gödröt, a következő belerakja a facsemetét, az utolsó pedig beássa a gödröt. Ma az ültető beteg, de ez nem azt jelenti, hogy mi itt ácsoroghatunk egész nap tétlenül.

Ari munkát vállalt a postán. Az volt a dolga, hogy felüsse a borítékokra a bélyegzőt.

– De ugye nem túl unalmas és monoton ez a munka? – kérdezte a barátja.

– Egyáltalán nem. A dátum mindennap változik.

Két laihiai találkozik a falusi úton.

– Te mentted meg tegnap a fiamat a fulladástól? – kérdezi az egyik.

– Igen, én voltam.

– Na jó, de hol van a sapkája?

A laihiai jéghegyre megy.

– Mennyibe kerül egy jegy?

– Ötven euróba.

– És az állójegy?

– Harminc euróba.

– És ha egy lábon állok?

Új cipőt vesz a turkui, de amint hazakerül, beteszi a szekrénybe.

– Miért nem hordod az új cipődet? – csodálkozik a felesége.

A boltos azt mondta, hogy az első pár hétben szorítani fog.

*Ládi Zsuzsa fordítása*

## Japán humor

### Szikladrótozással nyerte el a hölgy szívét

Japánban élő barátomtól évekkel ezelőtt hallottam az alábbi humoros párvalasztási esetet.

Történt, hogy egy japán lánynak a munkahelyén egyszerre két kolléga „csapta a szelet”. A hölgynek mindkét férfi közeledése tetszett, ezért nem tudott választani. Végül úgy döntött, mindkét férfit meghívja egy-egy 1 napos kirándulásra. Az egyik férfival is, a másikkal is hegyi túrára vállalkozott. Az első kollégával való kiránduláson semmi rendkívüli sem történt, a másodikkal való túrán annál inkább.

Ez a kolléga kicsit szétszórt volt, s a hátizsákjába nem úgy pakolta be a kiránduláshoz szükséges kellékeket, hogy egyenlő legyen a súlyeloszlás. Mikor a hölgy megkérdezte, hogy érzi magát a kiránduláson, a férfi azt felelte: a hangulattal nincs gond, de a hátizsákkal igen. Elmondta, nagyon zavarja, hogy a hátizsák az egyik oldalra félrehúzza. A lány azt felelte: ezen könnyen segíthetnek, illesszenek egy követ a hátizsák másik oldalára, hogy megszűnjön a kellemetlenség! Ezt hallva a férfi gyorsan felkapott egy szikladarabot, s odadrotozta a hátizsákhoz, majd azt újra felvéve



lelkesen megszólalt: „Tényleg sokkal könnyebb így közlekedni, most már egyensúlyba került a hátizsákom.”

A lány ehhez a kollégához ment férjhez, mert belátta, mellette minden

úgy fog történni, ahogy ő akarja, ez a férfi sohasem fog neki ellentmondani...

Magyari Barna

## Lengyelekről

A poznani fiú elhívta a barátnőjét randira. Sétálnak a városban, egyszer egy elegáns étterem előtt haladnak el.

– Ó, ez a fenséges illat... – sóhajt fel a lány.

– Tetszik neked? Mert ha igen, még egyszer eljöhetünk erre.

Interjú a pásztorral:

– Pásztor, hogy néz ki egy munkanapja?

– Reggel kivezetem a juhokat, előveszem az üvegem és iszom...

– Pásztor! Ezt az interjút gyerekek fogják olvasni. Az üveg helyett mondjon inkább könyvet.

– Jól van. Reggel kivezetem a juhokat, előveszem a könyvem és olvasok. Délben jön Jędrek a könyvével, és együtt olvassuk a könyvét. Délután elmegyünk a könyvesboltba, és veszünk két könyvet, ezeket estig olvassuk. Este elmegyünk Franekhez, és olvassuk az írásait.

Ünnepély a hegyekben. Hatalmas górál tömeg. A juhász mondja Jagnának:

– Köszönöm a táncot!

– Milyen táncot? Én csak a kijárat-hoz törtem magamnak az utat...

A tengerszemnél egy öreg pásztor ül. Az arra menő turisták üdvözlök, és kérdik:

– Mit csinál itt?

– Pisztrángot fogok.

– De hisz nincs is horgászbotja.

– A pisztrángot tükörrel fogják.

– Azt meg hogyan?

– Ez az én titkom. De ha kapok egy üveg vodkát, elárulom nektek.

A turisták visszamennek a menedékházba, vesznek egy üveg vodkát, és elviszik a gazdának. Ő pedig belekezd magyarázatába:

– Belerakom a vízbe a tükröt, és mikor a pisztráng alá úszik, és már kezdi-kezdi nézegetni, akkor én kővel, zsupsz! Ez az én titkom.

– Érdekes... És mennyi pisztrángot fogott eddig?

– Még egyet sem, de a napi öt üvegem megvan...

Megy a lengyel, az orosz és a német az erdőben, és hirtelen megállítja őket az ördög:

– Ha mondtok valamit, és annak 20 percig hallani lehet a visszhangját, elengedlek benneteket.

Az első a német volt:

– Heil Hitler! – A hang 5 percen keresztül visszhangzott.

A következő az orosz:

– Zdraszvujtye! – A hang 10 percen keresztül visszhangzott.

Utolsóként a lengyel kiált:

– Vodkát osztanak!

– Hol?! – hallatszódott 2 órán keresztül.

Bemegy az amerikai Lengyelországban a bárba.

– Hallottam, hogy ti, lengyelek, részegesek vagytok. Fogadok 500 dol-

csiban, hogy egyikőtök sem tud egy húzásra meginni egy liter vodkát.

A bárban síri csend. Senki sem mer fogadni. Egy pasas kimegy. Pár perc eltelik, visszatér, odamegy az amerikaihoz, és mondja neki:

– Még mindig aktuális az ajánlatod?

– Igen. Pincér! Ide egy liter vodkát!

Mély levegőt vesz a férfi, és a liter vodkából egy pillanat alatt csak az üres üveg maradt. Az amerikaiak földre gyökerezik a lába. Kifizeti az 500 dollárt, majd megkérdi:

– Ha nincs kifogása, megtudhatnám, miért ment ki pár perccel ezelőtt a bárból?

– Ja, átmentem ide a szomszéd bárba kipróbálni, meg tudom-e csinálni.

Az ördög a szakadék szélére állítja az angolt, a franciát, a németet és a lengyelt. Így szól az angolhoz:

– Ugorj!

– Nem ugrok!

– Egy gentleman leugrana!

Leugrik az angol. Odamegy az ördög a franciához, és mondja:

– Ugorj!

– Nem ugrok!

– Egy gentleman leugrana!

– Nem ugrok!

– De hisz most ez a divat!

Leugrik a francia. Odamegy az ördög a némethez, és mondja neki:

– Ugorj!

– Nem ugrok!

– Egy gentleman leugrana!

– Nem ugrok!

– De hisz most ez a divat!

– Nem ugrok!

– Ez parancs!

Leugrik a német is. Végül a lengyelhez is odamegy az ördög.

– Ugorj!

– Nem ugrok!

– Egy gentleman leugrana!

– Nem ugrok!

– De hisz most ez a divat!

– Nem ugrok!

– Ez parancs!

– Nem ugrok!

– Akkor ne ugorj!

Ekkor leugrik a lengyel.

*Hasap Veronika fordítása*

## Nyelvi anekdoták

### Egy hároméves jobban tudja

A Távol-Keletről idetévedt Magyarországra egy srác. Értelmesnek mondható, Malajziában egyetemre járt. Évek óta itt él, magyarul tanul, letelepedési szándékkal jött ide. Mára egész jól megtanult beszélni. Látogatásai alkalmával próbál társalogni hároméves kisfiával. Egyik pösze, másíknak erős az akcentusa. Egy idő után a fiam megelégteli a dolgot, és erőteljesen szótagolva (kifejezetten jó érzékkel) elmondja újra, amit akar, majd hozzát teszi:

„NEM ÉRTED?”

Többször előfordult, hogy a törpe elvágódott a szőnyegen vagy a kanapén. Gurult kétszer-háromszor balra-jobbra, aztán ment tovább a dolgára. Vendégünk furcsán megkérdezte tőle, hogy mi volt ez. És jött a válasz:

– Hömbölgöttem.

Aztán kezdődött a magyarázkodás apa (jómagam) részéről, hogy mi az. Előadtam angolul is, magyarul is a passzív és aktív hömbölgés közti különbségeket. Passzív, ha fekszel az ágyon valamilyen életunt, másnapos

pozitúrában, lábad a háttámla tetején, karod lelóg a földre. És csak bámulod fásultan a tévét. Aktív az, ha közben a hömbölgés heves mozdulatokkal, vagdalózással, forgolódással jár. Végül is, annyiban maradtunk, hogy „rolling on the floor”. Ekkor rátettem egy lapáttal. Mondtam neki, hogy ha valaki aktívan hömbölgő, az már valójában nyühhüldik, ugyanis szétnyühhüli a párnát. Láttam az arcán valami torzulást, szeméből sugárzott az értetlenség, és csak rázta a fejét, hogy nem érti, miért ide kellett jönnie. Azt hiszem, lefőtt neki a kávé.

### A gyerekdalok

Kedves fent említett barátom egyik látogatása alkalmával megkérdezte tőlem angolul, hogy ki tűnt el egy éve, és megtalálták-e már? Néztünk rá furcsán, hogy kiről vagy miről beszél.

– Nem tűnt el senki! – válaszoltam vissza angolul. – Miért kérdezed?

– A gyerektől hallottam – válaszolta még mindig angolul –, hogy folyton azt emlegeti.

– És ezt pontosan hogyan mondta? – kérdeztem.

– Úgy mondja, hogy „hová lett tavaly?” – válaszolta erős magyar akcentusával.

Eltartott egy jó ideig, hogy rájövünk, mire gondol. Fiam énekelgetett magában, és akkor mutatott rá a vendégünk, hogy most fog következni. Aztán hároméves fiam énekelni kezdte az egyik gyerekdalt:

– „Cirmoscica haj, hova lett a vaj?”

Mikor fiam elkezdte énekelni a „Hová mész te kis nyulacska” című dalt, barátomat inkább kiveztem a szobából, hátha meghallja benne a „tu tálib er má liber”-t.

### Magyarázat és a szójátékok

Egyszer megkérdezte a külföldi barátunk, van-e kapcsolat a magyar nyelv és a magyarázat között. Az angol nyelvre miért nem mondjuk, hogy angoláz? Megmagyaráztam neki, hogy a magyar nyelv magyarázó nyelv, mert saját maga magyarázza el, mit takar. Csak értelmezni kell a toldalékokat.

Már bánom, hogy megismertettem egy szép magyar 'ik'-es igével, a trafikkal. Szépen elragoztam neki, hogy én trafok, te trafs, ő trafik, mi trafunk, ti traftok, ők trafnak. Majd beavattam a balra néző fejű fejsze dolgába, ami ugye balta. Ha pedig jobbra néz, akkor jobbta. Uralkodónk, aki külpolitikával foglalkozott, az a király, amelyik csak belpolitikával irányította az országot, az a berály. Úgy döntöttem, hogy inkább nem tanítok neki semmilyen szójátékot, mert az életben nem lesz nyelvvizsgája. Szerintem, a mai napig úgy tudja, hogy a zokni egy főnévi igenév.

### A rendhagyó igék

Csak hogy ne állandóan szegény külföldi vendégemről beszéljek.

Egy régi barátommal – aki később kisfiam keresztapja lett – elhatároztuk, hogy elmegyünk középfokú angoltanfolyamra. Épp a rendhagyó igéket vettük azon az órán, és az oktató megkérdezte tőlünk – korábbi angolismereiteinket tesztelve –, hogy tudunk-e példát mondani az angol rendhagyó igékre. Persze, válaszoltam. És már soroltam is párat: read, read, read. Hit, hit, hit. Stb.

Erre a barátom benyögi: Becsik, becsak, becsuk!

Nagykutasai Tibor

## Az orosz és a medve

A kommunizmus idején egy orosz-honból érkező magas rangú elvtárs látogatott el a hazánkba. Már amikor megérkezett, látható volt rajta a vodkavás következménye: a részegség. A formális köszönések után azt mondta az orosz, hogy medvére akar vadászni. Ezt a kívánságot végrehajtani nehéz volt az itthoniaknak, főleg a megcsappant hazai medveállomány miatt. Mialatt az itthoniak gondolkodtak, az orosz elvtárs egy újabb vodkát bontott magának. Végül a vendéglátók arra az elhatározásra jutottak, hogy a közelben előadást tartó cirkusz egyik kiöregedett medvéjét fogják feláldozni a célra. Kimentek a közeli

erdőbe, ahol szabadon engedték a szegény medvét és a részeg elvtársat is – persze utóbbit puskával a kezében. Nemcsak a vendéglátók követték figyelemmel a nem mindennapi eseményt, hanem a vadőr is. Az orosz követte a medvét, próbálkozott a leterítésével, de mindannyiszor hibázott. Egy idő után a medve azonban rátalált a vadőr biciklijére, hirtelenében felpattant rá, és elmenekült vele. Az orosz csak állt, leesett állal, és nem hitt a szemének. A vodkásüveget elhajította jó messzire, és szó nélkül otthagya a vendéglátókat.

Kiss András

## Orosz vadászanekdoták

Vadászok és feleségeik

– Képzeld, hogy megjártam: amikor legutóbb a vadászatra készülődtem, elfelejtettem berakni a fegyvert az autóba.

– El tudom képzelni, milyen bosszantó lehetett. És mikor vetted észre?

– Amikor odaadtam a felségemnek a nyulat.

– Nem tudom, kedves cimborám, mitévő legyek – panaszkodik a vadász a barátjának. – Harmadik alkalom, hogy amikor hazaérek a vadászból, a feleségem ágya alatt találok a szeretőjét.

– Többé nem fogsz menni vadászni, remélem.

– Még csak az hiányozna. Azon gondolkodom, hogy le kellene fűrészelni az ágya lábait.

A Szibériában élő férj gyakran nekiindul a tajgának, és ott hosszasan vadászik, néha több hétig is távol marad a feleségétől. Miközben járja a végtelen erdőket, állandóan az motoszkál a fejében, hogy vajon eközben mivel foglalatосkodik a felesége. Elhatározza hát, hogy próbára teszi az asszonyt. Titokban, hogy az meg ne lássa, egy csuporban tejfölt helyezett az ágy alá, és az ágy alsó részére kötött egy kanalat úgy, hogy az ne érjen a tejföldre, ha az ágyon egy ember fekszik, de ha ketten vannak rajta, akkor beleérjen a csuporba. Jó néhány alkalommal kipróbálta, és elégedetten indult ismét vadászni. Egy hét múlva, amikor megérkezik, a felesége a szokásos módon, kedvesen fogadja, és a zsákmány iránt érdeklődik. Megteríti az asztalt, van ott minden, mi szem-szájnak ingere, még a vodka sem hiányzik. „Várj csak,

várj – gondolja a férj –, majd meglátjuk, mivel foglalkoztál, amíg távol voltam...” És már mászik is be az ágy alá. Előjön, kezében a csupor... és abban bizony vaj van.

Elmegy a kórházba a vadász, hogy meglátogassa a megsebesített társát. Jól elbeszélgetnek, majd távozván, megkérdezi az ápolónőtől a folyosón:

– Mondja, kedveském, milyenek az esélyei?

– Egyáltalán nincsenek esélyei! Nem az esetem.

A férj hazatér a vadászatból.

A felesége örömmel látja, hogy egy uradalmi nyulat zsákmányolt a férje, azonban észrevesz egy cédulát, ami a nyúl lábára van kötve: 17.25.

– Hát ez meg mi – kérdezi gyanakvoan a feleség.

– Ez bizony egy kan nyúl, kedvesem.  
– Nem az érdekel engem, hogy kan vagy sem, hanem itt ez a cédula a lábán!

– Mutasd csak, á, hát persze, felírtam az elejtésének az időpontját.

– Te lótted ezt a nyulat? – kérdezi a vadásztól a felesége.

– Ki más lótte volna, nézd, milyen uradalmi kan nyúl.

– Hát, ennek bizony szaga van!

– Az bizony meglehet. Honnan tudtam volna ötven méterről eldönteni, hogy friss-e vagy sem?

A feleség megkérdezi a férjétől, aki nagy vadász:

– Kedvesem, igaz, hogy a nyúl a legostobább állat?

– Hát persze, nyuszikám.

*Magocsa László fordítása*

## Román viccek

Felszáll egy részeg a villamosra, és leokád egy utast.

Mire az utas: „Mit csinálsz, te disznó?”

„Te dumálsz, nézz magadra!!!”

– Egy fél vodkát kérek!

– Részégeket nem szolgálunk ki.

– Nem nekem kell, hanem a barátomnak.

– És hol van a barátod?

– Kint alszik az ajtó előtt.

„Uram, ha ebben a pillanatban nem fizet, hívom a rendőrséget!” – mondja a pincér

„Ne fáradjon! Gondolja, a rendőrök majd fizetnek helyettem?”

Egy rendőr igazoltat egy részegyet, aki az utcán fekszik.

„Miért alszik részegen az úton?”

„Mert elveszítettem...”

„Mit vesztett el?”

„Az egyensúlyomat.”

*Teklesz Botond fordítása*

## Szerb aforizmák

Ellopták a fényképezőgépem! Most nézhetem magam!

is hallani lehetett az óráimon. Ő az egyedüli, aki horkol.

A házasságom egy mese! A feleségem benne a boszorka.

Apukám nagyon hasonlít rám. Sokszor megmosolyogják!

A feleségem kijelentette, hogy minden jogos követelésemnek eleget tesz. Nekem jutottak a kisebbségi jogok.

A mi politikusunknak igen magas az intelligenciája, de hála az Istennek, gyenge a jelleme!

Hihetetlenül sokszínű szexuális tapasztalataim vannak! Például tudom, hogy a gyerekeket nem a golya hozza!

Tetováltattam magamra egy rózsát. Sajnos rossz helyre, mert ahelyett, hogy illatozna, bűzlik.

Csodálatos a szexuális életem – tiszta fantázia!

Ő egy elképesztően zseniális politikus, ez abból is látszik, hogy néha önmagával tart nemzetközi tárgyalásokat.

Amíg Móríckát nem írárták át az osztályomba, addig a légy zümmögését

*Wilhelm József fordítása*

## „Szlovák” mesék

### Ezerdukátos paripa...

Vót eccer egy gazdag úr, kinek mindene megvót, mit csak megkívánt, s azon felül is minden, mit csak megohajtott vóna. Vót neki családgya is, szép lejánkája, legénykéje, s szerelmes felesége, ki csak néki szépítette magát, csak az urának ötöszködött ki ünnepnapon, s hétközbe is csak az ő kívánságát leste vót mindenütt. Mán csak higgyék el, vannak ilyen asszonyok is, ha kendtek nem is tanákoztak véle! Kívánom, eccer öszvetanálkozzanak egy ilyenvel, oszt húzza a kendtek ujjára... a gyűrűjít.

No, ez a gazdag ember csak egyet szeretett a vagyonából igazán, a lovajit! De azokat olyannyira, hogy tán szebb vót az istállója, mint a háza, tán több zab jutott azoknak, mint étek a

szógáknak s a házanépének. Merhogy a lovaknak minden kijárt, a legszebb fedél, a legjobb abrak, a legszebb takaró, a legügyesebb szóga. Fénylettek is azoknak a szőri, akár a salamontöki, mind oly erős vót, hogy három lánc kellett a nyakukba, dufla szíj kellett nyugnek a lábukra, hogy egyhelybe maraggyanak, mer csak mentek vóna, csak nyargaltak vóna neki a világnak, s azon is túl, meg vissza. Hejj, de örült a gazda, de büszke vót a nevelésire, gondolta, még tán a királynak se nincsennek ilyen lovaji, mint néki.

Azomban eccer fenn járt Bratyiszlavába, münk közönségessen csak úgy mongyuk Pozsonba a mi emberünk, s ottan éppen a király lovaji közül vertek dobra nehányat, merhogy szegény vót a kincstár, szinszogtak az egerek,

kellett a píz a felséges úrnak erre s arra, s mán nem vót honnan, mibül. No, ahogy nézdegéli, szemlélgeti a lovakat a gazdag ember, oly szépek vótak azok, hogy az üvéji csak igavonóknak állhattak vóna, vagy csak az eketaliga elé ezek mellett. El is szégyellette kicsit magát a gazdag ember az ú előbbi gondolattya milyatt, s megfogadta, királyi lú nélkül haza nem megyen! Néki egy kell! Ha beledöglük, akkor is. Eladott hát a kupecnek mindenit, el a láncát a nyakábul, az aranygyűrűt az ujjairul, a mentéjét a vállárul, a nadrágját a seggirül, de még a kapcáját is a csizmájábul, darócba őtözött, de mégiscsak összevegyült a pénze, oszt megvehette az egyik paripát, kerek ezer dukátokért! Majd otthun felöltözik rendessen, gondolta. Ha megvette, hát hagy vigye, hazaballagott, mit ballagott, hazarepült a paripával, oszt béállította az istállóba azt is a többi közzé, oszt eldicsekedett vele mindenkinek, hogy néki ezerdukátos királyi paripára is tellett mán.

Eccer osztán tavasszal kihajtotta a lovajit a gazdag ember, ki a királyi paripát is a többi között, hogy egy kicsit nyargaljanak, szét ne vesse úköt az indulat, mi odabe az istállóba felgyülemlt bennök a télen. Hát ahogy nyargalnak, szaladoznak, eccercsak megcsúszott a királyi paripa patkója a friss pázsiton, oszt úgy hanyattvágta magát az a lú, ahogy illik. Nagyot nevetett ezen mind, ki látta az esetet, oszt azóta mongyák a nagyravágyó emberre a szlovákok emígyen: *„Aj paripa za tisícdukatov sa potkne.”* A magyarok meg úgy, hogy: *„Még az ezerdukátos paripa is megbotlik.* Oszt mind a kettőnek igaza vagyoni!

### Rongyos kalap...

Hun vót, hun nem vót, vót eccer egy drótos, ki csak járkált le s fel az országban a Kis-Kárpátoktól a Vihorlátig oda s vissza. Közbe kajabált serényen, hogy aszongya mindenféle lukas lábooost, fületlen bögréééét, törött cserepeeeet javittoook, drótozoook, fótozoook, jöjjenek csak közelebb, asszonyoooo, közelebb, nem harapoooo, csak drótozoook, csak fótozoook.

No, ahogy drótozott, átajjába meséltek is neki errül is, arrul is, oszt nem csak a kosz ragatt rá az évek alatt, hanem mindenféle böccsességes tapasztalat is. Így adódott, hogy osztán eccer elkezdte a lelkek fódózását is. Amerre csak szerencsétlen vót, vagy árva, vagy elhagyatott, mind megvigasztalta, mindhe vót egy jó szava, vagy mindenre vót jó tanácsa.

Betévett eccer egy faluba, hol bolond vót a bíró, s bolondok vótak a szenátorok is. Hogy választották meg úket a népek? Afenesetuggya, de máncsak űk vótak, akik megmontak mindent, kinek hogy kell élnyi, kinek mit kell csányini. Van ilyen bíz manapság is! No, lássa ám, hogy vezetik kifele a határba a marhákat s az ökröket az istállóból az emberek, hát kérdi tüllük, minek a? Hát a bíró urunk parancsba atta, hogy kevesebbet üdőt kejjen ganyézásra tőteni, mindenkinek napába háromszor ki kell vezessük a marhákat a szántóra, hogy ott végezzék el dógukat. Híjjnye, hogy az annyanesirassa! No, lássa ám a mi drótosunk, hogy a mészáros rakja kifele az áruját a bóttya elé, hát kérdi tülle is, e mire való. No, a mi bíró urunk parancsba atta, hogy a husszékbe légy ne lehessen, hát ki kell tegyek a legyeknek beköpnivalót a szék elé, hát csak aztat rakom kifele! Hogyasztakutyakaparóját ennek a bírónak, gondolta a drótos, oszt elment, hogy mek-

keresse a bírót. Meg is tanálta odabe a templomba, ahun épp a plébános igazgatta elfele a bíró, hogyaszongya, plébános uram, ha aztat akarja kend, hogy többen bégyöjjenek a misére, hát tegyen is érte, például rakjon egyegy borosüveget a padokra, meg aggasson néhány ódal szalonnát a szentek kezibe.

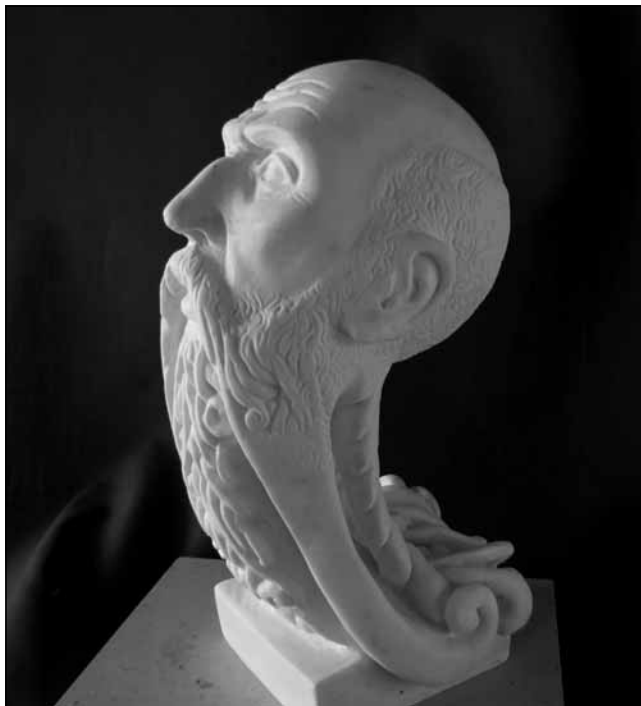
No, ekellett csak a drótosnak, majd elkáronkotta magát, de visszatartotta a levegőt, s elhatározta, megréfálja ezt a hóka bírót a falu népe előtt.

Bíró uram, van kendnek valami fódoznyivalója? Hát vanni van, de mit akarsz te avval? Hát csak segíteni a bajon, ha hagyja. No, hagyta. Előhozta a bíró a fódoznyivalót, s odaatta a drótosnak. Aszongya a drótos, bíró uram, könnyebb dógom lenne, s kevesebb üdő menne el a fódozásra, ha kend kifordítaná az edényeket, hogy jobban

hozzáférhessek a szerszámokkal. Okos dolog, monta a bíró, s hezzákezdett a kifordításhoz, de valahogy nem ment neki. Egyse akart kifordulni magátul, se a bíró kezitül. Jót nevettek a bíró erőlködésin az emberek, oszt ettül tán az is megtanulta, hogy vannak dógok, mibe nem való beleszólnyi senkinek. Reágyött, hogy sok sületlenség vót, mit eddig parancsba adott, s szentül megfogadta a bíró, onnantul csak az értelem vezet majd a falut. Általadta a bírói bottyát a drótosnak, ki letelepedt ott, s bíró lett, s máig is él, hacsak meg nem halt azóta.

No ez óta az eset óta mongyák a szlovákok, hogy „*Aj pod otrhaným klobúkom často múdra hlava býva*”, azaz magyarul „a rongyos kalap alatt is gyakran bölcs fej lakik”.

Krasznai Gyula



KÉKSZAKÁLLÚ



# Hetedhét

Jiří Žáček

## Van ki

Van kit vonz a margaréta  
Van ki rózsákat szeret  
Van ki elvből isten barma  
Van ki erről nem tehet

Van ki gyúr és súlyzót emel  
Van ki hasa beesett  
Van ki ágycsatákra hegyez  
Van ki simán részeges

Van ki járadékból pénzes  
Van ki csóró nincstelen  
Van ki gyerektartást fizet  
Van kinek nincs erre sem

Van ki veri kedves nejét  
Van kit kedves neje ver  
Van ki hallgat Van ki beszél  
De bárki dúdolhatja ezt:

Van kit vonz a margaréta  
Van ki rózsákat szeret  
van ki elvből isten barma  
van ki erről nem tehet...

*Navrátilová Klára fordítása*

**Jiří Žáček** (1945) cseh író, műfordító, költő és aforizmaszerző ismeretlenül is eléggé ismert Magyarországon. A Zdeněk Miler-féle Kisvakond több történetét egyszerű gyermekversei kísérik.

Felipe Benítez Reyes

## Két örök egyén

Williams ír volt, Tassos görög. Mindketten számtalanszor keresztül-kasul bejárták a világot mint helyzetével megbékélni nem tudó két anakronizmus, vagy mondhatni, két időtlenség, városokon, sztyeppéken és dzsungelken át cipelve véget nem érő sorsukat.

Mindketten tanúi lehettek, miként írják rendre-másra a bibliai legendákat, az egyiptomi könyveket a holtakról és az ezeregy éjszaka meséit.

Tassos, aki természetére nézve nyafkán ábrándos volt, nem tudta, hogy Williams halhatatlan, amíg több évszázad során ötször össze nem futott vele, s föl nem ismerte őt a beláthatatlan sokaságban a hajáról, mely élénkvoros, gyapjas volt, nagyon izgató és szívós, miként az ír alkonyatok. Williams már első látásra tudta, annak ellenére, hogy a görög Tassos külsőre jelentéktelen volt, amolyan tisztviselőnek látszott.

Oslo, Isztambul, Tiencsin, Davao és Barcelona, sorra ezekben a városokban keresztezték egymást útjaik, miközben a világban bolyongtak, bár sohasem illették szóval a másikat.

Nyolcvan évvel ötödik találkozásuk után ismét összefutottak Veronában, épp Dante szobra előtt, akit Williams ebből az alkalomból a *Komédiájáért* bonyolult verssel ajándékozott meg.

Tassos félenken rászánta magát, hogy üdvözölje Williamst. Az emberek emlékezetéből már kitörlődött régi toszkán kiejtéssel szólította meg. Williams Dzsingisz kán nyelvén válaszolt, és vette a bátorságot ahhoz, hogy tréfásan utánozza a nyers és mesterkéltséget, amelyen csapatait buzdította a hódító.

Mindketten látták már legördülni uralkodók fejét, és mindketten voltak már tanúi annak, hogy gyermekek miként válnak öregekké, akik összekevernek neveket és dátumokat, elveszve megélt koruk gubancában.

Mindketten részt vettek a tősgyökeres latin nyelvjárással való keverésében, és mindketten belenyugvással nézték végig, hogy miként kerülnek szembe népek egymással pusztán azért, mert különbözőképpen rontották meg Vergilius nyelvét.

Tassos elmondotta Williamsnek, hogy az évszázadok során százhuszonnyolc nyelvet és nyelvjárást ismert meg a maguk alakulásával. Érti például Raimbaut de Vaqueiras vidéki és ősi franciáját és Stéphane Mallarmé választékos franciáját.

Williams a maga részéről kissé nagyképművelőül közölte Tassossal, hogy még nem fordult meg a világ egyetlen olyan részén sem, amelynek ne ismerné nyelvét, nyelvjárását vagy tolvajnyelvét.

Tassos fáradhatatlan bolyongása során végtelen számban állított össze és bontott szét gyűjteményeket csigaházakból, postai pecsétkekből és gyógykövekből, ám a kötelességszerűen űzött nomadizálása folytán sohasem tudta gyűjteni kedvenc tárgyait, a vértzeteket.

Williams fáradhatatlan bolyongása során megszámlálhatatlan nőt szeretett és vesztett el, akik végtelen számú parfüm illatát árasztották magukból, és ez volt az a kincs, amit megőrzött emlékezetében.

Williams látta Periklészt, Tassos földijét, amint gyermekként egy bóbíta mögött fut, s a végén eléri. Tasso látta James Joyce-t, Williams földijét, ahogy gondolatban egy nyelvtörő mögött fut Triestében egy kávéház teraszán.

Williams tréfás hajlammal bírt, Tassos viszont komor természetű volt. Mondhatni, az egyik fehér, a másik fekete sakkfigura volt, amely a világ kockáin változtatja a helyét.

Ha Tassos elborzadva közölte, tanúja volt annak, hogy Marie Antoinette feje legördült a guillotine-ban, Williams elmagyarázta neki, nem láthatta, mert ebben a percben Guillotine doktornak segített megszerkeszteni e kés új modelljét, és nevetésben tört ki.

Ha Tassos panaszkodott a rá mért halhatatlanság és bolyongás miatt, Williams azt javasolta neki, menjenek Dublinbe sört inni, és tenyerével megpaskolta a vállát.

Tassos és Williams több éven át folyton-folyvást beszélgettek. Meséltek egymásnak jó- és balszerencsés fordulatokról, megjegyzéseket fűztek az utókor által megfontolatlanul tisztelt királyok és hírességek nevetséges fintorairól, anekdotákat mondtak el az ókori Rómáról és az új Amerikáról.

Ezen évek során úgy járták be a világot, hogy nem szenteltek figyelmet neki, mivel elmerültek párbeszédjükben. Eljutottak városokba, és úgy hagyták azokat maguk mögött, hogy azt sem tudták, milyen helyen járnak.

Williams zavart mélabúval beszélt a nőkről, mert túl sok fészkelt belőlük a szívében. Tassos bánattól nyomasztva beszélt sorsáról, ami szerencsétlenné tette, és azt mondta, a lehetetlen halált kívánja.

Néhány évi beszélgetés és bizalmas vallomás után egy hideg novemberi délután, amikor a két barát Velencében, a Pescheria boltívei alatt füstölt, Tasso útnak eredt, és Williams látta, ahogy nyomott hangulatban távolodik, és nem szólt hozzá egy szót sem, mert nagyon is tudta, hogy az ő állapotában lévőknek végtelen magányosságra van szükségük tulajdon végtelen magányuk elviseléséhez.

*Arató János fordítása*

**Felipe Benítez Reyes** 1960-ban született Rota városában, az andalúziai Cádiz tartományban. Költő, elbeszélő, esszé- és újságíró, számos irodalmi díj birtokosa. Novelláját a *Cuento español actual (1992–2012)* antológiából (Ediciones Cátedra, Grupo Anaya, S. A., 2014) fordítottuk.

David Albahari

# Különös történetek

## A csend

Először csak a csendet hallani. Azután a fül lassan különválasztja egymástól az apró részleteket: pattogást, zúgást, bűgást, csengést. Az ütőér is megszólal, tompán, ahogyan a vér hömpölyög. A padló megnyikordul. Reccsen a gerenda. Az ablaküveg megcsörren. A robbanásszerű ujjmozdulatba belefájdul a dobhártya. Hirtelen minden elhalkul, egy vízcsepp leválik a csapról, és hatalmasat koppan a mosogatótálban. A fém edény fájón feljajdul, mint egy öregember. Az ajkak cuppanva szétválnak. A szempillák susognak. A levegő sűrűlt az orrlyukakban. Többé már semmi sem csillapíthatja le a szívet, legkevesbé a mellkasra ereszkedő kéz, amelynek szorításába belefehérednek az ujjak.

## A domb

Onnan, ahol állunk, magasan a dombtetőn, láthatjuk a domb lábánál kanyargó ösvényen haladó férfit. Mivelhogy Nelának kissé fáj a lába, Vesna pedig mindig fáradt, nekünk két órára volt szükség, hogy felérjünk a csúcsra, de neki biztosan nem kell ennyi. Széttérítjük a műanyag abroszt a fűben, és hátizsákjainkból előveszünk a szendvicseket és az almát. Áfonyaszörpöt szürcsölünk. Amikor a férfi megjelenik, megállapítjuk, idősebb, mint gondoltuk. És nem zihál.

## A kalauz

A férfi és a nő egy gyorsvonat fülkéjében ülnek. Nem ismerik egymást. Mindössze néhány illedelmes mondatot váltottak belépéskor. A nő az ajtótól jobbra, az ablak mellé ült, a férfi pedig vele szemben foglalt helyet. A nő egy könyvet vett elő táskájából, és olvasásba fogott. A férfi kifelé bámult az ablakon. A könyv továbbra is a nő kezében van, de már nem olvassa. Alszik. A férfi sem nézelődik már az ablakon keresztül. A nő térdét figyeli. Ahogyan az álom meghódítja a nőt, és teste elfogadja a rázkódás ritmusát, a térdek egyre jobban széttárnak, úgyhogy a férfi előbb megpillantja a nő combját, aztán harisnyájának szegélyét, és végül, így van, hófehér bugyiját. Lehajol, hogy jobban szemügyre vegye, amikor a fülke ajtajában feltűnik a kalauz. A férfi folytatja a mozdulatot, mintha keresne valamit a padlón, és valóban, felemeli ki tudja, kinek a cigarettacsikkét, és beledobja az ablak alatti hamutartóba. A kalauz először hitelesíti a férfi jegyét, majd gyengéden megérinti a nő vállát. Ekkor veszi észre széttárt térdeit és felcsúszott szoknyáját, a férfira pillant, rákacsint, majd újra megérinti a nőt.

## Hajó

A nyár gyorsan elszáll. Le sem barnultunk, és máris itt az idő, hogy farmer-nadrágot és hosszú ujjú inget öltünk magunkra. Ülök a sziklán, egy fűszálat

emelek ajkaim közé, és kettéharapom. A keserűség szétszapódik a számban. A tenger nyugodt, csendes. Amikor lehunynom a szemem, hajót látok.

## A kupola

A nő a szerelemről beszél, de senki sem hallgatja. Ha a szerelem vak, akkor talán a szerelemről szóló beszéd néma? A nő nem törődik a morajjal. Arca bevörösödik, nyakán megduzzad az ér, tekintetét le nem veszi egy magasan az emberek fölött levő ponttól. Lassan, egyenként felemelkednek a fejek, és csakhamar mindannyian fölfelé néznek, a kupolára, amelyet kezdetben a naplemente vörös visszfénye ragyog be, később pedig elnyel az alkonyat.

## Walzer

Robert Walzer szerint, mondom, a beszélgetés elfáraszt. Soha egyetlen beszélgetés sem fárasztott még el, mondja a feleségem, és megismétli: soha. A szavak értékét, olvasom, hatásuk meghatározását a bőbeszédű előbb elfelejtí, mint a szűkszavú. Azt akarod mondani, húzza ki magát hirtelen a feleségem, hogy beszéd közben csak fecserlem a szavakat? Ez nem az én álláspontom, válaszolom, hanem Walzeré, én semmit sem mondtam. Amikor te beszélsz, folytatja a feleségem, akkor a szavaid mézédések, akár a csend, amikor pedig én beszélek, az olyan, mint a szárnyshogtatás a semmiben, így van, nem? Gyönyörű a magányos ember szellemi szabadsága, mondom, ez ismét Walzer. Rendben, vág vissza a feleségem,

akkor készítsen a számodra Walzer remetevacsorát. Később, a konyhában, amíg vékonyan megkent margarinos kenyeret eszek, kezdem megérteni a magány megpróbáltatásának súlyát.

## A vádlott

A vádlott azt mondta, sajnálja, bár tudta, hogy ez nem fog enyhíteni a bírósági döntésen. Sajnálja azonban, folytatta, önmaga, és nem a bíróság miatt, ezért fejezi ki ily módon megbánását, holott tudja, hogy ez a legkisebb mértékben sem hatja majd meg a bírókat, akik, bírói kinevezésükkor adott esküjükkel összhangban, hűek maradnak meggyőződésükhöz. Amikor hazamennek és átöltöznek, felhúzzák kedvenc szobapapucsukat és belesüppednek karosszékükbe, akkor gondolkodhatnak talán kicsit másképpen, akár még egy könnycsepp is megcsillanhat a szemükben, de itt, a bírósági teremben nem, itt az én megbánásom, mondta a vádlott, kizárólag az enyém, és, remélem, Margareta Vukové, aki miatt itt vagyok. Ezután a vádlott elmondta, hogy már az első ütések után megbánást érzett, de ekkor haragudni kezdett magára, hogy megbánást érez, és még hevesebben folytatta az ütlegelést, de minden ütéssel nőtt a megbánása, ami ugyanakkor a harag és az ütések erősségének növekedéséhez vezetett, ami, természetesen, még inkább ösztönözte a megbánást, mondta, s mindaddig váltakozott a düh és a megbánás, talán ezt el sem hiszik neki, amíg a megbánás felül nem kerekedett. Margareta Vukov akkor már összekuporodva feküdt a földön, mondta a vádlott, ő pedig rugdosta, de amikor negyedszer is rúgni ké-

szült, ezúttal bal lábbal, azt érezte, hogy tetőtől talpig átjárja a megbánás, a lába lehanyatlott, térdre esett, és csókolni kezdte a nő véres arcát, sőt melléje feküdt a földre, átölelte, és azt ismételte, hogy sajnálja, legalább tizenöt-ször megismételte ezt, de a nő már nem hallotta. Ezért reméli, mondta, hogy most hallja, és ez minden, semmi többet nem tud hozzáfűzni az elmondottakhoz, már elmondta, hogy ez a megbánás csak az övé, és tudja, hogy senkire sem fog hatni, főleg nem a bírókra. Legalábbis nem itt, mondta, és leült.

## Az ég

Amikor Jakov Baruh meghalt, megmozdult az ég. Éjszaka volt, és az egyik pillanatban megváltozott a csillagok állása, mintha a fölöttünk lévő égbolt hatalmas projekció lenne, amelyet valaki, ki tudja, hogyan, lecserélt volna egy másikra. A szabó azt mondta, ő is látta, és hogy akkor, üzlete kirakatában, magától begyulladt a díszgyertya. A kovács rögtön utána, az ég megmozdulása után, hallotta üllője visszhangzását, holott senki sem volt a műhelyben. A postás hirtelen felébredt álmából, és azt látta, hogy ujjai pecsétviasztól maszatosak. A költő, aki még csak ekkor indult lefeküdni, egy papírlapot talált párnáján, amelyen egy ismeretlen kézzel írott vers

állt. Egyedül Matilda, Jakov özvegye nem vett észre semmit. Akkor ébredt csak fel, amikor a nap sugarai behatoltak az ablakon, megérezte Jakov kezének hidegségét, és azonnal tudta, még mielőtt megpillantotta volna eltátott száját, hogy Jakov meghalt. Számára ennyi elegendő volt. Az égről úgyszem tudott semmit.

## A munkavezető

Senki sem találja a mintát. Sorra kinyitogatják a ládikókat, feltúrják az asztalokon levő tárgyakat, kiürítik a szemeteskosarakat. A munkavezető a sarokból ordítja: ha a minta nem kerül elő, mindnyájan felmondást kaptok! Végre, amikor már a remény is elhalványul, a polcról, ahol egyébként is állni szokott, előkerül a minta. Hangos zajongás tör ki, felkiáltások és taps hangjai hallatszanak, még a munkavezető is elmosolyodik. Később, amíg az épület előtt sörözünk, azt kérdik tőle, komolyan gondolta-e, hogy mindannyiunkat elbocsát. Egytől egyig mindenkit, mondja a munkavezető, újra csak mosolyogva. Ekkor Sava, aki közvetlenül mögötte áll, sörösüvegével olyan erősen fejbe vágja, hogy a munkavezető, nem titkolt meglepetéssel tekintetében, cölöpként a földre rogy. Odalent fetrengve, lábait rángatja és jajgat, de többé már senki sem figyel rá.

*Sándor Zoltán fordítása*

**David Albahari** (1948) zsidó származású szerb író. Főként regényeket és novellákat ír. 1982-ben, az Ivo Andrić-díjjal jutalmazott *Opis smrti (A halál leírása)* című könyvével szerzett hírnevet. 1994-ben családjával Kanadába költözött, ma is ott él, de továbbra is szerbül ír és publikál.

*Különös történetek* című kötete Sándor Zoltán fordításában hamarosan napvilágot lát a Napkút Kiadónál.

## Håkan Nesser

# Televízió

1960-at írtunk.

Oskar Muti folyóparti kunyhójának tetején ácsorgott. Május hónapjában jártunk, és ő éppen ezen a napon töltötte be a századik életévét. Nem is olyan rossz teljesítmény, különösen ha figyelembe vesszük, hogy az utóbbi ötven évben betegeskedett. Fél évszázaddal ezelőtti születésnapján, 1910-ben, az esti órákban érezte először, ahogy különös remegés járja át a testét, s amint a legcsekélyebb mértékben is megerőltette magát, máris csengett a füle.

Hát így állt a helyzet. Oskar Mutti nem állhatta a munkát, ami sajnálatos, hiszen jól megtermett legény volt, de hát ilyesmi megesik az Isten ege alatt, s a helyzet nem javult az idő múlásával. Kymlingében és a környékén mindenki tisztában volt vele, hogy így állnak a dolgok. Mutti derék pasas hírében állt, de a munkát nem szenvedhette.

Többek között ezért is okozott némileg meglepetést, mikor századik születésnapján felbukkant a tetőgerincen. Ott tornyosult munkásnadrágban és gumicsizmában, s tekintete a folyó és az erdő mögött elterülő messzeségbe révedt.

Legközelebbi szomszédja, a 86. életévét betöltött Emma Lundewall vette észre őt. A telefonhoz sietett, feltárcsázta 84 esztendő barátnője, a Brattinger tanító után megözvegyült Britta Brattinger számát, s kisvártatva népes csapat sereglett össze Mutti házának udvarán. Gyönyörű májusi délelőtt volt, s néhányan amúgy sem mulasztották volna el, hogy a különleges nap, vagy valami más ürügyén meglátogassák az ünnepeltet. A százéves kort megélni nem csekélység.

Arra azonban senki sem számított, hogy a tetőn látják viszont.

– Mit csinál az odafent? – tűnődött a 82 éves Arvid Pettersson, a korábbi sportpályagondnok, aki családjá körében és szerte a környéken megbecsülésnek örvendett.

Emma Lundewall a tető felé sandított és aggodalmasan csóválta a fejét.

– Egy televíziót akar – mondta –, különben leugrik és szörnyet hal.

Magyarázatképpen két táblára mutatott, amelyet Oskar a házfal melletti laza földbe ültetett.

*Botrány* állt az egyiken. *Televízió* a másikon.

– Egy tévékészüléket akar a község kontóján – szólta közbe a 81 esztendő Valter Efraim Strålberg. – Köszönetképpen, hogy ilyen szép kort ért meg; megbecsülésünk, vagy a fene tudja, micsoda bizonyítékaként.

– Adjatok egy tévét, különben megölöm magam! – kiáltotta ebben a pillanatban Oskar Mutti a tetőről. Hangja pompásan zengett, különösen ha figyelembe vesszük, hogy századik életévét töltötte be, s a megelőző ötven évben betegeskedett.

– Mihez kezdenél egy televízióval? – kiabálta Arvid Pettersson. – Mi ütött beléd, te bolondos vénember? Drága multság az ilyen kutyü, de ezt te is tudod!

– Leugrom és halálra zúzom magam! – üvöltötte Oskar. – Két órátok van, hogy elintézzétek. Ez botrány! Hanyagság!

– A televízió hullámai nem tesznek jót a szívnek – állapította meg a 85 éves Ida Tolvgren, a megboldogult gránátos huszár, Torsten Tolvgren özvegye, miközben nyelvével csettintett, klikk-klakk. – Olvastam róla az újságban, főleg a nyugdíjasokra ártalmas.

– Szarok rá! – ordibálta Oskar makacsul. – Adjatok egy tévét, különben nem akarok tovább élni!

Hogy szavainak komolyságát kihangsúlyozza, közelebb lépett a tető széléhez, mire rémült moraj szaladt át az udvaron várakozó csipet-csapaton.

– Televízió? – mormolták egymás között. – Mi szállta meg Muttit?

Ha pontosan számoljuk, abban az időben az egész faluban csak egyetlen embernek volt ilyen készüléke, Rönningberg kereskedőnek. Habár az a szóbeszéd járta, hogy mind Sivertssonék, mind a hegy tetején lakó Petterbergék fontolgatták, hogy kerítenek egyet – elsősorban Petterberg, akinek a háza vételi szempontból különösen kedvező helyen állt.

Mindeközben megérkezett kerékpárján Mutti unokaöccse, az alig hetvenéves izompacsirta, Elof Lundberg. Ruganyos lábával átperdült járművén, tüstént felmérte a helyzetet, majd sapkáját hátravetve felpillantott a tetőn ácsorgó nagybátyjára.

– Te vén számár! – kiáltotta. – Mindjárt felmegyek és lehozlak onnan! Azután iszunk egy csésze kávé és bekapunk egy szelet tortát.

Feltartóztathatatlanul nyomult előre, míg végül megragadta a fal mellett a tűzoltólétrát.

– Hagyj békén! – üvöltötte Oskar. – Ha csak egy lépést is mersz tenni, leugrom! Botrány!

Elof Lundberg egy pillanatig habozott, majd visszakullogott a tömegbe.

– Azt hiszem, komolyan gondolja – állapította meg, mire a szájtáti nézősereg egyetértően bólogatott.

Egy kék autó gördült be az udvarra, amelyből lenyűgöző szökkenéssel a községi tanács merész szóvivője, Eugen Turell pattant elő, aki még élete virágában járt, hiszen mindössze 54 tavaszt ért meg.

– Miről van szó? – mennydörögte tekintélyesen, s körülnézett.

– Oskar Mutti le akar ugrani, hogy halálra zúzza magát – magyarázta Efraim Strålberg –, ha nem kap egy televíziót.

– Egy televíziót? – kérdezte Eugen Turell, és kiköpte tubákját a rózsabokorba. – Egy televíziót! Ez a legostobább dolog, amit valaha is hallottam. Mégis ki adna neki televíziót?

– Az nem számít – mondta Emma Lundewall. – Ma van a századik születésnapja, és azt hiszi, jár neki az a készülék a községtől.

– Szó sem lehet róla! – csattant fel el Eugen Turell. – Nehéz idők járnak. Egy televízió több ezer koronába kerül.

– Botrány! – harsogta Oskar Mutti a tetőről. – Hanyagság! Üldöznek az égi hatalmak!

– Elment az esze! – állapította meg Eugen Turell.

– Sosem volt neki – tette hozzá Emma Lundewall. – Viszont szörnyű lenne, ha éppen a századik születésnapján vetne véget az életének. Az emberek még a szájukra vennék a községünket.



– Hmm... – motyogta Eugen Turell, miközben bőszen ráncolta homlokát és fel-alá járkált.

Az Oskar Mutti udvarán összegyűlt társaság létszáma immár harmincra nőtt. Verőfényes szombati nap volt, s a pletyka úgy terjedt a faluban, akár a szél szárnyán a virágpor. Hamarosan a Kurir riportere és fényképésze is a helyszínre ért.

Az utóbbit Bengtssonnak hívták, a hírhedt gyűjtogató fia, ám mindent öszszevetve derék, megbízható férfiú. Lelkesen kattogtatta gépét; Muttiról, a házról, s a báméskodókról is készített képeket, különösen egynémely fiatalabb fehérrépről, aki lenge, tavaszi ruhában sietett a helyszínre.

Högerman, a riporter hajában és bajuszában is merész választék díszelgett középen. Elővette jegyzetömbjét, tollát a füle mögé helyezte, s felkiáltott Muttinak, hajlandó lenne-e fogadni őt odafent egy interjú erejéig.

– Kitörlöm a seggem a Kurirral! – harsogta ki Mutti mennydörgő hangon. – Persze ha épp nincs más otthon. Odalent maradsz, és kész! Százéves vagyok, és tévét akarok! Ha nem kapom meg, leugrom és szörnyethalok. Ez ám a botrány, írd csak le, te zugfirkász!

Högerman el is kezdett körmölni a jegyzetfüzetébe. Öngyilkos-dráma a májusi napfényben! Halálra zúzta magát a századik születésnapján! Zugfirkász...? Na ne, ezt talán mégsem, kétszer is áthúzta.

– Nem rendezhetnék egy gyűjtést, hogy kaphasson egy olyan masinát? – érdeklődött a lány szívéről ismert özvegy, a 79 éves Zetterkvistné. – Ártana a község jó hírének, ha leugrana és halálra zúzná magát...

– Még csak az hiányzik! – vágott közbe ingerülten Turell, a városi tanácsos. – Holnaptól a falu minden bolondja a háza tetején állna és ilyen masinákat követelne. *Abból* aztán szép kis botrány kerekedne!

\*

A templom harangja a hegyen elütötte a delet, ám Oskar Mutti sorsa még mindig nem dőlt el. Továbbra is a tetőn álldogált. A nap fénye aranyban fürdette alakját, az udvaron összegyűlt tömeget s az egész környéket. Kivételesen gyönyörű nap volt; Rönberg, a kereskedő egypár rekesz üdítővel és sörrrel megrakodva érkezett teherautóján, hogy a kiszáradt torkokat megöntözze, amikor is Sige Martling, egy még pelyhes állú, de törekvő 34 és fél éves fiatalember diszkrét fogadást indítványozott a látványosság kimenetelét illetően. Ugrik-e Oskar, vagy sem? Mindkét lehetőségnek egyenlő esélye volt, és a legtöbben egykoronás vagy ötvenörös érmével fogadtak; Sigge aztán azt latolgatta, mi lenne az eredmény, ha Oskar pusztán szédülés vagy kimerültség miatt legurulna a tetőről. Villámgyors pillantással végigmérte az ünnepeltet, majd úgy ítélte meg, hogy ez a lehetőség fogadási tétként nem jöhet szóba. Ha Oskar Mutti merő baleset folytán zuhanna le, a teljes összeg a fogadóirodát illetné. Az ember ne legyen buta, ha nem muszáj – ezt még az édesanyjától tanulta, aki hajdan egy fogorvos neje lett.

– Legalább ülj le, nehogy elszédülj és lezuhanj! – kiabálta Arvid Pettersson, akit nyilvánvalóan hasonló gondolatok foglalkoztattak, ám Oskar csak hadonászott a karjával, így adva tudtul, hogy elvetette az ötletet.

– Semmi bajom az ácsorgással! – jelentette ki. – Fél órát kaptok, hogy kerítetek nekem egy tévét, különben ugrom. Smucig parasztok!

Az utóbbi megjegyzés nem hangzott valami diplomatikusan, így aztán érzékelhető volt némi megosztottság az udvaron. Ennél több azonban nem történt.

\*

Néhány perccel a kitűzött időpont, fél egy előtt két dolog történt.

Az egyik, hogy Turell, a községi tanácsos vakmerő kísérletet tett arra, hogy megtörje a jeget. Oskar Mutti hangos tiltakozása ellenére elkezdett mászni a tűzlétrán. Egészen a hetedik lépcsőfokig jutott, amikor egy jól irányzott tetőcserép fejbe kólintotta és hanyatt terült. Kétség sem fér hozzá, ügyes dobás volt, melyet szórványos tapssal jutalmazott a társaság. Félutacnyi hölgy sietett a tanácsos segítségére, és kiszáratva megállapították, csupán enyhe sérülést szenvedett zuhanás közben.

Ennek ellenére Turell igencsak elkomorult.

– Ugorjon csak le az a vén számár! – átkozódott. – Én magam temetem el az anyaszomorítót a komposztba!

További hasonló kijelentéseit Högermann riporter gondosan lejegyezte jövőbeni használat céljából. Ezt követően vett magának egy sört a Kurír költségén, kortyolt kettőt az italból, majd végigsimított bajuszán.

A másik említésre méltó esemény – amely végül is megoldotta ezt a pokolian kiélezett helyzetet – az volt, hogy egy Volvo Duett márkájú gépkocsi kanyarodott be az udvarra. Egy elegáns, hatvan év körüli hölgy szállt ki az autóból hangosan lihegve. A közel állók tüstént felismerték Loretta Lorént, Oskar Mutti második házasságából született lányát, aki már hosszú évek óta egy műkereskedő menyasszonya volt, s a távoli Västeråsban élt. Rendkívül divatosan festett vörös ruhájában, melyet hónalja alatt izzadságfoltok tarkítottak, bézs árnyalatú mokaszinban s egy természetes kalapmumussal a fején.

– Apukám! – kiáltotta, amint észrevette apját a tetőn. – Mit művelsz te odafent?

– Leugrom és halálra zúzom magam! – felelte Oskar Mutti. – Egy fél perc múlva már itt sem vagyok. Azok a smucig bugrisok nem adnak nekem tévét, pedig ma vagyok százéves. A világ egyre romlottabb, nem is akarok már tovább élni!

– De apuskám! – fakadt ki Loretta Lorén. – Hoztam neked egy televíziót, itt van velem a kocsiban. Születésnap ajándék tőlem és Theodortól. Gyere már le, ne ácsorogj és locsoj odafent!

Újabb morajlás futott végig az udvaron. Az ifjú Martin nyílsebesen rohant el a fogadási pénzzel a folyó irányába, mialatt Oskar lefelé mászott. Félúton még megállt, és az egybegyűltek felé fordult:

– Tűnés haza, parasztok! – bömbölte. – A lányom és én tévét fogunk nézni, és nem akarjuk, hogy bárki is zavarjon! Tűnjetek el!

Bengtsson, a fényképész még egypárszor lekapta Loretta Lorént, s tíz perccel később már az egész udvar üresen tátongott.

\*

Nyugat felől egy alattomos felleg érkezett, mely a délután folyamán egyre csak nőtt, majd estére az esőt is meghozta, amely feltartóztathatatlanul ömlött, eláztatva jót és rosszat, az erdőt, a falut, a folyót, és egész éjfélig tartott. Kellemes, langyos tavaszi eső volt, étellel és táplálékkal töltötte meg a sarjadó

hagymákat és rügyeket, ám az embereket és állatokat a négy fal közé szorította. Nem olyan idő volt, amelyben kimerészkedik az ember. Nem önfeledt lubickolásra csábító eső.

És főleg nem olyan eső, amelyben síkos tetőkön ácsorog az ember.  
Nem, egyáltalán nem az a fajta eső.

\*

– Hogyan történt? – kérdezte Emma Lundewall vasárnap reggel, mikor a testet elszállították Cederbladh & Bergh fekete halottaskocsiján, melynek ajtaját aranyzárnyú galambok díszítették.

– A kép – szipogott Loretta Lorén, miközben megadóan halványsárga zsebkendőjébe fújta az orrát.

– Állandóan csak gond volt vele. Semmilyen adást sem lehetett vele venni. Apuska őrjöngött, és végül felmászott a tetőre, s elkezdett babrálni az antennával. Megpróbáltam megállítani, bizony ám, de hát olyan csökönyös volt...és persze megcsúszott.

Emma Lundewall felsóhajtott, s ő is az orrát törölgette.

– Nem volt szegény hozzászokva a munkához – állapította meg búsan.  
– Ennyi már túl sok volt neki.

– Úgy bizony – bólintott Loretta. – Hiszen nem bírta ő a terhelést. Viszont nagyon-nagyon csökönyös volt.

*Hollós Judit Katalin fordítása*

**Håkan Nesser** (1950) számos, főként bűnügyi regény szerzője. Háromszor nyerte el a legjobb svéd krimi díját. Könyveit számos nyelvre fordították.

---

A Cédrus Művészeti Alapítvány logójával megjelölt oldalakon korábbi pályázatunkon jelentkező szerzők műveit közöljük.



## Rudyard Kipling

## Ha

Ha higgadt maradsz, amikor nem a te vétked,  
Mégis rád verik esztelen a zavart népek;  
Ha bízni tudsz, bár minden atyádfia kétked,  
De azért nem hiszel óvatlanul a szépnek:  
Ha tudsz várni és a lelked bele sem fárad,  
Vagy ha hazudnak rólad, de te igaz maradsz,  
Vagy gyűlölve, belőled a harag nem árad,  
Viszont kérkedőn, kéretlen tanácsot sem adsz;

Ha álmodozni mersz – de holdkóros nem leszel;  
Ha gondolkodsz, és így nem öncélúan teszel,  
Ha te vagy, ki győz, vagy valamit csapás vesz el  
És örömet, bánatot egyformán jól veszel:  
Ha férdítve hallod vissza az igazságod  
Vagy életed becsesebb dolgai vesznek el,  
De te el tudod viselni ezt a gazságot,  
Újra elindulsz, amíg a hajód vesztegel;

Ha halomba gyűjtöd minden nyereményed  
És az egészet egy lapra felteszed,  
És odalesz és újra kezdel, reményed  
Megőrizve nem sírsz, nem veszted az eszed:  
Ha rászorítasz ideget, szívet és ínt,  
Hogy kiszolgáljon a végsőkig és tova,  
És kitartasz, mikor már mást nem érzel csak kint,  
Akaratot, ami hajt: „Ne add fel soha!”

Ha szólni tudsz a tömeghez, régi cimborád  
Az marad, még ha alig van is mit ennie,  
Ha bántani nem tud sem haragos, se barát,  
Ha mindenki számol veled valamennyire:  
Ha célratörő utad minden inchével  
El tudsz számolni, nem csak részben, mint annyian,  
Tiéd a tág világ minden becses kincsével,  
Sőt – mi ennél is több – ember leszel, fiam!

Jessi L. Crawford  
*Angyalkáim*

Szeretet, mely nem múlik el soha,  
 Kacagás, sok ártatlan csíny sora,  
 Kicsinyek hatalmas ölelése,  
 Hogy később ne nézzen ő feléd se.  
 Rohanó kiscipők távolodó zaja,  
 Kipirult orcája, kunkorodó haja.  
 Csimpaszkodó kezek fonnak körül,  
 Fájdalmasan sír, majd ismét örül.  
 Esti mesék, altató énekek,  
 Ő már bárminél többet ér neked.  
 Álomba zuhan, jól betakarva,  
 Bár még mindig játszani akarna.  
 Megérte a sok harc, csitító dal, szavak,  
 Mikor látom milyen békésen alszanak.

Dean Fraser Phillips  
*A fönix, ki el nem hamvad*

Hamuból kibújva tártad ki szárnyadat,  
 Álmod úzve a hit legyőzi az árnyakat.  
 Az örök tűzmadár, lobogó lánggra kapva,  
 Máglyát hátrahagyva, röpül fel a napba.  
 Álmod lett a végzeted; a cél kitűzve,  
 Tested megfeszítve borult pokoli tűzbe.  
 A tegnap elmúlt, a ma az éj ellen lázad,  
 Az ég már az otthonod, a nap lett a házad.  
 Elérted, ne vergődj hitetlenül, félve!  
 Lángod örökké égni fog, évről évre.  
 Néha kétség kerülget és pusztá bánat,  
 De a holnap angyalaként bontasz szárnyat.

*M. Pálfi Erika fordításai*



**Dean Fraser Phillips** 1973-ban született az Egyesült Királyságban, ma Svédországban él. Költő, forgatókönyvíró, 2011-ben jelent meg első verseskötete, amely az Amazon TOP100 költészet kategóriába be is került.

Conrad Ferdinand Meyer

## Lábak a tűzben

Bósz villám cikkan. A bágyadt fényben torony áll.  
Kongva dördül az ég. Egy lovas űzi hátsát,  
Leszáll, bezörget, zajong. Köpenyét tépi  
A szél. Riadt pej lovát gyeplővel tartja meg.  
Egy keskeny rácsablak aranyszín feldereng,  
S feltárja most a csikorduló kaput egy nemesúr...

„Királyunk szolgája vagyok, mint küldönc utazom  
Nîmes-be. Adjon szállást! Király köpenyét felismerheti!”  
„Vihar dúl. Vendég vagy itt. Gúnyáddal mit törődjek én?  
Lépj be és melegedj! Lovadat máris magam látom el!”  
Sötét ősi terem várja a belépőt,  
Széles tűzhely lángja gyér fénnel világol,  
S ahogy szeszélyesen imbolyg a tűz nyelve,  
Oda süt, hol vértés hugenotta néz  
komoran, s büszke hölgy barnult ősi képről...  
Karosszékbe rogy a lovas a tűz előtt  
S nézi az eleven lángot meredten. Töprengve bámul...  
Fején a haj csendben égnek áll. Ismeri e tűzhelyt, e termet...  
A láng sziszeg. Két vonagló lábat idéz a parázs.

Agg szakácsnő teríti a vacsorázóasztalt  
Patyolat vászonnal. A nemeslányka segít.  
Korsónyi bort a fiú talál fel. Rémült-meredten csüng a vendégen  
Tekintete mindkét gyereknek, s csüng a tűzhelyen...  
A láng sziszeg. Két vonagló lábat idéz a parázs.  
„Átkozott legyek! A címer ugyanaz! S a terem sem más!  
Három éve már... Egy hugenotta-hajszán...  
Finom, konok asszony... 'Hol a várúr? Beszélj!'  
Hallgat. 'Valld meg!' Hallgat. 'Add ki!' Hallgat.

Elfog a hév. Ama büszkeség! Vonszolom a nőt...  
Két csupasz lábát fogom s belemártom  
Mélyen a parázsba... 'Add ki!'... Hallgat...  
Vonaglik... A címert a kapun nem láttad talán?  
Vendégségbe ide, mondd csak, ki küldött, kelekötya te?  
Legyen benne akár egy cseppnyi vér, elvágja nyakad.”  
Belép a nemesúr. „Te merengsz! Asztalhoz, vendég...”

Ott ülnek most. Azok hárman – mind feketében –  
És ő maga. Ám asztali áldást nem mond fiú s leány.  
Tágra nyílt szemmel őt nézik mereven –  
Poharát tölti, s túlcsondul a bor, felhajtja gyorsan,

Majd felugrik: „Uram, kérem a fekhelyem!  
 Fáradt vagyok, akár egy kutya!” Egy szolga visz előtte világot,  
 De vet még egy pillantást a küszöbről vissza  
 S látja, mint a fiú apja fülébe súg...  
 Bódultan követi a szolgát a toronyba.  
 Reteszeli ajtaját erősen, pisztolyt és kardot szemle alá vet.  
 Füttyülve dül kint a vihar. A padló remeg. Sóhajt a mennyezet.  
 A lépcső recseg... Dübög itt egy láb? Oson ott valaki?...

Füle megtéveszti. Elmúlik az éjfé.  
 Szemét ólomnak terhe nyomasztja, s szenderegve  
 Ágyára rogy. Odakint eső árja csobog.  
 Álmában ott a nő. „Valld meg!” Hallgat. „Add ki!” Hallgat.

Vonszolja az asszonyt. Két láb vonaglik a tűz paraszában.  
 Szikrát hány és sziszeg egy tűzfolyam, mely elnyeli őt...  
 „Ébredj! Már rég úton kéne lenned! Virrad!”  
 A tapétaajtón a szobába lépve  
 Ágya előtt áll a vár ura – őszén,  
 Kinek haja tegnap még barnán bodorult.

Lovagolva vágnak át az erdőn. Szellő se rebben ma.  
 Fák letört ágboga borítja az ösvényt pozdorja gyanánt.  
 Korán kelt madárkák zengnek, daluk még álmosan szól.  
 A tiszta légben békés fellegek sora dereng  
 Akár angyalcapat, éji vártájáról tartva hazafelé.  
 Sötét szántók felől súlyos földillat árad.  
 A sík kitárul. A mezőn egy eke szánt.  
 Szeme sarkából sandít a lovas: „Uram,  
 Ön egy bölcs férfi, a higgadtság maga,  
 S tudja, hogy én a legfőbb király szolgája vagyok.  
 Éljen boldogul! A viszont nem látásra!” S ím, szól a másik:  
 „Jól mondod! Szolgája a legfőbb királynak! Kedvére tennem  
 Súlyos teher ma nékem... Ördögi módon megölted  
 Hitvesem! S élsz lám... Enyém a bosszú, mondja az Úr!”

*Szalai Lajos fordítása*

A zürichi patrícuscsaládból származó költő és író, **Conrad Ferdinand Meyer** (1825–1898) történelmet, filológiát és festészetet tanult, különösen történelmi témájú novelláiról, regényeiről és költeményeiről nevezetes. Gottfried Keller és Jeremias Gotthelf mellett a XIX. század egyik legjelentősebb németajkú svájci szerzője. Alábbi balladája a XVI. századi francia vallásháborúk korában játszódik, amelynek egyik legismertebb eseménye Szent Bertalan éjszakája volt: 1572. augusztus 23-áról 24-ére virradó éjszakán a békülési céllal a Párizsba gyűlt hugenották (francia reformátusok) nagy részét a király beleegyezésével lemészárolták.

Jan Kuntur  
Vallomás

Magyarország elnyelt mint Jónást a cet  
milyen az prédikálni a köveknek  
melyek tisztelettudóan emelkednek agyad főterén

Európa otthonos gyomra  
A szerelemléd sárga bolyha a dél izzadt melegében  
A lepedőmre arany óriáskígyóként bekúszó reggeli fény  
A varázsgömb a sápadt bőr felett  
a Klint-reprodukcióról

A zöld hideg meg boszorkány lőtte derekam fölött  
zavar hogy elmerüljek a levélkupac zöld hűvösében  
e kék meridiánban amely behálózta  
a fekete kő szívdobogását  
amely golyákat és kányákat ment  
a sztyep vulkanikus krátere fölött

Az egyedüllétben mint a borostyánban  
szárazság van és túlságos nyugalom  
hiányzik a levegő és vakít a fény  
s az egész világ illetlenül narancsszín  
mint azok a félig megrohadt hangya marta őszibarackok  
amiket az itteni autószerelő  
ujja fenyegetése és helytelenítő morgása közepette  
kotortam ki a sárból

Ez az ország a rothadó szőnyegeké gyümölcsből  
gyepeken és útszéleken  
haldokolnak a közönyös megcsömörlött lábak alatt  
imádlak megható bizonytalanságodért önmagadban  
állandó kapkodó aggodalmadért  
hosszú ingadozásodért hogy a két felkínáltból az egy helyeset válaszd  
bőkezűségédért és nagylelkűségédért  
becsvágyadért érzékenységedért és sebezhetőségedért

Csak lenne több jó terhelés lábamnak  
hogy megadná a közeledést ahhoz  
ami még nincs megfejtve  
mi rejtve van a fürkész tekintet elől  
a hűvös lomb kupacában



## Árpád

(895-896)

1.

A jövő szürkemarhái  
a zöld hegyszorosokon át nyugatra mennek  
veres nyom húzódik utánuk  
kik felszúrták  
hosszú hegyes szarvaikra  
a menekülő napot

Kényszerű vándorlásaink fehér ruháját  
a mellén s a hátán  
telefröcskölte  
ez a szüntelen szivárgó napvér  
melyben összekeveredett  
az egy céllal egybefűzött hét törzs is  
meg mind a többi is  
az októl az okozatig  
kiknél ott vannak eldobott kulcsaink is  
meg azok is miket majd összeszorított ökölből kell kiszakítani  
bármilyen áron

A hosszú út alatt ez a veres keserédes pempő  
a bizonyosság és remény  
kemény koszrétegévé sült össze  
bőrpáncélhoz vált hasonlatossá  
s nincs oly él mi széthasítani tudná

2

Hosszú hegyes bajszom  
kapaszkodik és körbefonja a vonakodó vörös gömböt  
húzza-vonja  
mint engedetlen borjat  
maga után  
Nem mehet el most  
a közös sorsot el nem kerülheti  
Át kell változnia  
akaratom szerint forgó sárga  
hatalmas fa szekérkerékké  
a megszokott helyeket elhagyóvá

Tengelyében szent szkíta keresztként feketéllik  
 az acélsőrű ragadozó madár  
 ő az én szárnyas őszám  
 ki karmai közt a melle magasában viszi  
 apám áldozat-lelkét  
 mely egyetlen ezüstgyökérré olvadt össze  
 anyám álomlátó szellemével

3.

A jövő szürkemarhái  
 A hegyek behorpadnak rémisztó patáik dübörgése alatt  
 Sisakomon sastoll sugara remeg  
 árpakalász-csomó pedig harci övemen  
 Hét csillag a folyókanyar fölött  
 mint hét jelzőtűz  
 az őrtornyok felett  
 sikerünk jövendőli

A menekülés elszántsága s a kilátástalanság  
 megfoszt a jelentől  
 és háritó manővereitől  
 ám közben egy célra összpontosít  
 a célok céljára

A túlélés vágya  
 s a továbbélésé bármi áron  
 bármely akadály leküzdéséhez szül új erőt  
 Mindent vagy semmit  
 Az ismert legyőzhetetlentől való félelem sztereotípiája  
 az abszolútumig mitologizálódik  
 Ám közben rettenthetetlenségé alakul  
 az egyelőre ismeretlen előtt

Az ismeretlen  
 mely még nem érkezett megijeszteni  
 s állandó nyomot hagyni a tudatalattiban  
 megadja magát a váratlanul rárontó hódító kénye-kedvére  
 ki nem is oly rég még üldözött volt  
 Csak nehogy késlekedjünk  
 nehogy kihagyjuk a percet  
 hogy elkapjuk a hosszú hegyes bajszánál  
 vagy a szarvánál fogva

Így törlődik örökre a fölösleges megriasztott múlt  
és birtokunkba kerül a jelen  
az új Szülőháza  
bármilyen abszurdul is hangzik

Szülőháza a magabiztos  
jövendő nemzedékeknek

4.  
Ám a szerzés valakinek mindig vesztes lesz  
más ezrek ezreinek  
kik eltűnésre és beolvadásra ítéltettek  
„A mohó nyilaktól ments meg Uram minket”

Nem  
nem lehet új Szülőházát szerezni a jelenben  
az mindig abban a folyókanyarban marad  
ahová világrajövedeled ladikja hozott  
Abban a susnyásban nádasban  
amelyre utolsó pillanatodban emlékezel  
a magasból a fekete ragadozó szárnyai alól szemlélve  
a jövő szürkemarháit  
nagy folyó mellett hevernek halmos síkság közepette  
a menekvő nap hosszú hegyes szarvukra szúrva  
félálomban csöndesen kérődznek  
rágóznak  
mások már idegen céljain és törekvésein

*Vándor Anna fordításai*

**Jan Kuntur** (1970) két éve Budapesten élő s dolgozó permi orosz költő. 2013-ban a Napkút kiadónál jelent meg magyarul *A perem-lét* könyve című kötete, amely válogatás addigi verseiből és prózájából. Mostani választásunk magyarországi életének gazdag költői terméséből nyújt ízelítőt.

## Voltaképpen és sürgős sürgöny

Georgi Goszpodinov bolgár írónak, a toll és az empátia lovagjának

Mi drága jó Zsorónk,  
hírül vettük, miszerint is szóid, miket mifelénk s mimódunkon bocsátottál s csontoztál ki, széjjelszaladtak volt a Teremtő egész nagyvilágában, mi több, már a magyar pusztán vágatnak. Eme utóbbi esemény igen erőt jólesik szűnknek, mivelhogy műved, a Természetes regény már mióta méhrajzik mindenütt a jurópai s a világtájékokon, mígnem pedig balladáid s bomlásaidat a világarudákban holminemű értetlenséggel s félreértéssel nézték bizony – s mind csak az az üstökvakarás. Mi azonban, a Szépliteraturai Gazeta serény munkásai igen tudjuk, mit nyomnak a latban, s mily igen a helyükön súlyosulnak kövei Lapidáriumodnak, tudjuk, mily édes nemzetünk cseresznyéje – s mit számít, hogy e tavaszon se léssen áprilisi fölkelés, tudjuk, mennyire finom a Gaustin receptje szerént provanszi szószban készített szerelemnyúl, tudjuk, hogyan s mint elegyülnek s kevercsülnek az idők peripatetikáidtól hűhölten.

Ezért hát szánkon tartunk s örülünk szerfölött értesülendvén, hogy te, világ-minotaurusz, magyarhonban leledzel a te balladáiddal s bomlásaidal. Úgy igen bizony, legyen mindenható az empátia ezen a rab földön – és amiként balladáltad s bomoltad sokat szenvedett honod, azonképp rendjén való, hogy György mester segedelmével, balladálj és bomoldálj más, hasonlóképpen sokat szenvedett országokban ugyanúgy. Úgyhogy, mi jó kenyeresünk, menjél, balladáljad a jó madzsarokat, juttassad eszükbe a sötét megnemtörténeteket, foglald el hajóikat – hadd hallják a te akaratod, mutasd meg nekik, hogyan s mint bomlanak a balladák, e bomlásukban emlékkofferek terhével hogyan s mint indulunk mi magunkból ki, hogyan nézegetjük a fotográfiákat a fennvalóval, s beszélünk más grammatikával.

Egészséged jól teljen, s ne hogy elfeledj bennünket! S mindenekeelőtt – ne hogy önnefeledjtsd magad, hanem bizony azonmagad inkább továbbgondoljad!

2014. esztendő szeptembriusz havában

A szűnhetetlen Bolgár Újjászületés idején, az ősi Szépliteraturai Gazeta jó csapata, a te hív társaid az írószágban

Szondi György fordítása

Az Európa-szerte legismertebb kortárs bolgár író és költő első magyar nyelvű (verses)könyve a közelmúltban jelent meg a Napkút Kiadónál: címe *Balladák és bomlások*, fordítója Szondi György.. A budapesti premierre érkező szerzőt – olykor „polgárpukkasztó, múltfricskázó” hozzáállását viszonzva – számtalan mókával fogadták a műsorösszeállítók. Goszpodinov a szófiai Literaturen Vesztnik oszloposa is. Az irodalmi hetilap 19. századi távirat stílusában köszöntötte a magyar sikert. A szöveg egy része csak az életmű ismeretében helyezhető teljesen el – néhány feloldás: a kötet fejezetei egyúttal a költő egy-egy verseskönyvének címei: Lapidárium, Egy nemzet cseresznyéje, Levelek Gaustinhoz. A könyv egyik alkotása megihlette a költőt az esten bemutató Vörös Istvánt, aki két viszontverset is szerzett hatására.

Georgi Goszpodinov

# A szöveg kicsontozásának technikája

I.

A szöveg hala (amiként a hal szövege is) a gerinc s a mássalhangzók csontjának és szálkáinak eltávolítása után fogyasztható. Figyeljék meg, hogy a kisgyerekeknél minden első hal (szöveg) egyedül és csupán a magánhangzók zsenge lelkéből-tesztéből állón lágú és puha (nem puha). A cseperedéssel e testbe elős, erősebb s még errrrrrősebb szálkacsontok gyökeresülnek.

Állítom, hogy a nyelv eredendő lágysága még mindig megmenthető a költészetben.

II.

– FINOM VAGYOK, KEDVES?

Kicsi halak a szavak

mennyi mássalhangzó-szálkával

engedd meg hogy megtisztítsam őket

mielőtt szádban épp széjjelolvadnék

– I O A O , E E ?

III.

Ezt a technikát sikerrel lehet alkalmazni a kész klasszikus szövegek elsajátításakor.

A kicsontozás hanggal tölti meg a szöveg testét s eredendőséget kölcsönöz neki.

Ily módon az

„Emlékszel még, emlékszel a csendes udvarra, a csendes udvarra a fehérvirágú meggyel?...”

így hangzik:

„E é e é , e é e a ö e

u a a , a ö e u a a a

e é i á ú e e ? ...”

A mássalhangzók kiszedett csontjait

m l k s z l m g c s n d s d v r r – vessék oda

egy kutyának.

Auuuuuu

Hallják?

Egy csont sincs

a kutya hangjában.

Vörös István

# Hogyan csontozzuk ki egy szöveget?

Csak erős idegzetűeknek!

Gospodinov, a bolgár költő úgy csinálja,  
 hogy egyszerűen szétszedi a mássalhangzókat  
 és a magánhangzókat, két külön szöveget  
 nyerve ezáltal, mint aki szétválasztja a tojás sárgáját  
 a fehérjétől. De melyik itt a csont,  
 és melyik a hús? Ez inkább a szavak  
 kicsontozása. Bár a szavak, úgy látszik,  
 puhatestűek. Vagyis sejtek csak.  
 És ahogy a testünk parányi, vízzel  
 teli zacskókból épül föl,  
 a szöveg is így áll össze.  
 A csont a zacskók közé szórt  
 mész. Hegyek morzsaléka  
 belül, a lélekben. Eredményes  
 kicsontozás lehetne, ha mondjuk  
 az állítmányokat távolítanánk el:

Gospodinov, a bolgár költő úgy,  
 hogy egyszerűen a mássalhangzókat  
 és a magánhangzókat, két külön szöveget  
 ezáltal, mint aki a tojás sárgáját  
 a fehérjétől. De itt a csont,  
 és a hús? Ez inkább a szavak.  
 Bár a szavak, úgy látszik.  
 Vagyis csak. És ahogy a testünk  
 parányi, vízzel teli zacskókból,  
 a szöveg is így.  
 A csont a zacskók közé szórt.  
 Hegyek belül, a lélekben. Eredményes,  
 ha mondjuk az állítmányokat.

Ha elrontottam valahol,  
 úgy is jó, csontozás közben is marad  
 néha pár szilánk, és repül  
 a szalámipépbe néha hús is.

Csak gyenge idegzetűeknek!

# A szöveg és a szívátültetés

Csak erős idegzetűeknek! –  
írtam az előbb a szöveg  
kicsontozásáról szólva.  
De kit zaklat föl egy kicsontozott  
szöveg? Ha kivesézed vagy kibelezed,  
az torkolhat izgatott vitába.  
A kivesézett szöveg magához tér,  
erőre kap. A kibelezett szöveg  
föllázad, csak azért is az életet  
akarja, és az élet a képébe lehel.  
A belei előtte az íróasztalon,  
a nyomdában levágott papírszéleket  
bámulja. A szöveg nem is létezik.  
A szöveg belei a végtelenbe  
tekerednek és takarodnak,  
nem tízméteresek, átfogják  
gazdájukat, a világot, köré  
csavarodnak, mint egy végtelen  
anakonda a végesben,  
elszabadult sorok, kihagyott sorok,  
átjavított sorok, unalmas sorok,  
mind, ami kikívánkozott onnan,  
ahová olyan nehéz  
bekerülni. Mert bekerülhetsz  
a parlamentbe, egy akadémiára,  
bármilyen pártba vagy akár  
egy titkos összeesküvésbe,  
de a szövegbe sosem. Ha a nevedet  
beleírják is, te nem vagy ott,  
nem vagy, nem vagy, nagyon  
nem vagy, a saját szöveged is  
kivet magából, mint öntudatos  
test az új szívet.

# „A művészet lényege, hogy soha nem szabad blöffölni!”

Kolozsvári Grandpierre Miklós 1950-ben született a csepeli gyárvárosban. Szülei újságírók voltak. Édesapja korai halála miatt, egészen kamaszkoráig nagyszülei nevelték. Tizennégy éves korától hat éven át tanult művészeti anatómiát, festészetet, grafikát és különféle művészeti technikákat. 1974-ben tagja lett a Fiatal Művészek Stúdiójának, majd a Művészeti Alapnak és a Rézkarcoló Művészek Alkotóközösségének, ahol olyan kiválóságokkal került kapcsolatba, mint Barcsay Jenő, Borsos Miklós, Szász Endre, Reich Károly, Hincz Gyula és Amerigo Tot. Közel 160 szépirodalmi könyvet illusztrált, többek között a Móra, a Magvető és a Szépirodalmi Kiadó számára. 1982 óta tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének.

A nyolcvanas évek végén kezdett el komolyabban foglalkozni a szobrászattal. Számára ez a fajta kifejezőmód a legmeghatározóbb, mert – elmondása szerint – ebben a művészeti ágban tud igazán egyedi, felismerhető lenni. Viccesen és egyszerűen fogalmazza meg: szerinte neki ez „megy”. Számos külföldi országban felfedezett kortárs művész. Alkotásainak dinamizmusa, megragadó kifejezőképessége több technikai ágon is átível. A kortárs művészetben ritka az, aki több szakterületen is jártas, igazi polihisztor.

Festményeinek egyik főbb sajátossága, hogy mindössze három színt használ (piros, kék, sárga), melyekből számtalan árnyalat kerül a vászonra. A színek változatosságával a naturalisztikus motívumokat és a tér mélységét kívánja hangsúlyozni. A sötét és a világos árnyalatok merész váltogatásával hatásosan érzékelteti a tágabb teret.

1980-tól számtalan kiállítása volt külföldön, ahol munkásságát különböző díjakkal is jutalmazták. Stockholm, Frankfurt, Bécs, Duisburg, Brüsszel, New York, Washington, Baltimore stb. után jelenleg (közel húsz éve) él a Nógrád megyei kis faluban, Honton, ahol otthonra talált, festészetet, grafikát, művészeti anatómiát, szobrászattal minden tanulni vágyó számára.

Igazi paradicsomi állapot fogadja az ide látogatót, hiszen számára kiemelkedően fontos a környezet ahhoz, hogy alkotni tudjon. Persze ki nem vágyik erre? A házat és a hozzá tartozó, saját maga megálmodta és berendezte galériát körülöleli a szépen gondozott kert.

Természetesen mindent maga csinál. Fűvet nyír, fát ültet, bevásárol, és mindemellett fáradhatatlanul alkot. A „birtokon” tett hosszú séta után felmegyünk a házba, majd előkerülnek a beszélgetéshez elengedhetetlen kellékek: a csészék, a frissen főzött, gőzölgő kávéval telt kávéskanna, majd a hamutartó, és mint mindig, ott folytatjuk, ahol még soha nem hagytuk abba...

Képek, szobrok, grafikák, ásványgyűjtemény, egy fűnyíró, kilincs nélküli kapu, egy bőrig ázott macska. Ezek mind egy helyen. Furcsa? Nem. Egyértelműen nem! Összeférnek. Miért ne? Itt vannak egy helyen, és jól elvannak egymással, mert egy olyan ember „teremtményei” ezek, aki képtelen bármiféle „kortárművészeti-sztereotipikus” pozőrségre, mert – elmondása szerint – sem



az alkotásban, sem az életben nem lehet blöffölni! Élettapasztalatból, naponta ért ingerekből összeállt értékrend és ebből fakadó alkotói cél: olyan kozmopolita művészet megteremtése, amely mindenkivel képes (nemtől, történelmi pillanattól, tértől, kortól függetlenül) láttatni azt, amit mi is nap mint nap látunk, átélünk, tapasztalunk: bujaság, hazugság, álnokság, szeretet, gondoskodás, anyaság, maradiság, zsugoriság, lelkiismeret-furdalás, irigység, és még sorolhatnám. Mert aki mondjuk álnok, az mindenhol és mindenkor álnok. Figuráiban felismerhetjük a buta laikusokat, a jó szándékú naivokat, a naplopókat, az éles eszű tudósokat, a bölcseket, a kóklereket, a könnyűvérűeket és a magamutogatókat. Ezért nem illeszti bele valamelyik korba munkáinak szereplőit, történeteit. Nincs jellemző viselet, tárgy, mozdulat, amely meghatározó lenne, utalna valamelyik történelmi időszakra. Saját bevallása szerint, fogalma sincs, hogy kik jelennek meg a képeken, szobrokon, honnan jönnek és hová tartanak. A lényeg, hogy szorosan kapcsolódjanak a mondanivalóhoz, minél kifejezőbbé tegyék. Tehát nagyon fontos, hogy a karakter stimmeljen, mert ez adja a koherenciát: igaznak kell lenni! Hogyan lehet „igaznak” lenni? Ennek a határozott értékítéletnek köszönhetően „mer” túlmutatni a mindennapiságon (a valóság szolgai utánzásán, ami nem más, „csupán” technika), hogy megmutassa, a valóságábrázolás igenis a (látszólagos) túlzásokban rejlik! Szürrealizmus? Rendben, „címkézzünk”!

Közben felmerül egy s más:

– *Te tudod, hogyan kell „fasisztá”-t csinálni?* (Gyengébb idegzetűek kedvéért megnyugtatóképpen: fasírt.) Megbeszéljük, mert nyilván ez is belefér. Azután folytatjuk...

Az életet egész egyszerűen kétféleképpen tudjuk megélni: vagy pesszimisták, vagy optimisták vagyunk. A pesszimista szapul, elkeseredik, egyértelműen negatív, ebben éli ki magát. Ez alkati kérdés. A humor viszont segít abban, hogy egy magasabb dimenzióba tudjunk lépni, mert csakis ebből lehet igaz világot építeni. Pozitív és jóleső ösztönzés. Humor által világosan! Természetesen nemcsak a gyarlóságok (sőt!) válhatnak nevetség tárgyává. Széles skálán mozog, nagyon érzékeny, és bármely művészeti területről lévén szó, mondhatni, eléggé „veszélyes”, mert mindannyian ismerjük, hogy: *„Akinak humora van, annak mindene van, akinek nincs humora, az mindenre képes.”*

Pintér Krisztina



NAGYAMÁK







MESSZIRŐL JÖTT EMBER









AZ ÖREG MARADISÁGA



LEBEGÉS





ÁLARCÁRUS

Miklóssy Endre

## Minek nevezzetek?

Petőfi Sándor a szavaknak felülmúlhatatlan művésze volt. Mégis zavarba került, amikor a kedvesének próbálta megtalálni a megfelelő megnevezést. Mennyivel több nehézséggel járt azonban a huszadik századi egyszerű magyarok számára az, hogy minek nevezzék egymást! A nehézségek fő oka pedig az, hogy e században megdöntöttük a világrekordot. 72 év, azaz egy emberéletrnyi idő alatt nem kevesebb mint kilenc rendszerváltási kísérlet volt minálunk. Ha valaki, mint például Ottlik Géza, az első világháború táján született, akkor megérhette azt, hogy az életét tíz egymástól radikálisan különböző rendszerben élje le.

Íme: 1918 – a dualista Osztrák–Magyar Monarchia helyén egy polgári köztársaság. 1919 – ennek helyén egy kommunista diktatúra. 1920 – ennek helyén egy ellenforradalmi tekintélyuralmi rendszer. 1944 – ennek helyén egy nemzeti-szocialista ügynök-diktatúra. 1945 – ennek helyén egy koalíciós népfrent-kormány. 1948 – ennek helyén egy kommunista diktatúra. 1956 – ennek helyén egy népi-nemzeti forradalom. 1957 – ennek helyén egy restaurált kommunista diktatúra. 1990 – ennek helyén egy többpárti parlamentáris demokrácia. És mindegyik a tagadása volt az előzőnek, és a benne szokásos megszólításoknak is. Igaz, e rendszerek többnyire rövid életűek voltak, e probléma nem bontakozhatott ki bennük igazán. De volt mégis három, az 1920-as, az 1957-es és az 1990-es, amely hosszabb, nemzedéknyi ideig is eltartott, és a megszólítás okozta nehézségeket mégsem tudta megoldani.

Kezdetben volt az arisztokrácia. Ez még egyszerű eset, gróf úr, herceg úr, báró úr, könnyű volt megjegyezni, kihez melyik tartozik. Probléma csak akkor állt elő, ha az ember egy született Habsburg főherceggel akadt össze, akit például imigyen kellett megszólítani: „Eurér Majestät Generalfeldmarschall Erzherzog”. Bár a magyar bakák páratlan nyelvérzéke ezt mind nyelvileg, mind társadalomfilozófiailag jól megoldotta a következőképpen: „Oly rég májast ett generál felmászott érchörcsög”.

A balsors üldözte Vanek úr a Rejtő Jenő-féle idegenlégióban folyton összekeveri a megszólításokat, az ezredest következetesen főhadnagynak mondja, és így tovább, amiből származik egyebek közt a töméntelen baja is. Pedig neki csak a csillagokra kellene figyelnie. De mit kezdjen a szegény halandó a méltóságos úr, tekintetes úr, nemzetes úr, nagyságos úr, kegyelmes vagy félkegyelmes úr megszólításokkal? Amit pedig ha eltévesztett, sok sikerre aligha számíthatott az illetővel kapcsolatban.

Az úr a pokolban is úr, mondják – csak hogy milyen úr? Mert a pokolnak hierarchiája is van. És nincsen fölötte csillagos ég, mint a hadseregben, ami eligazíthatna. De hát mit tegyen az ember, hogyha egyszer nem gróf, és mégis rangosnak akarta hívatni magát? Meg kellett teremtenie a megszólítás hierarchiáját, nehogy még a megszólíthatatlanok közé sorolódjék. Felülről lefelé ugyanis nem volt más, min a „hé maga” vagy a csendőrpertu.

Jött azonban a kommunista zsargon, háromféle megszólítási lehetőséggel: „kartárs”, „szaktárs” és „elvtárs”. A „kartárs” a kollégát volt hivatva felváltani. Talán nem is azért, hogy magyar szót használjunk az idegen helyett, mint inkább azért, mert a „kolléga” némileg az elmúlt úri világra emlékeztetett. A „szaktárs” az önérzetes szakmunkások „szaki” megszólítását kívánta rendszerbe foglalni, kiküszöbölve belőle a hivatalosságot nélkülöző patriarkális jelentésárnyalatot. Persze kérdéses maradt, hogy lehetne szaktársa egy kőműves egy vasesztergályosnak? Arról nem is szólva, hogy aki meg egyik se, az milyen alapon szólíthatja őket „társnak”?

Hanem aztán az „elvtárs”. Ez a szó a munkásmozgalomból érkezett, eredetileg megfelelt a jelentésének is. József Attila például zavartalanul használhatta ebben az értelemben. Általános megszólításként viszont kissé groteszkre sikeredett, például „plébános elvtárs” formában. Az elterjesztésével olyasféle lehetett a szándék, hogy az „úr” szó helyett, amely a nemesek megszólítását vitte át a polgárságra: Mister, Monsieur, Herr, Signore, Señor. Egy hasonló jelentésáttittel legyen tehát ez az általános formulája a megszólításnak egy „proletár” társadalomban. Csak hát minálunk az „elvtárs” az osztály- és hazaárulás szinonimájává vált, ezért aztán 1956. október 23-án este nyolc órakor közfelkiáltással százezer ember utasította vissza. Ám amikor helyreállt a dolgok abnormalis rendje, mégsem maradt más lehetőség. Vissza kellett sunnyognia zilált állapota dacára is az „elvtársnak”.

Ez azért érdekes. Még a bolsevista Szovjetunióban is megmaradt a „gosz-pogyin” megszólítás, bár talán lebecsülésként a „tovarissal” szemben. Nálunk azonban efféle nem jöhetett szóba. Így az „elvtárs” ugyan megmaradt hivatalos megszólításoknál, de úgy általában senki se szívesen használta, volt némi gúnyos mellézköngéje is. A hetvenes évek végén például egy Erdélyből érkezett magyar tartott előadást a csángókról és helyzetükről. Korrekt és értelmes előadás volt, ám kínos volt, amikor, messziről jött ember léte, „elvtársaknak” szólította a hallgatóságát.

Tehát ez nem vált be. Viszont nem volt más. Így aztán a megszólítás ki is ment a divatból, krákogással vagy „hé” kötőszóval próbáltuk helyettesíteni.

Érettségizett ifjú segéd munkásként idősebb munkás kollégáimat még könnyen „bácsizhattam”. De hát ennek életkori korlátai vannak. Amikor csodával határos módon mégis főiskolára kerültem, kollégáimmal szemben bevezettem a patriarkális „bátyám” megszólítást, némileg pedagógiai céllal is, de nem sikerült áttörést elérnem. Azután pedig, úgy a hatvanas évek második felétől, egy gyárba kerülvén dolgozni, általános jelleggel úrnak kezdtem mindenkit szólítani.

Azazhogyan nem. Például volt egyszer egy beszélgetésem egy nagynevű professzorral, akit következetesen elvtársaztam. A kollégám utána szelíd szemrehányást is tett emiatt, de azt válaszoltam, hogy egy cigány segéd munkást én ugyan úrnak szoktam szólítani, de ez a professzor hadd legyen inkább elvtárs a számomra.

Így jutottunk el a rendszerváltásig, amely polgárinak mondta magát, vagyis megnyílni látszott az út az egyetemes „úr” megszólítás előtt. Csakhogy a rendszerváltásnak legalábbis a szellemi előkészítését egy olyan avantgárd csoport intézte, amely a kommunizmus elleni lázongását összekapcsolta a konzervatív viselkedési formák elutasításával. Nyilvános hangot kapva, így nem tudott formát adni a megszólításnak. Ezért aztán úgy tűnik, hogy a mintaadó értelmiség

körében a trágárság lett a demokratikus viselkedés szinonimája. Terjed egyre jobban, hiszen terjesztik is. Legalább ennyi eredménye legyen a demokráciának, tartja ez a közfelfogás. Ma már egyre inkább csak a műveletlenebbek próbálják magukat választékosan kifejezni.

Az „úr” mint közhasználatú polgári szó pedig éppen ezért meglehetősen biceg, sőt egyre inkább – igaz, nem jobban, mint maga a „magyar polgári társadalom”. Az ifjabb nemzedékek rohamosan térnek rá a megszólítás nélküli, általános tegezésre. Ez eredendően valami közvetlen személyes-barátságos viszonyt szokott kifejezni. De minálunk, az összetartozás-érzés híján inkább az egymás kölcsönös semmibe vételének a formulájává kezd alakulni. Maga a megszólítás valami „hé” vagy efféle, esetleg megtoldva tegező formában ama bizonyos két szótagú felhívással, amelyet kiegészíthet durvább alakjában a felszólítás az incestusra. Igaz, ezt ma még csak intimebb közösségekben érdemes használni, mert idegenek közt könnyen pofozkodásra vezethet. De talán a megszokásból adódó tolerancia segít majd e köszönési mód általános elterjedésében.

Viszont Wodehouse felülmúlhatatlan komornyik hőse, Jeeves egyszer az ura öltözésére felügyelve felhívja a figyelmét a nyakkendő gondos megkötésére. „Mit számít ilyen válságos helyzetben a nyakkendő!” – utasítja el a gazdája. Mire a válasz: „Nincs olyan válságos helyzet, uram, amelyben ne számítana a nyakkendő.” Az említett Ottlik Gézátt például a kilenc általa megélt rendszerváltás még csak meg sem karcolta. Ő mindig is gondosan kötötte meg a nyakkendőjét.

Kicsi Sándor András

## Szemiotika szavunk történetéhez

Amit ma szemiotikaként, jeltudományként ismerünk, kimaradt a világ jelenségeinek a tudományok között való XIX. századi felosztásából. Tudományként való számontartása olyan amerikai tudósoknak köszönhető, mint Charles Sanders Peirce (1839–1914), Charles Morris (1901–1979), vagy éppen a magyar származású Thomas A. Sebeok (1920–2001). A szemiotika az 1960-as években vett lendülete ellenére „kiment a divatból”: néhány évtized alatt kiderült, hogy egyelőre képtelen beváltani a hozzá főzött reményeket, mindenesetre nem vált vezértudománnyá. A reménybeli szemiotikusokból (Roland Barthes, Umberto Eco, Julia Kristeva stb.) pedig jelentős részben író lett.

Az „orvosi” és a „modern értelemben vett” szemiotika több ponton is érintkezik. A szemiotika és orvostudomány kapcsolatához rögtön adódnak asszociációk: a láz vagy a fájdalom a betegség, a pirulás a szégyen jele stb. Általánosabban megfogalmazva a jeltudomány végső soron a közvetlenül adottól az észlelhetetlen felé haladó megközelítés egy módja, s így bizonyításelméletekre vezethető vissza, jelentős részben az orvosi bizonyításelméletre.

A modern szemiotika fogalomkészletének jelentős része orvosi eredetű és az orvostudomány klasszikusait (Hippokratészt, Galenust stb.) legalább Rudolf Kleinpaul (1845–1918) német író és nyelvész óta előszeretettel szokás a szemiotika előfutárai között is számon tartani. Már a görög szignifikáció-elmélet, erősen orvosi felhangokkal, a *szémeiótiké* elnevezést használta, amely a *széma* 'jel' és a *szémeiótikosz* 'jeleket megfigyelő' szókból eredeztethető. Mindenesetre a jel (*széma*) fogalmának egyik prototípusa (például az „előjel” mellett) a betegség jele, a szimptóma volt. A *szémeiótiké* szót 'jeltan' értelemben John Locke (1632–1704) vezette be az angol, és ennek nyomán a modern filozófiába, így a modern értelemben vett szemiotika (angol *semiotic* vagy *semiotics*, francia *sémiotique*, német *Semiotik* stb.) legalább idáig visszavezethető. Locke egyébként orvos volt ugyan, de a szót nem hozta nyíltan összefüggésbe az orvosi szimptomatológiával.

Johann Heinrich Lambert (1728–1777) hugenotta tudós 1764-ben Lipcsében kiadott *Neues Organon* ('Új mő') című – többek között Locke hatását mutató – munkájában kimondta, hogy a nyelv jelek rendszere, és a nyelvi jelek mivolta akkor tárul föl előttünk, ha az általános jeltan, a szemiotika keretében párhuzamba állítjuk őket más, szintén rendszert alkotó jelekkel, amilyen a kottairás, a logikában és a térképészetben használatos jelek. Lambert definíciója szerint a *Semiotik* a gondolatok és dolgok kapcsolatával foglalkozó tan (ezen eszmerendszerről l.: Coseriu, 1972: 140–149.), míg a kortárs tudományos nyelvhasználatban a *Semiotik* az orvosi tünettant jelentette. A szemiotika fejlődése szempontjából érdekes, hogy Peirce nagyra becsülte Lambert munkásságát.

A *semiotic* szó Locke és Lambert nyomán Peirce munkáiban nyert átfogó, általános értelmet. Eközben azonban például a német szóhasználatban a *Semiotik* legalább a XIX. század második feléig a szimptomatológiát jelentette. Wolfgang Eich vizsgálta meg a németeknél 1756–1853 között *Semiotik* néven művelt szimptomatológia (sőt vele szorosán összekapcsolódva diagnosztika és noszológia) irodalmát, mintegy harminc korabeli tankönyvet. E könyvek címeiben a *Semiotik* (*Semiotic* és *Semeotik* variánsokkal) és *Zeichenlehre* 'jeltan' szerepel a leggyakrabban, de előfordul még *Diagnostik*, *Nosologie*, *Phänomenologie* és *Symptomatologie* is. Az Eich által összegyűjtött példákból kiderül, hogy a korabeli orvosokat élenken foglalkoztatta például a *signum* 'külső jel' és *signatum* 'belső állapot' viszonya, a betegség fogalmának a tünetétől való elhatárolása. Egy Gaubiusnak tulajdonított megfogalmazás szerint a betegség nem más, mint tünetek együttese: *Morbus est complexus symptomatum* (Eich, 1986: 82.).

Érdemes áttekinteni a magyar *szemiotika* szó korai előfordulásait is. A magyar, és egyáltalán a magyarországi orvosi nyelv megbízható leírása még várta magára, bár már készült programadó mű (Bősze, szerk., 2009). Mindenesetre Pápai Páriz Ferenc már kidolgozott magyar terminológiával a betegségeknek külön-külön tárgyalta fészkeit, okait, különbségeit, jeleit, jelentéseit, orvosságait (1690). A reformkori Erdélyben az utópista szocializmussal rokonszenvező Gyulay János naplójába ezt írta (1835): „A' szó jegye a' gondolatnak, az *Írás* pedig a szónak jegye; a' Jegytudományt pedig nevezik *Semiotikának*” (Benkő, 1977: 392.). 1849 őszén idős Zeyk Miklós írta le ezt: „A *hebehurgyaság* mo-

nográfiaja, elemzése, pathológiája – prognosticája, iatriája stb. semioticája” (Benkő, 1977: 392.). Ez utóbbi esetben egyértelmően ‘tünettan’ értelemben szerepelt. A „Közhasznú Esmeretek Tára”, melyet a német „Conversations-Lexikon” alapján írtak, a *semiotica* címszót (10. kötet, Q–Snyders, 1834: 427.) még „szimptomatológia” értelemben tárgyalta: „kórjeltudomány vagy inkább életjeltudomány (...)”. Három évtizeddel később az akkori „idegen szavak szótára” általános és speciális jelentést is megad: *semiologia*, *semiotika* ‘jelisme, jeltan; kórjeltan’ (Babos, 1865: 283.). Később Enyvvári Jenő is említi a *semasiologia* és *semiotika* ‘jeltudomány, jelentéstan’ nevű tudományágakat (1923: 141.). A magyarban azonban a szó nem rögzült, s még John Locke művének fordításában is a szövegben is a görög betűvel szedett *Shmeiwitikh* állt (1964, 2: 340.). Talán csak a nyelvész Papp Ferenc írásában fordul elő már modern értelmében – ténylegesen művelt tudományág háttérével – maga a *szemiótika* (1965), ami *szemiotika* változatban honosodott meg a magyarban (Voigt, 1977).

### Irodalom

- Babos Kálmán, *Közhasznú magyarázó szótár...*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1865
- Benkő Samu, *A helyzettudat változásai, Művelődéstörténeti dolgozatok*, Bukarest, Kriterion, 1977
- Bősze Péter, szerk., *A magyar orvosi nyelv tankönyve*, Bp., Medicina, 2009
- Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht, Teil II: Von Leibniz bis Rousseau*, Tübingen, Gunter Narr, 1972
- Eich, Wolfgang, *Medizinische Semiotik (1750–1850). Ein Beitrag zur Geschichte des Zeichenbegriffs in der Medizin*, Freiburg im Breisgau, Hans Ferdinand Schulz, 1986
- Enyvvári Jenő, *Philosophiai szótár*, Bp., Franklin, 1923<sup>2</sup> (1918<sup>1</sup>)
- Horányi Özséb & Szépe György, szerk., *A jel tudománya*, Bp., Gondolat, 1975
- Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding (1690). Értekezés az emberi értelemről*, 1–2, ford. Dienes Valéria, Bp., Akadémiai, 1964
- Pápai Páriz Ferenc, *Pax Corporis (1690; 3. bővített kiadás 1695)*, Bp., Magvető, 1984
- Papp Ferenc, „Szemiótikai jegyzetek”. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 3, 1965, 157–176, in: *Papp Ferenc olvasókönyv. Papp Ferenc válogatott nyelvészeti tanulmányai*, szerk. Klaudy Kinga., Bp., TINTA, 2006, 54–71.
- Voigt Vilmos, *Bevezetés a szemiotikába*, Bp., Gondolat, 1977

Frankovics György

## Közmondásokról és szólásokról röviden\*

A világ népei szívesen élnek közmondásokkal, szólásokkal, amelyeknek se szeri, se száma. Bölcséletet fejeznek ki, néha csak tréfásan utalnak a már megtörténtekekre, amelyekkel példázódni lehet az adott alkalom során, egy adott beszédhelyzetben. Írásban is élünk velük, szívesen használjuk őket. Színesítik stílusunkat. Gyermekekfejjel már a családban halljuk őket, majd az iskolában tananyagként tovább gyarapítjuk ismereteinket, képletes beszédre ösztönöznek, s használatuk esetén kimondhatjuk a kimondhatatlant. Felrötták őket a birodalmak határoszlopaira, agyagtáblákra, papiruszra, pergamenre, márvány síremlékekre stb. Velük élt az egyiptomi bölcselő, az asszír satrapa, a kínai filozófus vagy a túlvilági maradandóságra törekvő római hódító, egyúttal annak kései európai utódjai, de más népek, valamint mi is.

A magyar szólások és közmondások néha a szomszéd vagy távoli népek frazémáival mutathatnak közeli kapcsolatot, néha meg lefordíthatatlanok, s kemény próbára teszik a fordító felkészültségét.

Vajon mi rejlik mögöttük? Hogyan jöttek létre? Azonban a megannyi kérdésre nem mindig adható meg egyértelműen a válasz.

\*

**Szemesnek áll a világ...** A szemről szóló magyar szólásoknak és közmondásoknak se szeri, se száma, s ezért csak némelyüknek szentelünk nagyobb figyelmet, közöttük is a szájtátva bámulóra mondva: *Három szemmel néz, de e szólás mellett a Szemesnek áll a világ, koldusnak az alamizsna* közmondás is némi magyarázatra szorul. Nem okoz semmilyen megfejteni valót a *Sok szeme, sok füle van a királynak* olyaténképpen magyarázata, hogy a hatalmasok mindenről tudnak, azaz kiterjedt besúgóhálózatuknak, kémeiknek köszönhetően általában mindenről idejekorán tudomást szereztek. A népi bölcsélet joggal tartja, hogy *A szem a lélek tükre*, valamint hogy *Több szem többet lát, a Nincs szeme arcátlanságot, szemtelen személyt takar. A szemmel verés a népek élő hitvilágának részét képezi ma is, s ellenszerként különböző praktikák alkalmazása (amulettek, ráolvasás, fátyol, só, szarvak, lópatkó, geometriai ábrák [rombusz], illatos körülfüstölés, fényes tárgyak stb.) biz ajánlatos ezen szúrós szeműek, illetve az összenőtt szemöldökűek ellen, azaz a rontás, betegség elleni védekezésül.*

A világ népeinek örökségében többé nem talány az *Egyik szemem sír, a másik nevet* megfejtése, ugyanis a nevető szem a napra vonatkozik, amit nemcsak a népmesék királynői, de a gyermekrajzok nevető napocskái is rendkívüli érzékletességgel ábrázolnak, míg a síró szem a holdat jelképezi.

\* Könyvkézirat fejezetének részlete

Több fejtörést okozhat a *Három szemmel néz* megfejtése, nyomban felveti a kérdést, hogy a magyar, illetve a szomszéd népek hitvilágában találkozunk-e az indiai mitológia háromszemű istenéhez, Sivához hasonló lényel? Elöljáróban: az óind Siva jelentése „szerencsés, boldogságot hozó”, aki a hinduista mitológia egyik főistene. Az Indus-völgyi városokban (i. e. III–II. évezred) végzett ásátások során megtalált pecsételőkön látható egy állatoktól övezett, háromarcú szarvas istenség, akit Siva ősképeinek tekinthetünk az *állatok gazdája* funkcióban. Siva alakja azonban más istenek vonásait is magába olvasztotta, ezért lehet dühöngő és kegyes, s legfőbb lényként az univerzum teremtő- és pusztító erőit, valamint orgiasztikus tánca, a *tándava* testesíti meg a kozmikus energiát. Homloka közepén a harmadik szeme látható, haját holdsarló díszíti, de szeme igen veszedelmes, akár szerelemre is gyűjthet valaki(ke)t.

Hasonló analógiák mutathatók ki a magyar és a horvát hitvilág boszorkányával kapcsolatban. A zalai horvátok (Tótszerdahely) úgy tartják, hogy a boszorkánynak a *harmadik szeme* a két szem között, a homloka közepén van. A boszorkányok a szarvas Siva istenséghez hasonlóan karácsonyeste *szarvakkal* a fejükön láthatóak a templomban. Különböző mágikus cselekedeteikkel – mezítelenül szedik a harmatot – hathatnak a *mezők termékenységére* és a *bó állatszaporulatra, tejbőségre*, illetve elvehetik mások teheneinek tejét, azaz hasznát. A boszorkányok ronthatnak, de fiatalokat „köthetnek össze”, illetve évnegyedi, évkezdő ünnepeiken és *újhold vasárnapján* a hegyeken gyülekeznek, ahol orgiasztikus körtáncuk nyomai jól láthatók, ahol *Lóvá tesz*ik beavatottjaikat, általában az egyik kovácslegényt változtatja lóvá a boszorkány-gazdaasszony. A másik kovácslegény bosszút áll társán és megpatkolja gazdaasszonyát, s ezzel halálát okozza. A boszorkányok szerelmi bájitalt készítenek, szemükkel rontást hozhatnak, ám azt le is vehetik. A Sivával rokon vonásuként felhozható a boszorkányok *szexualitása*, ami a termékenységi kultusz részét képezte. Mágikus varázslatokkal kívánták előidézni a gazdag termést, a tehenek, juhok nagyobb tejhozamát.

A *Szemesnek áll a világ, koldusnak az alamizsna* szólás megértése magyarázatául elmondjuk, hogy az, akinek szeme van, az nem világtalan koldus, az lát, s a világot magáénak érezheti. Az eszkimók sámánukra mondják: *az, aki lát*, a magyar sámán egyik alakja a *látó*, ám a sámán extatikus képessége révén, a transz során lelke a világ bármely részébe képes elszállni, míg teste mozdulatlanul fekszik a földön, ily módon kerülhet kapcsolatba a túlvilágiakkal, de megtalálhatja a mindennapok során az elveszett jószágot is. A horvátoknál a látnoki, samanisztikus képességgel rendelkezőt *vidovnjak* szó jelentése: *az, aki lát*. A hazai, Dráva menti horvátok hitvilágának hasonló samanisztikus lénye a *vedovnjak*, aki faluja határának termését védi, s fehér bikává alakulva megküzd az ellenséges, terméslopó fekete bikával, majd elúzi faluja határából.

A vedovnjak halálakor szeme a kapuoszlopon lóg. A szem elrablása vagy az isten megvakítása ellenfele által, majd látásának későbbi visszanyerése úgy fogható fel, mint az isten újjászületésének módja. A hatti-hettita mítoszokban a vihar istenének szemét és szívét kivájja a démon-kígyó, de az visszaszerzi. E mítoszok rituális megfelelője azokban a szertartásokban nyilvánul meg, amelyekben az isten (Ozirisz, Buddha és mások) szobormásába szemet illesztnek.

A magyar népmesék *Vasorrú bábája*, az oroszok *babajagája*, a horvát és a magyar népmesék *ördög öreganyja* általában *becsukott szemű*, s a vele való találko-



zás során szemük csukva tartása miatt kerülhetik el a halált a mesehősök. A halál mitológiai szimbólumai a láthatatlansággal kapcsolódnak össze. A nganaszának hiedelme szerint az ember és az állat addig él, míg a szeme él. Haláluk után szemük a Mou-njami birtokába kerül; a halottaknak újat kell szerezniük, különben eltévednek a holtak birodalmába vezető úton. Visszatérve az *arcátlan, szemtelen*, a *nincs szeme* szólás magyarázatára, miszerint a halottak világának lényei láthatatlanok, következőképpen nincs arcuk, azaz arctalanok, „orcátlanok”. A mágikus erővel rendelkező szem segítségével az istenség vagy mitológiai személy a látás képességével rendelkezik, anélkül hogy mi, halandó emberek őt láthatnánk.

A szemet gyakran vizet (könnyeket) bugyogtató forrásként képzelik el, s a magyar szólás *Egyik szemem sír, a másik nevet* is az előbbieken elmondottakra utal. A szem és a forrás kapcsolata számos nyelvben fellelhető, a „szem”, illetve a „forrás” szavak rokonsága tükröződik a hettita, balti, szláv, sémi nyelvekben, ám a magyar *tengerszem* kifejezésben is.

*Az isten szeme mindent lát*, esetünkben az isteni szemet nappal ábrázolja, ez a világ szeme, amely az *Agninak* felel meg, egyben Buddhát is jelöli. A világ szeme a templomi kupolán lévő lyuk is, a nap ajtaja, amely nem más, mint az isteni tekintet, s átfogja az egész kozmoszt, de egyúttal a kozmoszból kivezető átjáró is.

A magyar szólás, *Bekeni valakinek a szemét* jelentése becsapja, elámítja, félrevezeti, míg a *Bekente a szemét valamivel* jelentése: megivott valamennyi csuke szeszes italt. Az első magyar szólással azonos a horvát és a szerb nyelvben a *Namazati nekom oči*. Esetünkben érhetően a nagyon távoli egyiptomi gyakorlat szolgálhatna magyarázatként, ahol az Odudzsat-zsem („bekent szem”) szent jelképnek számított, amely szinte minden egyes képzőművészeti alkotáson szerepel. Elképzelhető, hogy a rítus során a bekent szemű isteneknek italáldozat bemutatására is sor kerülhetett, amikor a becsukott szemű, azaz bekent szemű isteneknek mutattak be kultikus áldozatokat, akiknek a szemét meg kellett kenni, azaz ily módon tették ártalmatlanná azok kinyitott szemét.

A mágikus fluiditást a megtisztító szem fényforrásaként értelmezték. A latinban a *lux* „világosság”, másik jelentésében „szeme világa”, „felvilágosítást”, „megvilágosodást” jelent. Értelmszerűen a nyitott szem, illetve *Valakinek kinyitani a szemét* az adott személynek a dolgok érthetővé, láthatóvá válását teszi lehetővé, ami annyit jelent, hogy a dolgok, jelenségek megvilágosodnak előtte, nemcsak tapasztalati (fizikai) értelemben. Így lett igen korán a *fényforrások* jelképe a szem (vö. „szeme világa”, „mécsvilág”), s mint tapasztaltuk, a *vizeké* is. Az egyiptomi hagyományban a szemnek a naphoz hasonló, valamint vulkanikus tulajdonságai vannak, a fény, a tudás és a termékenység forrása. *Az egyik szeme sír, a másik meg nevet* így válik teljesen érthetővé. A nevető szem a nap szeme, s a *nevetés* (lakodalmi, farsangi stb.) a termékenység előidézését szolgálja.

**Olyan, mint a falra hányt borsó.** Valakinek hasztalanul tanácsolt dolgokra az mondjuk: *Olyan, mint a falra hányt borsó*. Vajon mi rejlik a szólás mögött, van-e vajon valóság tartalma?

O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című könyvében – nem egy magyar közmondás, illetve szólás hátterét tárja fel – azonban hiába kutakodunk, választ mégsem kapunk.

A magyarokkal szomszédos vagy együtt élő szláv népek szokásaiban kereendő a válasz!

Kezdjük a bátyai rácok (horvátok) karácsonyi népszokásával. „Éjféli mise előtt a falra babot, borsót, búzát szoktak dobálni, és akkor azt szokták mondani, hogy termő év lesz” (Fehér Z. 1975:108). Valójában, ily módon már kézenfekvővé válik a szólásra adandó magyarázat. Megjegyzendő, hogy a szláv népek rituális-mágikus gyakorlatában a babnak, borsónak kitüntetett szerepe van.

Mivel esetünkben *Nem babra megy a játék*, amelynek eredeztetése vélhetően a szitára való tevéskor realizálódott, mégpedig a jóslás során, hanem, mint tapasztaltuk, a karácsonyi rítusban valóban a falra dobálták, azaz hányták. Nos, karácsony este a Pécs környéki bosnyákok, a baranyai sokácok tört babot („papula”) esznek, de bőjti ételként a Dráva menti horvátoknál főként fekete babból főzött levesként szolgált kultikus ételül. Karácsonykor babot esznek a nyugati szlávok, az ukránok és a fehéroroszok, az ugyanis főételnek számít náluk. Rendre ők is babot hánynak a ház sarkaiba, fel-fel dobva azt a mestergerenda irányába; karácsonyi istentiszteletkor a kórusról a hívőkre babot szórnak, hogy jó termést, állatszaporulatot, emberi boldogságot és szerencsét érjenek el ezáltal. A karácsonyi asztal elmaradhatatlan tartozéka az asztalra helyezett magvak sokasága, közöttük bab is található. A karácsonyi ünnepnapokon az asztalra tett babot és egyéb szemes terményt az ünnep elmúltával egy körből – általában a karácsonyi szalmát behozó kötélből formázták vagy hordóabroncsot tettek a földre – etették fel a baromfival. Ezt tették a nyugati szlávok is, bőséges tojásszaporulat céljából. Tették, és teszik ezt napjainkban a magyar és a horvát gazdasszonyok, azt tartván, hogy bőséges lesz a szárnyasok szaporulata. Karácsonyi horvát köszöntőként lakócsai nagymamám a karácsonyi asztalon lévő magokat szórta a fejemre, s közben kocsonyát kellett ennem, pálinkát innom, ő meg e műveletek közepette a tyúkokat hívta, mintha a magokkal etetné őket. Kelet-Lengyelországban és Poljesk vidékén a karácsonyi asztalra ráteszik a babot, majd vendégségbe hívják az erdei vadakat, hogy egyenek a babból, ily módon egész éven át megvédhetik tőlük állatállományukat.

A halotti rítusban a bab a halottak eledele. Észak-Szlovákiában a ház sarkaiban hagyták, illetve a kemence mögé hajították, a meghalt lelkek számára. Azt tartották, hogy abban a házban, ahol a szokásról megfeledkeztek, a halottak sírva járkálnak, mivel éhesek maradtak. A lengyelek és a fehéroroszok a halottjáró napokon babot vagy borsót főznek mézzel ízesített vízben.

Azonban a babfogyasztás sem a véletlen sorozatok műve!

A szláv népek, de a magyarok is, az elhunyt ősök alakjait madár alakban képzelik el, akik évközből visszatérnek a családhoz, teszik ezt főként karácsonykor. Leginkább a kemence közelében vagy a ház sarkaiban húzódnak meg, s ilyenkor kedvenc ételükkel, azaz magokkal illik őket megkínálni. A babot a madár alakban visszatért lelkek szívesen fogyasztják. Az ősök az utódoknak e jótétemény fejében bőséges gyermek- és állatszaporulatot, termést biztosítanak.

**Nincs a homlokára írva.** A töredezett rendszerű délszláv mitológiai háttér adhat egyedül választ a *Nincs a homlokára írva* magyar szólásmondás magyarázatára. A hazai Dráva menti horvátok a fenti frazémával teljesen azonosan használnak („Neje mu na čelo napisano), egyben a szerbiai folklór-anyag félreérthetetlenül utal arra, miszerint a Sorsasszonyok (sudnicek) „a megszületett gyermek homlokára kiírják annak sorsát”, illetve keresztet rajzolnak rá.

Mint tapasztalni fogjuk, a magyar folklór-anyagban, ha nagyban nem is bővelkedik a sorsasszonyról szóló képzetekben, de azért halvány utalás történik az újszülöttre *kiszabott sors* beteljesedésére, mint mondjuk az *így lett neki rendelve* szólásban foglaltakban. A horvát és a szerb néphagyomány ezt úgy fogalmazza meg, hogy úgy lett neki ítélve a sorsa.

Az újszülött sorsát meghatározó sorsasszonyok hiedelemalakokként ismertek. A görögöknél *moirák*, a rómaiaknál a *párkák*, a galloknál *matrónák*, a románoknál *ursaiek*, a romáknál *uringyék*, a németeknél *schicksalsfrauen* alakban sejlének fel. Európa-, Kaukázus-szerte, a szibériai népektől a finnekig, a balti népeknél is kimutathatóak. Ámde ezeket jóval megelőzően, már az időszámítás előtti óegyiptomi papiruszfeljegyzések is erről tanúskodnak, miszerint a herceg sorsát *Hator* istennő határozta meg. A Dráva menti horvátok három névvel illetik a sorsasszonyokat, nevezetesen *sudnice*, *sudbenice* és *sudnice*, a zalai horvátok *sođenicanak*, *sodbenicéknek* nevezik őket, akik rendszerint hárman vannak, s a gyermek születésekor illik őket szépen fogadni, „az asztalra tiszta terítőt kell tenni, arra egy egész kenyeret és bort, mert ha a *sudbenicék* jönnek, s mindez hiányzik, akkor rossz ítéletet hoznak.” A szlovén *sojenicákat*, illetve *rojenicákat* borral, pogácsával vagy kenyérral vendégelik meg. A volt alsószentmártoni sokácok (horvátok) három *sudiljáról* tesznek említést, míg a mohácsi sokácok szerint „Azt mondták, hogy fönt a házban, a kéménynél kell hallgatózni a gyermek születése pillanatában... Akkor a *sudenicák* elmondják, hogy a gyermek meddig éljen, milyen lesz a sorsa, szerencsés-e vagy szerencsétlen.” A horvátországi Bilo-gorában három fehérbe öltözött asszony a kéményen keresztül érkezik a házba, a cseheknél a *sudicék* égő gyertyával a kezükben a kéményen át érkeznek. A szerbeknél, cseheknél, germán népeknél hárman vannak, a szerbeknél egymást követő három éjszakán érkeznek a gyermekágyas házba, hogy a gyermek sorsa felett ítéelkezzenek.

A görög *moirák*, a római *párkák* egy rokkán a sors fonalát fonják, az emberi élet fonalát, s mindazonáltal nem véletlenül mondjuk valakire, ha elhalálozik, *megszakadt az életfonala*, illetve *elszakadt*.

*Úgy van megírva a sorsa*, hallható többek között. Nos, választ a zalai horvát anyagban lelünk, ahol a sorsasszonyok a házba érve az asztal alá bújnak, így hát senki sem láthatja őket, és ott hoznak ítéletet, hogy az újszülöttből nagy vagy kis ember lesz, azaz sokra viszi, vagy nem. Halálítéletet is hozhatnak, mégpedig a német *schicksalsfraunekhez* hasonlóan, akiknek halálítéletében leggyakrabban a „messeer, wasser, holz” általi, azaz a kés, vízbefúlás és a fa általi halál (akasztás) fogalmazódik meg. Egy könyvbe jegyzik fel a gyermek sorsát, tartják a zalai horvátok és a dusnoki rácok (horvátok). *Sorsdöntő* pedig a harmadik sorsasszony ítélete, aki másként ítéelhet abban a *sorsdöntő pillanatban* az újszülött sorsa felől, mint a másik kettő *sorstársa*, illetve azt jóváhagyja. Tehát így jutottunk el a *sors könyvéhez* is, ugyanis a szerbeknél a sorsasszonyok a „božji tefterbe”, azaz „isteni könyvbe” jegyzik fel az újszülött sorsát.

A szláv képzetek az iráni istenszerű lényhez, Farnhoz is kapcsolhatók, akitől a hatalom, gazdagság és a szerencse származik. A magyar kutatók a magyar néphit sorsasszonyáról megállapítják, hogy az elvéte előforduló elemek balkáni eredetűek. Mint tapasztaltuk, a magyar szólásmondások és a különböző frazémák is belőlük eredeztethetőek.

Druzsín Ferenc

## „A vasúti az teheti, mer az állam fizeti...”

**Bevezető sorok a színműíró Barta Lajosról.** Barta színműíró-pályája mindössze tíz év: a XX. század második évtizede. Tizenkilenc után, az emigráció évtizedeiben egyetlen darabot írt: Piscator színházának, a Proletarisches Theaternek a megnyitására, *Russlands Tag* címmel.

Színműveinek számbavétele egy lexikon szűkszavúságával:

1911: *Parasztok*. Dráma négy felvonásban (Magyar Színház); 1912: *Tavaszi mámor*. Tragédia egy felvonásban (Új Színpad); 1916: *Szerelem*. Színmű négy felvonásban (Víg-színház); *Zsuzsi*. Vígjáték három felvonásban (Nemzeti Színház); 1919: *Örvény*. Színmű négy felvonásban (Nemzeti Színház); *A sötét ház*. Társadalmi rajz egy felvonásban (Víg-színház).

Darabjai (*A sötét ház* kivételével) az első világháború előtti évekhez-hónapokhoz nyúlnak vissza, mintha a háború kellős közepén azokat az utolsó békebeli mozaikokat illesztgetné össze, amelyek megelőzték a pillanatot, amikor „Véres, szörnyű lakodalomba / Részegen indult a Gondolat, / Az Ember büszke legénye (...)” (Ady: *Emlékezés egy nyár-éjszakára*).

„Mondanivalója csak ennyi: ilyen az élet” – írta róla Kosztolányi Dezső (Pesti Napló, 1919. január 25.).

Milyen?

A *Tavaszi mámor* Dráva-széli kocsmájában („Történik egy baranyai faluban 1910 előtt”) azt látta, hogy a végletekig eltávolodott egymástól a

tehetős gazdák és a szegények világa; már a kocsmá és a bor sem tud párbeszédet teremteni közöttük. S talán éppen ezért hangzik el szolgálójából a veszedelmes szó: „cucilisták”.

A *Szerelem* („Történik egy vidéki városkában 1913–14-ben”, „vadászat a szerelemre, a boldogságra” (Kosztolányi, Világ, 1916. április 9.). Egy városka szélén, a penziós negyedben (a „Macskazugban”) „vadászik” három nővér (a magyar ’három nővér’?) a boldogságra, melynek esélye ott és akkor éppúgy semmivé foszlik, ahogy a Csehov-darab nővéreie. És ugyanúgy a maga módján boldogtalan mindegyik, ahogy Olga, Mása és Irina.

A *Zsuzsi* („Történik 1913 nyarán, a Dunántúlon”) az utolsó békeév különös valóságából „mert egy kanállal”: a vasút kitágította vidéki élet „idilljéből”, amelyet zsandárok tartanak bekerítve.

Az *Örvény* („Történik egy vidéki városban az első világháború előtt”) „(...) Két ember drámája, kik a vágy örvénye fölött táncolnak, végzetesen, valahol messze az átkozott-áldott magyar vidéken” (Kosztolányi, Pesti Napló, 1919. január 25.). A járásbíróék kaszinójelmezes életét bekerítette az örvény, a fiatal fakereskedő, aki jelentéktelen kis életéből törekedett ugyanabba a jelmezes világba, „tilos fűre” lépett, utat tévesztett. Őt a saját örvénye szippantotta be.

A *sötét ház* („Történik 1918 elején Budapesten”) a háború utolsó éve egy

budapesti barakkházban. Ide kényyszerültek a hátszág nyomorultjai: egy hadiözvegy, egy szabadságos és egy szökött katona, egy „hibbant” tudós és más kitaszítottak a téboly határán. A végén a tömeggé összeállt lázadó megnyomorítottak felgyújtják a barakkot, és közben egy proletárlány azt éneklí, hogy „nem lesz a tőke úr mirajtunk...”

Hazatérte (1946) után Barta Lajos színműíró-pályája nem folytatódott.

Lehet, hogy ez törvényszerű; megírta, amit csak ő látott a tízes évek vidéki Magyarorszáგában.

Talán mindent megírt róla, amit akart.

**„A vasúti az teheti,  
mer az állam fizeti...”**

Zsuzsi. Vígjáték három felvonásban  
Nemzeti Színház 1916. okt. 27.

Kosztolányi Dezső „szépirodalmi kritikát” írt a bemutatóról.<sup>1</sup> Annál is többet: kihozta a színházból a vígjáték hangulatát, nyelvét, még illatát is!

„Íme a szénaparfüm. Egy költő – az illatszerek és a hangulatok mestere – főzte drága esszenciákból. (...) Sok kocsiderék széna, természet, élet van benne, nagyon sok gyermekkori emlék, érzés, megfigyelés, élmény áll a vígjáték mögött (...). Szénaparfümöt érzel. Színházi zsölyén ülsz, de ha lehunyod a szemed, és hallgatod e drága, ezerszer drága magyar beszédet, a nép nyelvét, azt hiszed, hogy künn jársz a magyar természetben, térdig gázolsz a tavaszban, az erdőben, a fiatalságban, valahol messze-messze, a baranyai határ mentén, és egy élettől villamos májusi mező zsong körül.”

<sup>1</sup> Világ, 1916. okt. 22. In: K. D., *Színházi esték*, I., 801–804.

Kosztolányi ebben a paraszti hangulatú-illatú-nyelvű valóságban megérezte, hogy e vígjáték hősei különböznek akár a népszínművek, akár a „verizmus” idején divatos parasztkötől. „Barta Lajos hősei mások: (...) nem idealisták, és nem realisták, kicsit jók is, kicsit rosszak is, romlatlanok is meg romlottak is, mindenekelőtt pedig tetőtől talpig emberek. (...) Emberei (...) a legújabb kor magyar parasztjai.”

Valóban: Zsuzsi ideálja nem valami ötvenholdas parasztleány, hanem az „állami embör”, „ki az államtól biztos fizetést, takaros nyugdíjat kap”. Szekeres Jóska ilyen: faluról került a vasúthoz, és már „a 1218-as meg a 2620-as vonatról” beszél. Balog Feri ugyan nem „állami”, de falusi munkás, „kűfejtő”, aki lázad az ellen, „ahogyan a csendörök bánnak a magyar hazában a munkás emberrel”. Kosztolányi képzelete még tovább gazdagítja a falusiak életét: „Ezek az emberek már hébe-hóba elvetődnek egy-egy kisvárosi moziba, talán már telefonoztak is.”

Az előadásról azt írta, hogy siker volt. „A Nemzeti Színház mai estéje hangos a tapsoktól. Rózsahegy Kálmán játssza a kőfejtőt, egyszerűen és jól. (...) D. Ligeti Juliska, a parasztkönyveske, forró és teli, mint a nyár. Külön helyen kell megemlékeznünk Somlay Artúrról, ki – az öreg parasztkönyves szerepében – nem mindennapi alakítást produkál. Pataki József, mint vasúti bakter, kitűnő. Szinte MÁV-nyelvjárást beszél.” Összegezeként pedig: „Az író emberalkotó költészete ma újra teljes sikert aratott. Annyi stilizált színmű után végre lélegző valóság vonult be a színházba, egy darab, mely csupa élet, és csupa művészet, fenttartója a színpad s az irodalom

testvériségének és a magyar folytonosságnak.”

Tehát: *Zsuzsi*. Vígjáték három felvonásban.

Milyen vígjáték a *Zsuzsi*?

Az „újmódi” falusi hősnék vajon újmódi-e a nevetése is?

A darab hőseit illetően inkább az a helyes megnevezés, hogy „vidéki emberek”. Ahogy Tömörkény játékaiknak, Barta darabjának sem „igazi” parasztok a hősei. *Zsuzsi* szőlőmunkás, a szőlőben lakik, a viccellérházban, férje halála óta egymagában. Balog háza falun van, de hangoztatja, hogy „kőfejtő munkás”. A vasútiak falusi származékok, ám „államinak” tartják magukat. Szekeres Jóska azzal nyomatékosítja *Zsuzsiéknál* a leánykérést, hogy megszabadult a falusi gondoktól: „Az én vetésemet jég el nem veri, szőlőmet filoxéra ki nem eszi, az én házam le nem ég! (...) Valami viccellérhő, paraszthó akar megint férhő menni? Hogy a jégtül, tűztül, fagytul, szárazságtul, árvíztül röttögjön? A vasúti ezeket nem ismeri, mert az állam fizeti...”

Ami mármost a darab komikumát illeti; első olvasásra megállapítható, hogy meghatározó a három felvonást átérő **nyelvi komikum**. Többnyire *helyzetek* hibái válnak „komikus hibákká”; futó jelenségek-események (olykor közhelyszerű) felszíni képződményei (*Zsuzsi* és Balog flörtje találkozásuk első perceiben), sablonra járó helyzetek komikumának ismétlődése (a viccellérház esti történései)... A komikum maradandó értékei éppen a helyzetek és a nyelvi komikum szövetségéből származnak, amikor a „helyzetben” egyén vagy egyének tipikus (többnyire újmódi) hibáit erősíti fel a „komikus hiba” (esztétikai) szintjére a rugalmatlan nyelvhasználat. Itt-ott megvillan a

humor is: a szénaillattal jön, *Zsuzsi* szavaival „a baranyai határ mentéről”, az asszony lelkében terem, mosolyt fakaszt, ám a „szívre is hat”.

Az első felvonás.

„Kis vidéki pályaudvar, tavasz, virágzó fák, sötétedik. (...) Elöl két pár vasúti sín, két lámpadúc, rajtuk üvegkalitkában petróleumlámpa. Balról raktárepület, jobbról a pályaoőr lakása, virág az ablakban”<sup>2</sup> – a XX. század elején, az isten háta mögött, egy szárnyvonalon. Íme a „vétkesek” egyike, amely megváltoztatta a világot: a vasút!

*Zsuzsi* egy padon (az egyetlen padon) várakozik.

Egyedül, ahogy él a világban, ahogy az életét éli faluja fölött a szőlőben egy viccellérházban. Egy éve özvegy. Éjjelenként be-bezörögnek ajtaján „alkalmi” látogatók, de szó még nem érte *Zsuzsi* házát.

Várakozik. Itt és most vonatra, de talán másra is. És mintha vonzaná az életet, hamarosan mozgásba jön körülötte: János bakter, Balog Ferenc „kőfejtő”, még csendőrök is, akik a sikódi mészáros rablótámadóját keresik...

János lámpagyújtáshoz készül. Dalolva lép a színpadra, mintha népszínművet vagy daljátékot kezdene. A dal nemigen passzol egyikhez sem:

Volt minékünk egy nagy kutyánk, a Bodri,

Rákijáték nagy mérgemben: kuss, coki!

De a Bodri belenéz a szemembe, Több coki már nem is gyütt a nyelvemre.

„Rossz” ez a dal: sem falun, sem városon-városszálen nem dalolnák;

<sup>2</sup> A darabból a következő kiadás szerint idézetek: Barta Lajos: *Szerelem és más színművek*, Budapest, 1964, Szépirodalmi Kiadó

nem segít rajta sem a „rákijáték”, sem a „coki”.

János Zsuzsi falubelije volt, onnan az ismeretség. Beszélgetni kezdtek, és a fiatalasszonyból előtört a „korunk hőse” csodálata: „Nagy szerencséd van neked János ezzel a hivatallal, állami embör löttél.”

Azonban „közeledő ének hallatszik, szép, meleg, magasan szárnyaló férfihang”. Balog jön. Ha a dal is minősít, íme Balog dala:

Elibe, elibe, sárga ló elibe!

Be találna törni rózsám kis kertjébe (...).

A színpadon pedig meglódul a játék; szinte egymást hajszolják a mulatságos jelenetek. A komikum forrása elsősorban a „vasúti nyelv”, unaloműzésre pedig a két várakozó „flörtje”.

A vasúti nyelvet a bakter hozza a színpadra. Voltaképpen Zsuzsi előtt akar fontoskodni, aki nagy dolognak és nagy szerencsének tartja, hogy János „állami embör lött”. János ennek tudatában válaszol:

„Ami igaz, az igaz! Csak nagy a felelősség! (...) Mert látod, most van pont, de pont fél nyolc, az európai zónaidő szerint. Most kellene nékem elkezdni a lámpagyújtogatást, mert ez a hivatalos rend. De a főnök azt mondja, úgy kell érteni a hivatalos rendtartást, hogy félnyolckó má kell, hogy égjen a lámpa. Így van ez, Zsuzsi! Szép pálya ez, csak nagyon sok baj van a rendtartással.”

Ami János monológjában megfogalmazódik, az nem más, mint a hivatalhoz telepített csehovi „tokok” alapformája, amit a rugalmatlan gondolkodás, a bizonytalanul viselt hivatal teremtett meg a hivatalviselők védelmében. A bakter valójában Csehov Belikovjának élet- és viselkedésfilozófiáját vallja: a görög nyelv tanárának „azok az újságcikkek beszéltek vilá-

gosan, amelyekben valami tilalomról volt szó. Ha a körlevél megtiltotta a diákoknak, hogy este kilenc óra után az utcára lépjenek, vagy esetleg valamelyik újság a nemi szerelmet minősítette tilosnak, az neki határozott, világos beszéd volt: meg van tiltva – és kész!”<sup>5</sup> Minden másban veszélyt látott: „Mindaz nagyon szép, csak aztán baj ne legyen belőle.”

Ezen a jelentéktelen kis határszéli állomáson pontosan az okoz gondot, hogy a hivatali rendtartás nem „világos beszéd”: elrendel, és nem tilt! Ezt pedig másképpen érti a főnök, másképpen János. A főnök akkor érzi maga körül a biztonság „tokját”, ha „félnyolckó” már ég a lámpa, János pedig, ha „félnyolckó” kezdi a munkát. S ha ebből a kettős, kétféle értelmezésből baj származnék (dehogy származik!) – a főnök is, a bakter is a saját „tok” mögül védekezhet.

Ám a vasúti komikumnak ez csak az egyik része. A másik az, hogy a csöppnyi állomáson, ahol az égvilágon semmi sem történik, ezt a semmit „az európai zónaidő szerint” mérik! Amikor Jánost megrója főnöke a késedelem miatt, így érvel: „Az én órámon (kiveszi az óriás vasutasórát) három perc múlva fél nyolc! Ez pedig a hivatalos zónaidőt mutatja. Mire a nagymutató a hatosra ér, én már nekikezdtém a lámpagyújtásnak.”

**Zsuzsi és Balog „flörtje”.** A vasútállomás különös hely, kiváltképp az volt a vasút „mítoszi idejében”. Az állomás körüli darabka föld a világból kiszakított terep, amelynek mintha az égvilágon semmi köze nem volna a „civil”, a „polgári” világhoz. Az olykor órákig várakozók a „senki földje”

<sup>5</sup> A. P. Csehov, *A tokbabújt ember*, Lányi Sarolta fordítása

szabadságában, törvényen kívül érzik magukat, ahol kényszerűségből ráérnek, mint sehol és semmikor. Zsuzsi és Balog ilyen (átmenetileg) ráérő utasok... A szemrevaló özvegyasszony és a jó kiállítású „vénlegény” alkalmi ismeretségéből beszélgetés indul, melynek nincs egyéb célja, mint unaloműzés, időtöltés.

Úgy kezdődött, mint a hasonló helyzetekben szokásos sablonok „felmondása”:

Balog: Ifiasszony is a vonatot várja?

Zsuzsi: Azt.

Balog: Szerencsém van.

Zsuzsi: Mi a maga szerencséje?

Balog: Nem magamban várok.

Kevés itt a nevetnivaló. Ha mégis nevet a publikum, azon nevet, hogy szóra „bejött”, amit várt. A folytatás ennél is laposabb: a személyekről leválnak a szavak (a mondatok), eltűnnek a gondolatok, és csak az a kérdés, ki bírja tovább ezt a képtelenségig kiüresített „szópárbajt”.

Balog: Ha meg nem sértem, lefelé vagy fölfelé utazik a vonattal?

Zsuzsi: Nekeresd felé!

Balog: Az nagyon szép hely lehet.

Zsuzsi: Szébb magánál.

Balog: Aztán hogy hijják az ifiasszonyt ott Nekeresden? (Finoman, szépen a dereka felé nyúl.)

Zsuzsi: Úgy hívnak, hogy (elhajítja Balog kezét) ne nyúlj hozzám, mert rádvágok!

Balog: Az nagyon szép név, csak nagyon hosszú.

Zsuzsi: Akinek hosszú, ne használja.

Aztán mégis nevet az olvasó. De nem azon, amit mondanak; azon, ahogy a társalgók lubickolnak vonatra, bálba, búcsúra és egyéb alkalmi ismerkedésre előre gyártott és „bejáratott” szövegeik, kész nyelvi sablonjaik

csupa-közhely-szellemességében. További komikumforrás, hogy mindez átcsap olyan versengésbe, amely lényegét tekintve abszurd, mert „tézisei” az értelem igénylése nélkül, üresen konganak.

Ahogy kifogy a „készlet”, kiderül, tudnak ezek az emberek értelmesen is beszélgetni. Zsuzsi elmondja, hogy a jegyzőnél járt, bábaságot szeretne tanulni, Balog pedig, hogy „kűfejtő munkás”, de keres úgy, „mint némellik állami”. Okos szót követett okos szó. Most már mindkét embert érdekelte a másik: tudni akart a másiktól, és igyekezett magáról is érdemleges valamit mondani. A tavaszi este is segítette a már-már idilli hangulatot, ám ekkor rájuk rontottak a csendőrök, akik a sikódi mészáros támadóját keresték. „Mevagy, gazember!” kiáltással körülfogták Balogot, az egyetlen ott tartózkodó férfiembert. Ő a „kűfejtő munkás” önérzetével és az erős férfi bátorságával nézett szembe a brutálitással: „Én becsületös embőr vagyok. A csendőr urak megfoghatnak engem, de majd el is eresztenek. Akkor aztán az én szégyenemnek is meglesz a maga bírósága.”

Balog bátorsága egy pillanatra megzavarta ugyan a csendőri intézkedést, de bizonyára magukhoz tértek volna, ha Zsuzsi (a Férfit védő Asszony!) nem áll mellé határozottan: „Énhozzám indút.”

E váratlan (?) gesztus szépségétől egy csapásra szép lett a felvonásvég. Balog megvette a jegyeket, és kiderült, magának is Zsuzsi falujáig váltott. Zsuzsi erre csak „kicsit nevetett, mint-ha csiklandoznák”, s ez már egy szép játék kezdetéhez adta meg a hangot.

Boldogok: érzelmeik belesimulnak a pompázó tavaszi estébe. Az emberi jószág és a természeti szép találkozási pontján poétikussá válik a két ember



beszéde. Az érzelmek egyezségében felvillan az idill, a paradicsomi „munkamegosztás” harmóniája, amit csak a virágok nyelvén tudnak egymással közölni; Zsuzsi (az örök Nő) a fákbán gyönyörködik, Balog jó termést ígér.

Zsuzsi (valami boldogságfélével): Szépen virágoznak a fák.

Balog: Sok gyümölcs lesz az idén.

Hogy a vasút esemény a Dráva mentén is, s hogy jelen van Barta Lajos hőseinek életében, az *Este az állomáson* című novella is tanúsítja. Az április végi történet színhelye, „az új helyi érdekű vasút cseppnyi állomása” akár a Zsuzsi első felvonása „vázlatának” is tekinthető. A padon egy menyecske várakozik. „Ott ül már jó ideje, csöndben, jókor jött nehogy a vonatját elkésse. (...) Ez az esti idő az, amikor majdnem egyszerre, mégis egymásután fut be a kis pályaudvarra két vonat, az egyik továbbmegy északnak, a másik délnek. Az észak felé menővel készül elutazni.”<sup>4</sup>

A kőbánya felől egy daloló férfi közeledett: „Szép egyenes, kellemes arcú ember (...)”, szép volt a nótája is: Elébe, elébe, sárga ló elébe! (...)

Ő is korán jött, beszélgetni kezdtek. Ám az egymásnak első pillanattól kezdve szimpatikus emberek nem szellemeskedő társalgásba kezdtek, mint színpadi utódaik. Megérezték: egyelőre meg sem nevezhető okkalcállal, de többet szeretnének tudni egymásról, és nem lenne jó, ha valami okból megszakadna a beszélgetés. Szinte vigyázzák minden szavukat, nehogy elrontsák.

Ők nem is vétettek: a novella poétikája, a csattanó akasztotta meg dolgukat. Átmenetileg legalábbis.

„Már levegőt, földet dörget a vonat, sistereg, fúj, fékez, megáll.

A kalauzok az állomás nevét kiáltják, de nagyobb súllyal mondják: »Egy perc!«

A férfi föllép, hogy fölsegítse az asszonyt. Az asszony nem mozdul.

– Maga úgy látom, kibabrált velem?

Balog nagyon meg van bántva.

– Dehogysis, miért tenném? Csak én a másik vonattal megyek a másik irányban.

Már megy a Balog vonatja. Leugorjon, ne ugorjon? Nem ugrik, csak odakiált az asszonynak:

– Megtudom én a jegyzőnél a nevet, címét, ott leszek én magánál hamarosan.

– Viszontlátásra! – hívja meg az asszony és integet feléje a karjával.”

A csattanó csattan, poénja ’tisztá komikum’, amely felszabadít: nem „babrált itt ki” senki senkivel; tulajdonképpen a vasút játékos „csattanója” ez. A vonat játszik a körülötte még csetlő-botló utasaival. Ám az asszony valóban az ellenkező irányban lakik. És bizonyára azért hallgatta el eddig, hogy Barta novellájának nevetés legyen a vége. Cinkosa lett a vonatnak.

A „Viszontlátásra” pedig: meghívás, és nincs kétség, Balog eleget is tesz ennek, talán már a holnapi vonattal...

A színpadon a vonat nem hozott „csattanót”; a virágfakadás lelki öröme átvezette hőseinket a *második felvonásba*.

Ez már Zsuzsinál játszódik a vincerházban.

Az asszonyban az úton megcsillapodott a lobbanás: úgy találta, jobb ha még idejében elválnak útjaik, ha Balog visszafordul, s megy a maga sorsa szerint. Mert mi is történt e pár

<sup>4</sup> Az elbeszélésből a *Magyar világ* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1953) c. kötetben megjelent szöveg szerint idézek.

órában? Egy szólásban találja meg a választ: „Találkoztunk bánat nélkül, el is válunk öröm nélkül.” Ám mielőtt jutottak volna bármire is ezzel a bölcsességgel, beértek a vincellérházba, ahol pár perc múlva váratlanul kezdetét vette a fél éjszakát kitöltő „vendégjárás”. Alkalmi erre járók, parancsra (el)járó csendőrök, Zsuzsi szülei, akik az esti vonattal jöttek látogatóba... Hamarjában a kamrába tuszkolta Balogot, aki a folyamatos vendégjárás következtében ott rekedt.

És ezzel meg is teremtődött a „helyzet”, valójában a helyzetek láncolata; hibák egymásutánjával, amelyek a színpadon „komikus hibákká” formálódtak.

Három a hibák forrása.

Az egyik a boldog szülők, akik valójában a bakter Jóska „követeként” jöttek.

Hajduné: Édes lányom! (...) azért gyűttem, hogy a Jóskát neked komendáljam.

Zsuzsi: A Jóska! A Jóska! Vennék engem a Jóskánál ezerszer különbekek – de ha egyik sem állami!

Hajduné: Éppen az, hogy a Jóska állami!

Zsuzsi: A Szekeres Józsi állami?

Hajduné: Benn van a Jóska a vasútná.

Zsuzsi: A vasútná? – Miattam lehet.

A hibák másik fészke a kamra a nyugós és egyre türelmetlenebb Baloggal. A két pólus között a komikus hibák ütközési pontja Zsuzsi. Mutatványként álljon itt egy „fogócska”, egy mulatságos „macskajáték” ebből a hármasszattrakcióból.

Balogé az első „szó”: zörög a kamra ajtaján.

Zsuzsi: A macskámat zártam be oda, az szaladt az ajtónak.

Hajduné: Sok egered van?

Zsuzsi: Nem bírok velük (...).

Hajduné: Hány macskád van teneked most?

Zsuzsi: Csak egy.

Hajduné: Még az a nagy szürke macskád van meg?

Zsuzsi: Az van meg.

Hajduné: Na mert avval találkoztunk az udvaron.

*(Az öreg Hajdu átlátja a helyzetet, és leánya oldalára áll.)*

Hajdu: Nem is szürke vót az a macska, amit láttunk, hanem olyan, mint a rozsda.

Hajduné: Szürke vót az!

Hajdu: Rozsdavörös vót az (...).

*(Balog eltüsszentette magát a kamrában.)*

Hajduné: Tüsszög a macskád.

Zsuzsi: Beleesett tegnap egy kád hideg vízbe. (...)

Az egymásra torlódó komikus helyzetek többsége elsősorú komikumot eredményez ugyan, de ennyi belőlük egymás után – sok; és azzal a veszéllyel jár, hogy a vígjátékot valamiféle súlytalan bohózat felé tereli. Ez pedig nem tesz jót Zsuzsi és Balog lezáratlan, ám véglegesen be nem fejezett kapcsolatának, kiváltképp a kapcsolat érzelmi részének. A komikum építményét is érheti szó; ugyanaz a hibatípus ismétlődik: egyre gyanúsabb jelek a kamrából, Hajduné „keresztkérdései”, Zsuzsi magyarázkodása – egyre szorosabb egérútban. Mindezek egy idő után megszokottá válnak, a rájuk épülő pillanat komikum pedig egyre „laposabb”.

Amikor az öregek éjszakai nyugalomra behúzódtak a belső szobába, Zsuzsi Balogot a picébe menekítette abban a hiszemben, hogy hamarosan utánamegy. Nem mehetett: új „vendég” kopogott be, Szekeres Jóska. A bakter. Vele nemcsak az újabb bonyodalom érkezett a házba, megérkezett a „vasutasnyelv” és annak ko-

mikuma. A hivatalos (vasúti) nyelvnek az a különös alkalmazása, amelyben egyszerre két komikus hiba munkál. Az egyik a vasutasok szakmai nyelvének nem rendeltetés szerint való használata, a másik a szó, a beszéd áradása a végtelenségig. Mindezzel pedig megjelenik a „képtelenség komikumuma”: nevetéstani alapja a józan ész rugalmatlansága, ami abban áll, hogy a dolgokat és a körülményeket egy bennünk lévő képzet szerint akarjuk alakítani, és nem a képzeteket igazítjuk a változó (a folyton változó) körülményekhez.<sup>5</sup>

Szekeres Jóska „MÁV-nyelvjárásban” előadott monológja (késői órán, Zsuzsi és szülei előtt, nekik szánva) az első szótól az utolsóig képtelenség szerint formált „nyelvi alkotás”. Képtelensége felülmúlja a szépirodalom legnagyobb „képteleneit”: Kosztolányi Cifra Gézáját, Csehov Versinyinjét vagy Krleza Jugovics századosát például. Az pedig még jócskán fel is erősíti a képtelenség komikumát, hogy ami ezen a vasutas szolgálati nyelven „a hivatalos zónaidő szerint” este 10 óra 25 perckor a vincellérházban előadatik, az – leánykérés!

Józsi: (...) Tíz óra tíz perc volt a tehervonat érkezési ideje, tizenöt perc az állomástól idáig, az tíz óra huszonöt perc, tessék itt a vasúti óra (...) tíz óra huszonöt jelenleg a hivatalos európai zónaidő. Gondoltam egyet, gondoltam kettőt, csak kaptam magam, fölültem a teherre, iderobogtam. (...) Fölugrottam hát az 1218-asra, mondom, annak éppen itt van találkozása a 2620-assal, majd vissza! Egy vasúti ezt teheti. (...) Most tíz óra harminc, az európai zónaidő szerint, sietnem kell, sajna. Mondom,

ha ég a lámpa, akkor talán azonnal megtudod, lesz-e boldog Józsi, ha nem ég a lámpa, nem tudod, akkor a 2620-assal anélkül vissza. Egy vasúti ember az teheti, mer az állam fizeti. (...) Az én hivatalom éppen a víz mellett van, kacsát, ludat, amennyit teszszik. Ha én – teszem – lábam találok törni, a végkielégítés vagy a nyugdíj akkor is kijár. Így van ez, a vasúti teheti, mer az állam fizeti. (...) Az én vetésemet jég el nem veri, szőlőmet filoxéra ki nem eszi, az én házam le nem ég! *(Nézi a roppant órát, úgy beszél)* (...) Nézzen meg engem, Zsuzsika! *(Nézegeti magát, megfordul.)* Én állami előírás szerint vagyok felszerelve. *(Megint megfordul. Megnézi az óráját.)* Bocsnát! Még egy perc, tíz másodperc, aztán rajta, Jóska, futás a vasútig. Hát mi a véleménye, Zsuzsika, ha szabad kérdezni: elgyühetek vasárnap bővebb megbeszélés céljából? *(Egészen távoli vonatfütty.)* Ugyi Jóska! Megkéröm, üzenje meg az édesanyjával! *(Már a nyitott ajtóban.)* Pá! Pá! Zsuzsika! *(Hallani távolodó futását.)*

Ezután már csak annyi történt, hogy újra erre tévedtek a csendőrök, és – íme a csendőr-logika rugalmatlansága és a cselekvés automatizmusa – megint „elfogták” a borospince előtt várakozó Balogot. Ez a képtelenség azonban megosztja a nézőket: konkurenciába lép bennük a csendőrök komikus képtelensége (ami mindig nevetet) a kőfejtő iránti együttérzéssel; az érzélem, az érzelmi azonosulás pedig visszafogja a nevetést, akár ki is olthatja. Valójában ettől több ez a jelenet szimpla komikumnál. Ez a jelenet a néző próbája is: szinte az egész felvonásban neveltünk a kamrában rekedt kőfejtő kárára, ami a vígjátéki helyzetek sodrásában rendjén való volt, most azonban zavarba

<sup>5</sup> H. Bergson, *A nevetés*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986, 149.

jövünk. Főleg akkor, amikor bizonyossá válik, hogy Zsuzsi sem menti meg Balog Ferit, pedig ugyanúgy megmenthetné, ahogy az első felvonásban. De őt is megviselte a strapás éjszaka, és már nem volt ereje kiállni a férfi mellett. Csak amikor már bilincsbe verve elvezették, tört ki belőle fájdalmasan: „Mit tettem vele! Jaj mit tettem szégyennyel!”

A harmadik felvonás pár nappal a szőlőhegyi éjszaka után játszódik „a falusi munkás legényszobájában”. Két esemény köré szerveződik a színpadi játék.

Az egyik az, hogy elkapták a sikódi rablótámadás elkövetőjét, Balog szabad lett. A világ előtt megalázott ember („falun, városban is hajtottak szurony előtt, mint valami bitangot”) fájdalmas döntést hozott: nem akar „zsandárországban” élni, „a vízen túlra” készül. Csak addig marad, amíg „eladózik”.

Búcsúzkodása első ránézésre népszínmű-gyanús. Ráadásul az egyik legismertebb népszínműből rémlik ide a falujától búcsúzó „falurossza”, Göndör Sándor, aki egyebek között azt dalolta távozóban (és azzal rikatta meg a nézőteret), hogy „Megátkozott engem az édesanyám, / Hogy ne legyen se országom, se hazám (...).” Balog dala is szívekre hat: „Alig-alig emlékezöm / Édösanyám nevére (...).” Cigányprímás is kerül a nótához:

Balog: dalolni kezd.

Prímás: azonnal kíséri.

Balog (*Előbb szöveg nélkül dalol, aztán folytatja*):

Hapták Vica ablakát megzörgettem,

Szólok neki: magához beeressen.

De a Vica éppen másról álmodik,

Azt mondja, hogy eltart álma hajnalig.

(Ami igaz, igaz: Göndör Sándor dalai szebbek!)

Könnyező leányka sem hiányzik a jelenetből: a szomszéd Örszi, akit éppúgy elszomorít Balog elhatározása („Úgy elmögyök, mintha soha itt se lettem volna, mintha nem is itt születtem, itt neveköttem vóna”), mint Feledi Boriskát Göndör Sándoré.

Valóban kísért *A falu rossza*?

Barta Lajos játékos kedve kísért.

A drámaíró szándékosan hozza komikus helyzetbe (mégpedig groteszk viszonyba!) a falu világában formálódó új tartalmakat a régi viselkedés- és szófordulatokkal. Mert Balog Feri világgá menetelésében már „újmódi” okok játszanak szerepet: őt nem egy gőgös nagygazda meg egy rátarti leány alázta meg; őt az kergeti világgá, hogy „zsandárország ez”. Búcsúzkodni azonban még a régi recept szerint búcsúzkodik, úgyszólván Göndör Sándor szavaival és gesztusaival.

Az „eladózás”: komédia; kisémberek komédiázása az isten háta mögött, ám nem légtüres térben, mint Göndöréké, hanem „1913 nyarán a Dunántúlon”. Ez az eladózás azt jelenti, hogy pénzzé akarja tenni mindent, mert sok pénz kell az útra: előbb ingóságait (fúróvasát, kőfejtő szerzőségeit, felső rokkját, mosóteknőjét, edényeit...), végül majd a házra is sor kerül. Barátoknak, szomszédoknak, jó embereinek. Munkatársának a kőbányából így magyarázza szándékát:

Putyi: Eladózol? (...) El tucc szakanni innen?

Balog: El.

Putyi: Hová tucc szakanni innen?

Balog: Más országba.

Putyi: A vízen túlra?

Balog: Oda! A gyárba.

A felvonás második részében bekapogó Zsuzsinak szinte szóra, mint valami bemagolt szöveget, ugyanezt

mondja, bár akkor már maga is tudja, képtelenséget ismételve.

Zsuzsi: Megmondaná, hová megy?

Balog: Megmondhatom, a vízen túlra.

Zsuzsi: A gyárba?

Balog: A gyárba.

Barta kisprózája eligazít a „vízen túlra” kérdésben is; Baranya déli részéről a Dráva vizén túlra nézett a határszéli nép, és az új szlavóniai gyárak valamelyikében reménykedett. A *Dákos* című novellát<sup>6</sup> egy évtizeddel a *Zsuzsi* előtt írta; a „barlanglakó” *Dákos* is oda menekül sorsa elől.

„Egy napon, hajnalban (...) azt mondja a feleségének *Dákos*:

– Összeszedelődünk, oszt este, sötéttel elmegyünk innen.

– Hová akarnál menni?

– Átmegyünk a vízen, be Szlavóniába.

– A gyárba?

– A gyárba.”

A *Julis férjhez megy*<sup>7</sup> története szerint *Julis* „Szlavóniába ment be”, hogy sok esztendeje eltűnt édesanyja nyomára találjon. Miholjácnaál kelt át a Dráván, ahol ezt a tanácsot kapta: „Legjobb, ha elmész *Belistyére*. Ott négyféle gyár is van egybe: deszkagyár, hordógyár, bútorgyár, csersavgyár. Van ott mindig pár ezer ember, mindenféle népből, magyarok, németek, rácok, sokácok, krajnaiak, olaszok..”

*Belistye* járhatott a megszégyenített *Balog* fejében is...

**Az „eladózás”.** *Balog* eladózási komédiája a következő „dramaturgiára” jár: a kőfejtő mond egy (többnyire magas) árat, mert neki most „pénz kell, mégpedig sok pénz”, azután ad-

dig enged belőle, amíg mindent aján-dékba ad: *Putyinak* a kőfejtő szer-számot, *Szülikének* a mosóteknőjét, *Örzsikének* az edényeit, a *Cigányprí-másnak* „a még igen jó felső rokkját”. Amikor már sokadjára halljuk, neki a vízen túlra sok pénzre van szüksége, előre nevetünk, mert tudjuk az alkudozás végeredményét. Ez az „eladó-zás” a komikum mibenlétét illetően rokon a „vasutasnyelv” természetével. Itt azonban nemcsak verbálisan je-lenik meg a képtelenség, hanem a „játszásiból” működtetett cselekvési automatizmusokban is. A *Prímással* folytatott alkudozás az abszurdig feszített képtelenség, amelyben „part-ner” a cigányészjárás abszurditása is:

*Prímás*: (...) Aztán mit kérsz azér a kabátocskáért?

*Balog*: Nem kabátocska, jóra való felső rokk az.

*Prímás*: Szóval mire tartod?

*Balog*: Az a kabát... legalább húsz koronát megér.

*Prímás*: Annyi pénzem nincs.

*Balog*: Hát mennyi van?

*Prímás*: Három korona.

*Balog*: Az nagyon kevés.

*Prímás*: Mondjuk van négy koro-nám.

*Balog* (*Gondol egyet*): Ide hall-gass! Odaadom én neked azt a kabá-tot ingyér. Majd kérdezik az emberek: micsoda jó rokkod van? Mondd nekik, a *Balog Feritől* kaptam, amiért muzsi-káltam neki, mielőtt világgá ment.

*Prímás*: Még az unokám is emlék-szik majd rá.

A felvonás másik eseményét, egy-úttal legszebb perceit *Zsuzsi* hozza, amikor váratlanul(?) bekopog.

„Szabad nekem begyünni?”

Nem fogadta valami szíves szó.

„Ha kedve van hozzá?”

Itt akár el is akadhatott volna a beszélgetés, *Zsuzsi* lendítette tovább.

<sup>6</sup> A novellából a *Magyar világ* című kötet szö-vege szerint idézek.

<sup>7</sup> Uo.

„Benn vótam Sikódon, megkérdeztem a csendőrségen: mikor eresztik ki.”

Erre sem enyhült Balog, talán még némi irónia is bujkált reagálásában.

„Hát ez igazán szép vót magátul”.

Zsuzsi látta, hogy nemigen tud mit kezdeni a világgal, s benne a vele is dacos-durcás viszonyba bonyolódott emberrel, rövidre fogva kimondta hát, miért jött.

„Nagyot vétöttem maga ellen, amikor az ajtónk előtt ott állt a két csendőr között, én meg nem átalottam magát megtagadni. Rosszabb vótam magához a zsandárnál!”

Ezek a szavak már megérintették Balog Ferit: nem is volt könnyű megszólalni, férfihoz méltó és szívből szóló szavakat találni. Zavarában előbb rossz választ adott: „Most már mindegy, a jó is, a rossz is!” Utána még rosszabbat: „Már meg is kezdtem az eladózást. Mosóteknőmet, tányérféléimet (...)”

Pedig a helyzet minden eddiginél komolyabb volt.

Mert két egymáshoz való ember állt újra egymással szemközt. Egyik sem szeplő nélküli, ám mindkettő külön, mint akik körülöttük élnek. Zsuzsi őszinte szavaival a komédiázás átfordult valami felvillanó meg ellibbenő „víg-szomorkás” humorba. A vezeklő asszonyt és a jó szóra váró férfit újra meglepték az érzelmek: a pár nappal korábbiak ott a tavasz esti vonatvárás-kor, amelyeket előbb egy proverbium bölcsessége, aztán a vincellérház esti zűrzavara szorított vissza, ám nem oltott ki. De hogy ne egyszerűsödjék népszínmű vagy operett kópiájára két nagyszerű falusi ember története (és a színmű vége), Barta Lajos késleltető szituációkat iktatott a játékba: olyan helyzeteket, amelyek elemei „ellenvilágból”: finom, törékeny érzelmek-

ből és tárgyi dolgokból (mosóteknő, fűróvas...) álltak össze. Ám az egymás sarkát taposó cipekedők, akik az ingyen kapott holmikat hordták vissza, és az ezekből egyre szaporodó dolgok „díszletei” között csupán esetlen (és komikus!) „szereplő” lehetett a kitakarrásra kész érzelem!

A párbeszéd is félszárnyú.

Zsuzsi: No, akkor most megyek! Itt vótam, megnéztem. Azt sem tudom, merjem-e mondani: Isten megáldja.

Balog: Magát is.

Zsuzsi: Azért kezet adhat!

Balog: Miért ne?

Ebben a 'megyek-maradok' téblábolásban mégis ott volt a remény: hátha történik valami? Persze a szakadás veszélye is.

Ám ekkor Zsuzsi (ismét az Asszony!) minden népi szólás bölcsességénél okosabb és emelkedettebb mondata lelkeket mentett:

„Megmondom most már: úgy gyűttem ide, mint töredelmes, de maga nem tudott úgy bánni velem, mint kellene a töredelmessel.”

Most már tudott.

És ebben a lélekmozdító-lélekmentő percben vált Zsuzsi valódi főszereplővé. Most lett egészen bibliai „töredelmes”, aki megváltotta és ölelésben egyesítette két boldogságra méltó ember életét.

Kosztolányi a lehető legtöbbet tette, amikor „szénaparfümre” és „ezerszer drága magyar beszédre” invitálta a közönséget. Schöpflin Aladár nem érezte a baranyai mezők illatát; úgy ír, mintha nem is Barta vígjátékát látta volna. Úgy kezdi, hogy elmondja a darab „meséjét”. Betű szerint idézem, ahogy a Nyugatban találtam:<sup>8</sup>

<sup>8</sup> Schöpflin Aladár, *Zsuzsi*, Nyugat, 1916. november 1.

„A fiatal özvegy parasztmenyecs-  
kének az »állami« ember csak az  
igazi ember, mégis egy maga kenye-  
rén élő kőtörő legénybe szeret bele.  
Össze is bújnának hamarosan, de  
mindenféle akadályok minduntalan  
szétrebbentik őket, s a menyecske  
már-már megrendül, s egy állami-  
hoz, vasúti bakterhez fordul, akihez  
anyja is sürgeti. Végre aztán min-  
den megoldódik magától, az akadá-  
lyok elhárulnak, a két fiatal egymásé  
lesz.”

Nem ez van Barta darabjában, és  
nem így!

A következő mondat pedig már  
– megkockáztatom – elménckedés!

„Mindenki megkapja, ami neki va-  
ló, csak a néző nem: neki drámára,  
külső-belső konfliktusokra és győze-  
lemre volna igénye, e helyett csak  
történetet kap (...).”

E mondat minden szavára elkelne  
a cáfolat, ám csak a „győzelemre” rea-  
gálok:

Győzelem – zsandárországban?



### Nyaktól s bokától



Tompa Andrea, *Fejtől s lábtól*,  
Kalligram, Pozsony, 2013

Tompa Andrea 2010-ben megjelent első regénye, *A hóhér háza* után egy igazi nagyregénnyel állt elő: az első olvasásra furcsán hangzó *Fejtől s lábtól* címet adta művének. Az alcím (*Kettő orvos Erdélyben*) kis-sé szenzációhajhász, mintha Magyarországon még mindig valamiféle kuriózumként tekintenének Erdélyre, az erről a területről szóló irodalmi művekre, főleg, ha az jól megírt. A cím a regény több mozzanatával is összefüggésbe hozható: egyaránt jelenti a fejtől és lábtól való alvást, a született ikrek is fejtől és lábtól voltak anyjuk hasában; de egyfajta ellentétet is jelent a két főszereplő személyiségében, ugyanakkor az is benne van, hogy ők mégis összetartoznak, egyek, egymáséi, és csak így tudnak kiteljesedni.

A *Fejtől s lábtól* története, akárcsak *A hóhér házáé*, Kolozsváron játszódik, bár a főhősök gyakran utaznak Budapestre, vagy éppen haza, szülőföldjükre: a fiú a Barcaságba, a zsidó származású lány pe-

dig Nagyenyedre – igaz, ő jóval kevesebbszer, mert kitagadják, amiért lány létére tovább tanul. A regény alapvetően a két főszereplő naplószerű szólamaiból áll össze, melyek általában fejezetenként váltják egymást, jellemzően párhuzamos időszerkezetben. Azonban a két elbeszélő mellett a regény utolsó fejezetében megjelenik egy harmadik narrátor is, a két elbeszélő összeolvadásából, így az én helyét a *mi* veszi át. Az elbeszélő idő nincs pontosan meghatározva, a történet valamikor 1910 környékén kezdődik és az 1930-as években ér véget. Annak ellenére, hogy már a könyv elején tudjuk, a két orvos találkozni fog egymással, és közösen folytatják életüket, a befejezés mégsem felhőtlen. Jóllehet a két szereplő egymásra talált, de az olvasóban ott marad a keserű szájíz, egyrészt a megrajzolt nem túl fényes politikai helyzet, másrészt a szereplőkre váró – feltehetően nem könnyű – jövő miatt. A fejezetek azt próbálják elhitheteni az olvasóval, hogy naplórészletek, a könyv végén azonban kiderül, hogy a történetet valójában ők ketten írják, és kicserélik egymás között a naplóikat. Bár az is lehet, hogy csupán az elmondás szintjén maradnak meg, és az olvasott történet tulajdonképpen nem is naplóbejegyzések egymásutánisága. Hogy pontosan mi az igazság, nem lehet egyértelműen eldönteni, a szerző nyitva hagyja ezt a kérdést. Abból azonban, hogy az elbeszélők szóincse, nyelvi fordulataik, helyesírásuk nem változik a majd' három évtized alatt, arra következtethetünk, hogy biztosan nem valódi naplórészletekkel van dolgunk. Tehát vagy a főszereplők egy időben (valamikor a harmincas években) naplószerűen, visszaemlékezve megírják történetüket, és



ez egyesül a végén; vagy talán nem is írják le, hanem csupán szóban elmondják. Utóbbit igazolja a kötet nyelvezete: ez ugyan archaizáló, regionális beszéd, amely keveredik a korabeli tudományos nyelvvel – ezért kissé nehézkes a befogadása –, ennek ellenére sokkal inkább hasonlít az élőbeszédhez.

A két központi szereplő teljesen ellentétes személyiség. A lány egy akaratos, elszánt, elhivatott, sznob könyvmoly, akinek a tanulás áll első helyen az életében. Ezért nem is érti, hogy egyik professzora miért pont őt bízta meg azzal a feladattal, hogy a gólyáknak mutassa be Kolozsvárt. Ekkor kezd el nyitottabbá válni, elmegy szórakozni, ismerkedni. A fiút ellenben semmi nem érdekli, csak sodródik: nem veti meg az italt, a bordélyházaknak pedig rendszeres látogatója. Habzsolja az életet, míg egyik tanárja meg nem jegyzi, hogy kiváló sebész válna belőle. Rövid ideig így is lesz, de a háború és a trianoni békediktátum következményeként radikálisan megváltozik mindkettőjük élete. A fiú visszamegy szülőfalujába fűrdőorvosnak, ami a szakma legalja (a sebészet pedig a csúcsa), a tudományos diákköri konferenciákat nyerő lány pedig gyorskocsin dolgozik. A két történet gyakran összeér, de az is előfordul, hogy éppen elmennek egymás mellett: például amikor a két főhős majdnem együtt nyer el egy ösztöndíjat az erdélyi fűrdők feltérképezésére, de végül csak egyiküket, a lányt támogatják.

A történetben nem mondják ki egyikük nevét sem, viszont mindenki mást megneveznek: például Janovics Jenőt, Lechner Károlyt, Hankó Vilmost, Cholnoky Jenőt, Benedek Lászlót, és még másokat, akik valódi történelmi személyiségek, de a két főhős neve titok marad – talán azért, mert mindenki más létező személyiség, csupán a két orvos kitalált figura. Ezen kívül ez izgalmas játék is, feszültséget kelt, főleg az ikrek esetében: a két orvosról kapták a nevüket, akik világra segítették őket, és egy ponton majdnem ki is mondják mindkettőjük nevét. Ez a tendencia (a nevek ki nem mondása) érvényesül a regény cselekményében is: a történetmesélés gyakran sejtető, homályos, ki nem mondott részek akasztják meg a könnyű megértést. A legszembetűnőbb példa erre, mikor a két főszereplő együtt alszik, fejtől s lábtól, a kórházban: itt találunk egy félmondatot, amely továbbgondolást indíthat el az olvasóban, és amely csak a könyv végén kap magyarázatot: ekkor tudjuk meg, hogy a lány teherbe esett, a babát pedig nem hozta világra. Az ehhez hasonló lebegtetések gyakran előfordulnak a műben.

A szerző érzékenyen nyúl hozzá a korabeli problémákhoz, ilyen Erdély és Magyarország feszült viszonya, de idetartozik a vallás, a feminizmus, a szülők elleni lázadás, a zsidóság, és egyáltalán, az első világháború minden következményével. Rengeteg áthallás olvasható ki a regényből, de ezek nem annyira hangsúlyosak: mintha a szerző nem azért írta volna bele ezeket a művébe, mert utalni akart a mára, hanem sokkal inkább azért, mert a felvetődő problémák a megrajzolt korban is előjöttek. Ilyen például a Kolozsvári Nemzeti Színházzal való hercehurca, vagy hogy a sportot többre becsülik és nagyobb támogatást kap az államtól, mint a kultúra; a babona és az orvostudomány viszonyáról pedig napjainkban is könyveket lehetne írni, kezdve a tévében látható, a képernyőn keresztül gyógyítani képes kuruzslóktól a természetgyógyászig.

A regény egyik nagyszerű része, amikor a szerző finoman bemutatja a korban fennálló ellentétet Magyarország és Erdély között. Ennek legfontosabb eleme a kolozsvári rektor beszéde, amely csöppet sem mondható szokásosnak – legalábbis a mai viszonylatban. Mégsem ez a legnagyobb erénye a regénynek, hanem az, hogy

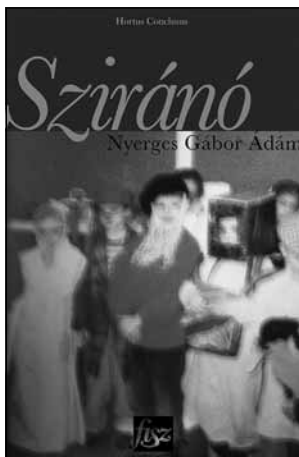
érzéketlenül mondja el, mit jelentett egy (két) erdélyi embernek (átvitt értelemben az erdélyi értelmiségnek) az elcsatolás. Ebből a szempontból a legérdekesebb fejezet a *Hulla póz s a Fogarasi messiás* című, amely allegorikus értelemben beszél az elcsatolásról és arról, hogy mit jelent ez az erdélyi magyar embernek. Átvitt értelemben a gazdájukat hazaváró kutyák az erdélyi magyarok, akik azt sem tudják, hogy most ki a gazda, sőt, hogy kellenek-e egyáltalán valamelyik gazdának. A *Fejtől s lábtól* mindenféle ideológiától mentesen, politikai maszlag és trianoni siránkozás nélkül beszél az első világháború következményeiről, ettől kitűnő alkotás. Nagyon jó a témaválasztás – ezzel a korról ilyen módon nagyon kevesen foglalkoztak –, hiánypótló mű. Szembenézés a korabeli történésekkel, aminek következtében jobban megérthetjük, milyen helyzetbe kerültek az elcsatolás után az erdélyi magyar emberek, illetve hogyan folytatták tovább életüket.

Tompa Andrea könyve nehéz olvasmány, még akkor is, ha korábban azt említettem, hogy nyelve inkább az élőbeszédhez hasonlít. Relatív sok szakszó található benne, és az archaizálás sem könnyíti meg a befogadást. A szerző hatalmas tudásanyaggal dolgozik, ami egyes helyeken kilóg a regényből, nem gondolom, hogy mindennek ennyire pontosnak és részletekbe menőnek kellene lennie, néha úgy éreztem, hogy ezeknek a szöveghelyeknek egyetlen funkciójuk van: hogy nagyregény szülessen. Jóllehet máshol a pontosság és részletesség pozitívumként hozható fel, de itt néhol unalomba fordult át. Ennek ellenére, jól sikerült regényről van szó, amely néhol kissé vontatott és terjedős, de ha a fej és a láb a maximum, ami kijárhat, akkor ez majdnem tökéletes: nyak és boka az én értékrendszeremben.

Covaciu Norbert

## Lekeverhetetlen narráció

„Mikor ezt el kell majd mert hát hogy másképp / én majd azt kérem, / évek eleji tinivígja- Az alacsony, a szemü- gubbaszt, míg a jó srá- 2012-es, *Számvetésfor- versét* Nyerges Gábor de legalábbis érzékeny karaktere, aki „befel- keléseket”, és e „nagy mindig kellő mennyisé- már legelső kötete óta Nyerges sokoldalú köl- a *Helyi érzéstelenítés Csellengés* című szö- valamint az ironikus ön- mint a szerző szövegei-



Nyerges Gábor Ádám,  
*Sziránó. Szinfónia*,  
FISZ, Budapest, 2013

dönteni a túlvilágon, / is lehetne az egész, hogy egy kilencvenes ték szereplője legyek. / veges, aki a kispadon / cok fociznak” – kezdi *gó* című kötetének egyik Ádám. A szerencsétlen, kisfiú vagy kiskamasz lé nyalogatta a kis lelki lírai szenvedést” szinte gű önironiával „hígítja”, vissza-visszatérő eleme tészetének (lásd például kötet *A Muszáj* vagy a végét). Ez a karakter, vájkálás és öngúnyolás nek egyik nagy hajtőere-

je mindazonáltal csak a *Sziránó* olvasmányos és szórakoztató elbeszéléseiben kap központi szerepet.

Nyerges első, korábban különböző folyóiratokban kipróbált elbeszéléseinek összefűzéséből létrejövő prózakötete ekként – a *Fagyott pacsirta* kötetéhez hasonlóan – az eddigi szöveghalmaz egyik sajátos irányulását különíti el: a Petrence Sándor alteregónak tulajdonított versek a szellemeskedő formagyakorlatoknak, stílusparódiáknak és nyelvrontásnak engednek szabad teret, míg a *Sziránó* a mindnyájunk – vagy legalábbis a nyolcvanas évek vége felé születettek – számára ismerős általános iskolai (és gimnáziumi) situációk, anekdoták vagy karakterek köré épül, és persze egy kisfiú köré, aki „regényes alak”, „saját, külön bejáratú személyiséggel rendelkezik” (43.) – legalábbis saját véleménye szerint. Nyerges, ahogy egy vele készült interjúban fogalmazott, „empatikus prózát” akart írni, és ebben a tekintetben sikerrel is járt: a megértés szándékával vagy elnéző félmosollyal, gyöngéd nosztalgiával vagy olykor-olykor elkomorulva fordul a gyerekkor tapasztalataihoz, legyen szó barátságokról, szerelmekről, fájdalmas nyomot hagyó pillanatokról vagy az iskolai mikrokozmosz sajátos hierarchijában zajló politikai manőverekről. Mindezt pedig Sziránó reflexióin és „állandó belső kommentárjain” keresztül mutatja meg nekünk a narrátor.

Darvasi Ferenc fülszövege nemzedéki vagy iskolaregényként határozza meg a könyv műfaját, amit az eddigi kritikák nagy része vitat. Azonban a *Sziránó* nem azért nem nemzedéki regény, mert túlságosan is egyedi a nézőpont (Murzsa Tímea), vagy mert nemzedékről nem is beszélhetünk többé (Kántás Balázs), hanem mert a kosaraskártya-gyűjtés és -csere, a számítógépes játékok, a különböző mediális adottságok („másolt CD”, televízió stb.) vagy a Lovasi András-dalszövegekre tett utalások önmagukban még egyáltalán nem tesznek valamit „nemzedékvé”. Ezek kulisszák, mintegy mellékesen ott vannak ugyan – és kétségtelen, jelentékenyek lehetnek bizonyos befogadó közösségeknek –, de azok a situációk és anekdoták, amelyek ezek között játszódnak, és amelyek boncolgatásában-elemzésében tobzódnak az elbeszélések, már sokkal általánosabbak. Az elbeszélések nem kívánnak ugyan a gyermekkor kis momentumaiban rejlő nagy problémáinak katalógusává összeállni, alapvetően véletlenszerűnek látszó anekdoták szervezik a kötetet, de az ezekben sűrített gyermekkori tapasztalatok túlnyúlnak a generációs relevancián. Ugyanez igaz az általános iskolai környezetre, sajátos erővonaláival és dinamikusan változó pozícióival, a maga hírességeivel, gonosztevőivel vagy számkivetettjeivel.

Ami pedig a már említett nézőpontot illeti: a középponti karakter nézőpontja legtöbbször korántsem olyan különleges, mint amilyennek elsőre látszik. Az eddigi kritikák – többször utalva, meglehetősen lapos és ötletlen módon, a „szegény kisgyermekre” és az ő „panaszaira”, még ha ez esetben „önreflexív kisgyermekről” (Szendi Nóra) is van szó – kiemelik az irodalmár-létre predesztinált, önelemzésre és önsajnálatra hajlamos koravén, értelmiségi kisfiú kívülállóságát, esetleg „nyápicságát”, aki kigúnyolja önmagát, hogy sajátos módon elébe menjen társai kegyetlenkedéseinek (ez lenne a „sziránózás” mint politikai-diplomáciai stratégia) – innen a Rostand-hősre tett utalás. Azonban korántsem ilyen egyszerű a helyzet: Sziránó jellemrajza egyáltalán nem kidolgozott, és egyáltalán nem konzisztens, eltekintve attól a végponttól, ahová majd – nem

tudjuk meg, hogyan vagy miért – Sziránó későbbi életében érkezik (a karakter statikusságáról érdemes megnézni Smid Róbert kritikáját a Műútban).

Sokatmondó, hogy kizárólag ő maga használja a Sziránó nevet, a többiek nem. Sziránó nem az iskola kis elesettje, a többiek számára soha nem ő a külön/idegen/ellenség, ilyen-olyan fogatkozásaitól – ahogyan az gyakorta megesik mindenkivel – csupán ő szorong. Az igazság az, hogy az „áldozat-lét-hez” „sosem volt elég karakteres” (15.), amint arra a narrátor utal is a könyv elején. Ha összegyűjtjük, voltaképpen mi is jellemző Sziránóra, azt látjuk, hogy bár „parttalan önsajnálát” (18.) jellemzi, ez inkább – egy idő után kétségkívül bosszantóvá váló – szenvelgés, mintha önmagát szórakoztatná mindezzel, és boncolgatná minduntalan az egyes szituációkat (és lehetséges kimeneteleiket). Jellemző, hogy egy leendő kapcsolat értékét piritósok számában méri, tudniillik hogy hány darabra lesz majd szüksége a szakítás utáni lábra állás piritósevés-rituáléjában. Tehát már egy szerelem kezdetén annak végére tekint, mintegy már eleve belekalkulálja a veszteséget. Pedig legtöbbször nem áll sem kitaláltként, sem túlságosan idegenként az iskolai közegben: az osztály nagydumásaként, vagy annak mókamestereként, de szószólójaként is láthatjuk, egy esetben kifejezetten bátran viselkedik, ráadásul nem csupán a fiú- hanem a lánytársaságban is feltalálja magát – mely cezúráról is sok szó esik az elbeszélések során –, a gimnáziumi fejezetben pedig már a „hósszerelmes” vagy a „hősiesen lírai alkat” szerepében tetszeleg. A rend és az adminisztráció híve, kissé nyárspolgárian illemtudó, és az egyik legnagyobb félelme, hogy nem jut be a gimnáziumba. Rajong „az izgága bennfentességért” és a „blazírt helyzetekért”, valamint a „költői csúsztatásért”.

Sziránó ugyanis állandóan narrálja a vele megeső dolgokat, „örökös belső értekezésében” értelmezi és saját nyelvére fordítja a különböző eseményeket – ha valami különössé teszi a nézőpontot, úgy ez az lehet. E belső narráció és obszesszió a nyelvel azonban már-már terhet jelent önmaga számára is, ettől pusztán a halál válhatja meg, amely majd „lekeveri ezt az állandó, idegesítő, elviselhetetlen belső narrációt” (209.). Sziránó a nyelvben él, a szavak között, ott mozog otthonosan: ezt kamatoztatja személyközi kapcsolataiban is, de ennek hátulütőitől is szenved, amikor újból és újból fennakad egy-egy kifejezésen vagy szófordulaton – ezek kötik le, láncolják magukhoz, ezeket ízlelgeti, forgatgatja, saját vállát veregetve, vagy máskor bosszankodva, „hogyan alig vannak pontos kifejezései” (216.). De valóban fantasztikus ötlet ez? Sziránót persze túlságosan is leköti saját narrációja, egy-egy helyzet elemző kiértékelése, ami megfosztja őt a másakra való odafigyelés lehetőségétől – kifejezetten narcisztikus alkat, belső narrációjának nem csupán mormolója, de rajongó hallgatója is egyben. Ugyanakkor Nyerges éppen ezzel a narratív ötlettel képes megragadni azt a bizonytalanságot, azt a tépelődést, amely olyannyira jellemző szinte valamennyi kamaszra, akik véghetetlennek tűnő köröket futnak akár egy-egy pillantás vagy elejtett szó, és hát leginkább önmaguk körül; ennyiben korántsem rendkívüli a nézőpont, csak a narratív ötlet az, amely azonban nagyon is ismerős dolgot képes megragadni.

A karakter „belső, fejbeni értekező prózája” (142.) mindvégig összefonódik a narrátori szólammal, ami a narratív nézőpontok és a megszólaló hangok állandó egybejárását eredményezi, igen sikeres és szellemes módon: a belső

kommentárra reflektál a narrátori szólam, annak nézőpontját bensőségesen ismeri, bár a narrátor szélesebb körű tudással rendelkezik – időnként más szereplők nézőpontját is felveszi, vagy mások hangján szólal meg (ha közvetlen idézetként, akkor kurzíválva az utóbbit). Azonban mindez korántsem meríti ki hős és narrátor viszonyát: egy-egy megjegyzésből (például: „Sziránó milliószor a lelkemre kötötte” [70.]) egyre inkább biztosabbak lehetünk abban, hogy ők ketten jól ismerik egymást, ráadásul a megszólalás jogára többször reflektál a szöveg. A narrátor helyenként kizárja Sziránót, elveszi tőle a szót, hogy akár olyan állításokat fogalmazzon meg, melyekkel utóbbi nem értene egyet: „legalábbis erre figyelmeztetne Sziránó, ha módjában állna már létrejötté pillanatában korrigálni az itt elbeszélteket” (153.), „A terrorhoz brutalitás kell, jegyezne meg Sziránó, de nem lenne igaza” (154.).

A két pozíció kapcsolata azonban csupán a könyv végén tárul fel: a narrátor beszámol róla, miként kereste föl Sziránó őt egy kéziratral, mely meglepte, lévén mindaddig ő volt az, „szellemi méhtelegként”, aki Sziránó történeteit feljegyezte, ennek nagy öröme, hiszen „Sziránó mindig úgy képzelte, hogy mindenkinek kéne egy színfónikus (igen, í-vel és n-nel) [...], aki jegyzi, nem is le-, hanem inkább meg- az ő életét (és ez persze kölcsönös, nehogy bárki megjegyzés nélkül maradjon), és aztán ebből az összes megjegyzetből összeemlékszi rá az elképzelt legszébb művet” (232.). Ennek a fikciónak a szellemében a kéziratban „Sziránó írta őt [tehát a narrátort] – stílszerűen és a már eddig megírtakhoz is konzekvensen –, főszereplőjét csak azért is Sziránónak nevezve” (231.). Amit persze a narrátor – ígérete szerint – teljesen átírt. Az tehát, hogy két szöveg egybegyúrásából állt volna össze a kötet a szövegzáró keretező-fikció értelmében, vagy megfordítottak volna a pozíciók, nem világos, de ami nagyobb baj, hogy nem is fontos. Ez az alapvetően termékenyen hatni képes fikció ugyanis csak lehetőség marad, az említett fordulaton sajnos nem fordul meg semmi igazán, érdemben nem gazdagítja a könyv értelmezését, hiába ösztönöz újraolvasásra – az egyes novellák újraértelmezése nem gazdagodik a könyvvégi fiktív műhelytitok ismeretében. Akkor már többet nyomnak a latba a szöveg referencialitásával játszó részek – a biológiatanár kiakadása és a függelékként csatolt rontott nyelvű olvasói levél –, a Sziránó név a kötet végére teljesen kiüresedik, a szövegbeni funkciók és működések azok, amik megmaradnak.

Talán annyit nyerhetünk a keretező-fikcióból, hogy kulcsot ad az előző fejezet (...és a földi dolgok) értelmezéséhez, amelyben egy kézirathalmot rendezgető depressziós szereplő, a már idősebb, talán egyetemista Sziránó ébredését követhetjük nyomon, valamint azt, hogy elindul odaadni valakinek (a narrátornak?) a kéziratot. Sziránó jellemfejlődése a kötetben konzisztens, az egykor szinte boldog kisfiú a depresszióig jut: ezek a „földi dolgok”, nem csoda hát, ha helyettük az „égi dolgokhoz” fordul, azaz emlékeihez, a „fölkavart”, „kilötykölt” gyermekévekhez.

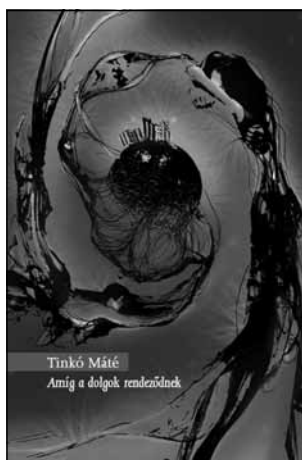
Nyerges első prózakötete narratív ötletességével és szórakoztató anekdotikuságával korántsem rossz kezdés. Azt hiszem, sokat nyerhetne ez a próza, ha egyfelől visszanyesné a nyelvi szellemeskedést – hiába reflektált és szándékolt a modorosság, attól még erőltettként hat –, másfelől ha szigorúbb szerkesztésnek vetné alá a szövegáradatot. A kötet mindkét előbb említett tényező mel-

lett ugyanis elfárad valahol a felénél, túl sok lesz a „sziránózásból”: kevesebb nyelvi-stiláris trükközés, és az egyetlen gimnáziumi fejezet, valamint az annál is későbbi életkorból vett részek elhagyása megmenthették volna ettől.

A kötetnek azonban vitathatatlan előnye, hogy – anekdotái és nyelve révén – szellemes képes maradni úgy, ám mindeközben képes megragadni a gyermekkor olyan futó pillanatait, amelyek mindnyájunk számára ismerősek: legyen szó a szégyenérzetről, a bizonytalanságokról, vagy akár a gyermekkor elmúlásának kiskamasz-felismeréséről. Azt illetően, hogy mennyi potenciál rejlik e karakterben, s ekképpen érdemes-e folytatni, amint azt a szerző tervezi, de legfőképpen, hogy mennyire képes Nyerges kordában tartani a helyzet- és nyelvi komikum iránti láthatóan erős affinitását, erős kétségeim vannak. A *Sziránót* jó volt olvasni, de azt hiszem, nem én vagyok az egyedüli, aki legközelebb szívesebben olvasna egy másfajta prózát Nyergestől.

Csuka Botond

## A férfikor előtti utolsó pillanat



Tinkó Máté, *Amíg a dolgok rendeződnek*, FISZ, Budapest, 2014

Elsőkötetes költőről ritkán szoktak egyértelmű véleményt írni. Nincs kéznél semmi, amin meg lehetne támaszkodni, se egy jól bejáratott szerzői név, se az életpálya látható íve, csak az elsőkötetesek igyekezetével megírt könyv fekszik előttünk, jó vagy rossz szándékú ítéletünkre bízva. Ha valami segíthet, ha valami valóban segíthet, hogy az erőltetett rímek, túljáratott szókapcsolatok, máshol kivilágloán szép, teremtő erejű mondatok változó közegében felismerjük a költőt, és megkülönböztessük őt a szakzerű poétától, az csak az alkat lehet: az a meg nem nevezhető, mégis egyéni és konzekvensen jelen lévő karakter, aki képes a kevéssé jól sikerült verseken át is hitelesen megszólalni.

Tinkó Máté *Amíg a dolgok rendeződnek* címmel megjelent verseskötetének egyértelműen van *karaktere*. Ciklusról ciklusra a versek rendre ugyanarra a pontra mutatnak vissza, ahol a kötet nagy témái találkoznak: a fiúban példaként, néha nyomasztó

árnyként tovább élő családtörténetek, egy kamaszos, kislított szerelem emléke. Egyfajta privát ontológia ez, amelyben a múlt – a nagypapa derékba tört élete vagy a szülők szerelme – nem az emlékezés tárgya, hanem a lírai én eszköze önmaga megértéséhez. „Mégis kinek kéne... megfeleljek / a tőled tanult arccal?” – írja erős, szinte függő kötődést kifejezve, egy csipetnyi haraggal, a szabadulás utáni vágy lázadó öntudatával az édesanyjának címezve (*Amíg a dolgok nem rendeződnek*). Végig a kötet mentén, a szülők, nagyszülők történeteit megidéző versekben érezhetően ott van ez a feszültséggel, s éppen ezért

termékeny párbeszédekkel teli viszony: a létéért hálával, csodálattal adózó fiú és a felnőtté válás útját kereső fiatal férfi egyidejűsége. A férfi a család múltjából választ útmutató példákat magának, olyanokat, akik már *megvívták a maguk harcát*, s ebben nem is a győzelem lesz számára a fontos, hanem hogy megvívták. Példaként választja a derékba tört sorsú, kórházi ágyon hanyatló nagyapát, próbálja megérteni, próbál felnőni az élettől halálos sebet szerzett férfi drámai szerepéhez. Példaként választja az apját, akinek a szerelemben elért kiteljesedésének épp a lírai én köszönheti létét, és mellette ott van az a férfi is, aki végül nem lehetett az apja, „akinek a pusztulása miatt én létezem” – írja a kötetet bevezető *Amíg a dolgok nem rendeződnek* című versben. A férfi választ, mérlegel, megért, a fiú elcsodálkozik és megborzong félelmében. A lírai én e két pólusa közt zajló (de sohasem végbemenő) érzékeny párbeszéd lesz az, ami a kötet magvát adja. Tinkó Máté költészete egyértelműen alanyi líra, de nem abban az értelemben, ahogyan azt a magyar költészet eddigi példáin megszokhattuk. A versek, a versbeszédbe vont témák: a családi múlt, a kisiklott, kamaszos szerelmek hangulatát itt nem egy állandó, kulcsszavakkal is jól körülírható lírai én egyéni hangja, beszédmódja adja. Ellenkezőleg. Bármiről is szóljanak a versek, végső soron mindig ugyanazt tárják elénk: a képlékeny lírai ént, amint a versek keretein belül, a derékba tört sorsú nagyapa, a szülők, az elhibázott szerelmek megértésén keresztül önmagát konstruálja meg. Olyan mértékű egyes szám első személyűség ez, amit kevés költő mert vagy akart felvállalni a magyar irodalomban, azon belül is inkább csak a posztmodernben, talán Sziveri János, Petri György és Borbély Szilárd költészetében találhatunk rá példát. Nagy hiba lenne, és a befogadás szempontjából teljesen terméketlen, ha ezeket a verseket az „írás mint műalkotás” hagyományos értékei szerint ítélnénk meg, mert épp ez a képlékenységgel, a lírai én esetlegessége lesz bennük a lényeg: a kételkedés okozta zavarodottság és a megértés dialektikája, az a soha be nem teljesülő folyamat, ahogy a lírai én bontja és építi önmagát. Persze nem mondunk ezzel semmi újat. A köteten kívüli világban alighanem ugyanígy bontja és építi önmagát mindenki más, és ugyanígy megértésre váró nyomokat hagy bennünk egy kórházi látogatás, vagy a szakítás utáni gyász. Az *Amíg a dolgok rendeződnek* versei nem mondanak semmi újat, csak a lírai én mutatkozik meg bennünk (és rajta keresztül néhány számára fontos emlék), de ebben a lírai énben, a versbeszédben érezhetően kavarg valami – és ez valódi költői teljesítmény –, valami, ami miatt a kötet úgy működik, mint egy pontatlan, ám nagyon is érzékeny műszer az élethez.

Vannak hibái, bőven, ahol a költő igenis lefekszik egy-egy jól bejáratott szókapcsolat biztonságáért („Egy halál margóján” – *Búcsú anziksz*, „Doboznyi úr” – *Kert, kapu*), egy-egy sokat ígérő, de semmit sem nyújtó szójátékért („Vasárnap volt. *Harangszóúgás*.” – *Pontosan így*). Nehéz megértenem, hogy aki ilyen szép mondatokat tud írni, mint ez: „A szemeim, ha / vaknak születek, most a lenyugvó Napba néznének biztosan, / vagy már majdnem úgy, oda, ahol a dolgok nem rendeződnek / soha, csak tapogatják bizonytalanul a felszínt.” (*Sárkeresztúri ének Pitykének*), hogyan képes néhány oldallal odébb olyan durva képzavarokat kreálni, hogy szinte bántják a fület: „Nyolc és fél hónap / múlva, császárrá fájva...” (*Súlyfelmérés*). Az első két ciklus (*Amíg a dolgok nem rendeződnek*, *Meddő fölény*) helyenként egészen jó versei után egyre zavarosabb

szövegek következnek, egyre több bennük a képzavar, a túlkapás. Túlexponált, de kellően át nem gondolt képek teszik élvezhetetlenné a sorokat. A kötet közepe táján már kénytelen beletörődni az olvasó, hogy ez a nyelv bizony zagyva, kötőszavaktól és minden érthető összefüggéstől mentes. Darabos, félbehagyott mondatok követik egymást, és csak néha-néha csillan fel közöttük egy-egy tiszta mondat: „Felnyitottam a száját, és kanalat / tettem a szájba. És a kanál a szájban elmerült.” (*Egy ápoló félálma telőben*). A *Terápia-noteszok* ciklus mintha már csakis hordalékból állna, mintha csak azért lenne, hogy legalább látszólagos keretet adjon azoknak a verseknek, amelyek máshova nem fértek be. És mégis, minden hibája ellenére, az *Amíg a dolgok rendeződnek* egyáltalán nem zuhanórepülés, sőt, a kitűnő szerkesztésnek köszönhetően sajátos íve van. A kötetet felvezető *Amíg a dolgok nem rendeződnek* amolyan kulcsszöveggként is fölfogható. Egyfelől szuggesztív és figyelemre méltóan érzékeny nyelvhasználatával ez a vers fogja megalapozni a kötet hangulatát, másfelől innen indulnak útjukra azok a tematikai szálak, amelyeket a lírai én végig követni fog. Rögtön itt, az első versben kontrasztba kerül egymással a fiú jelene, egy kudarcra végződő szerelem emléke és a családi múlt, a szülők fiatalkori termékeny szerelme. Ezt követően a fiú figyelme fokozatosan a családi múlt felé fordul, rég behegedt sebek elhallgatott okait kutatja, figyeli az arcok felvett vonásait. Mintha próbálna megtanulni élni, mintha mindvégig azt a védelmet, azt a biztonságot nyújtó gerincességet keresné, amit már az első vers első versszakában is megfogalmazott: „Valamit, ami megvédhet. / De nem páncélt, páncélt nem szabad mondani, / csak azt nem, ami elzár, betemet, / mert ez így nem... / ez a csupasz köldököd megint.” Közben egyre darabosabbá válik a beszéd, lassanként elmaradnak a viszonyt jelölő kötőszavak. Aztán a kórházi ágyon hanyatló nagypapa által beidézett mélységekkel a kötet érezhetően háromdimenzióssá válik. A *Terápia-noteszok* amolyan holtpontra, ahonnan a *Zone libre* ciklusba már egy egészen más lírai én tér vissza. A témái ugyanazok maradnak ugyan, de egyértelműen megváltozik a beszédmódja. Az utolsó két ciklust akár más is írhatta volna. A bőbeszédűséget sokatmondó visszafogottság, a képzavaros mondatokat tiszta kijelentések váltják fel, és ami a legkülönösebb, úgy marad szép, szikár és éles, hogy közben valójában fecseg.

### *Zone libre*

Árnyékre mozdultál. S árnyékkal  
azonosított késztetésed.  
A monumentális, még osztatlan  
teret a körütről, aztán ablakban  
féloldalt nézted: hagytad szétzuhanni.  
Falfirkákból növesztett  
sziréna hangja, tollak sercegése.  
És szerelmes voltál a lányba, mindig  
csak abba az egybe, naponta  
aki a lakásba is feljött, valamilyen  
francia filmért, hogy ketten.  
Valamilyen francia filmért,



hogy ketten, hozzá bort,  
jóféle, fűszeres sajtot, egész  
történeteket apákról és nagyapákról,  
egy herendi porcelántálban  
ezt a mindet elhozta.

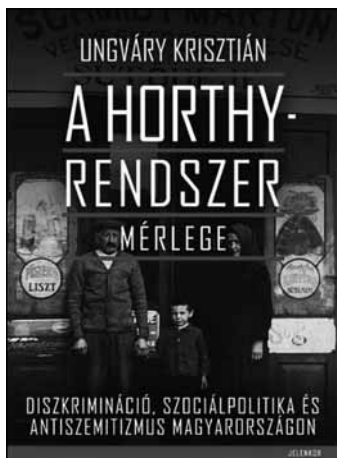
Ilyen törékeny estékről például  
Szajna-partra omló Párizs, a bulvár,  
az éjszakai fények. Bőr felszínén  
elcsúszó, végzetes érintések,  
a tankoktól átmenetileg  
szabadnak képzelt övezetben.

Szerkesztésének köszönhetően tehát a kötetnek sajátos íve, fejlődéstörténete van, amelyben a lírai én mint személy érezhetően megváltozik, és vele együtt tisztul a beszédmód, komolyodik a költői nyelv is. Illik ez a szerkezet a krízis természetéhez, amire maga a kötet cím is utal. Az utolsó két ciklust olvasva, már elég egyértelmű, hogy igenis költővel, még hozzá jó költővel van dolgunk, aki képes a kevésse jól sikerült verseken át is hitelesen megszólalni.

Bába Tibor

## Mérleg, nyelv nélkül

Kései recenzió a most következő írás. Oka, hogy Ungváry Krisztián könyve szakmai körökben is heves vita tárgyává vált. Szerzője a hadtörténelemtől lovagolt át a két világháború közötti társadalomtörténet témájára, manapság a szocializmus időszakának elemzésével foglalkozik. A különböző szakmai reflexiók után már objektívebb szemszögből lehet a kötetet vizsgálni. Alábbiakban erre próbálunk kísérletet tenni.



Ungváry Krisztián, *A Horthy-korszak mérlege – Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon*, Jelenkor-OSZK, Pécs–Budapest, 2013

Ungváry célja a Horthy-korszak (1920–1944) diszkriminációs dinamikájának vizsgálata, az államszocialista vonulat megteremtésének kísérlete és a zsidóság kifosztásának szélesebb történelmi közegbe való behelyezése (5.). Ennek ellenére ez a könyv a jelenről szól, hiszen a „mérlegkészítés” alapvetően nem kutatói feladat, pláne nincsen módszertana, s ezt a szerző sem fejt ki. Ungvárynak célja van, s e cél – a zsidók

elpusztításának, okainak, „miértjeinek” – bizonyítására „tényeket” kutatva (6.), alapvetően társadalomtörténeti diszciplinákat (szociálpolitika stb.) használ fel.

A társadalompolitika és a faji megkülönböztetés összefüggésének megvilágítása a célja: gazdasági, modernizációs, szociálpolitikai vetületben vizsgálja a Bibó István- és Erdei Ferenc-féle (akit félmondataiban szintén szélsőségesnek tart) kettős társadalmi koncepciót, amelyet elmaradottnak ítélt, de ő maga nem elemzi okait. Itt megjegyzendő: amellett hogy elismerjük e két szerző nagyságát, manapság avítottan gondoljuk „osztályok”-ba sorolni a társadalmat. Fő tétele mégis, hogy a magyarországi antiszemitizmus olyan „tapasztalat nélküli” projekció (Sarte), amelynek a modernizációhoz/kapitalizmusfejlődéshez van köze. A dualizmus korában íratlan asszimilációs szerződés volt érvényben, amelyben sikeresen váltak „magyarrá” a svábok és a zsidók. Ám a dzsentrik (Ungváry szerint a társadalom 5%-a) nem voltak hajlandóak érintkezni e népcsoportokkal. A forradalmak bukását, Trianont, a román betörést mind a zsidók számlájára írták. Legnagyobb képviselője Szabó Dezső volt, akit ezt rajzolta meg az *Az elsodort falu* című regényében (18.).

A könyv 1. fejezetéből is látszik, hogy Ungváry kevés és nem feltétlenül levéltári forrásból táplálkozik, sokszor kritika nélkül. Ismeretelméleti szempontból hol korlátozottan tapasztalattörténeti diszciplinákat vegyít össze az esztétikával: egykori antiszemita szerzőket éppen úgy dolgoz fel, mint kortárs tanulmányokat (köztük egyik kedvencét, Matolcsy Mátyást). Nem dolgoz ki elemző fogalmakat, sok esetben általános érvényű kijelentéseket tesz, holott csak azoknak a

„dzsentriknek” az eszmevilágát elemzi, akik felrúgták ezt az asszimilációs szerződést. Az, hogy kik ők, nem feltétlenül derül ki. A 2. fejezetben azokat a kollektív mentális stratégiákat írja le, amelyekkel a numerus claususszal szemben védekeztek a zsidók. Ungváry elemzi – főleg az antiszemita Matolcsy Mátyás kutatásai alapján (!) – a gazdasági életben betöltött szerepüket (45.), de nem teszi meg ezt más nemzetiségekkel kapcsolatban. A zsidók és svábok jogfosztásai állnak a szerző középpontjában, többnyire az előbbi népcsoport szemszögéből. Éppen ezért nem érteni, hogy a kötetben miért nem olvashatunk – legalább villanásnyira – a zsidó identitásról, annak változásairól, gondolkodásáról. Ungváry nem ír arról se, hogy Magyarországon milyen más nemzetiségűek voltak (a kitelepítés fejezetben néhány mondat erejéig mégis előkerülnek), mekkora volt a részesedésük a gazdaságból, ráadásul az alapozó fejezetekben sem ír a kulturális életben betöltött szerepükről. A mérleg tehát itt felemás marad.

A faji alapú szociálpolitika kezdeit az antiszemitizmus térnyerésével írja le, amely párhuzamos a liberalizmus térvetésével (67.). Zsidóellenes gazdasági szervezetek alakultak (pl. Országos Központi Hitelszervezet), de alapvetően a modern faji antiszemitizmust is „későn érkezettnek” találja a szerző. Ennek nyitó momentum a értelmiség kiszorítása. A szociológiai alapú antiszemitizmus bürokratikus alapon jelenik meg: iparjogok bevonása, jogszabályok szándékolt félremagyarázása, zsidók elleni adminisztráció. Ungváry szerint a bethleni konszolidáció 1921 után háttérbe szorította a szélsőjobbot (107.), de politikája törekeny maradt. Ungváry persze arról nem ír, hogy a német nemze-

tiség oktatását szinte elsorvasztotta, ami miatt a sváb politikusok később a Német Birodalom felé kacsingattak.

Ungváry a 4. fejezetében az aránytalan társadalom képét írja le. Megkísérli a mérlegkészítést. Először jelenik meg az az elméleti dimenzió, amelyben messzemenő következtetéseket von le Ungváry a Horthy-korszak tervei, „pamfletjei” alapján. Ez pedig nem más, mint Endre László gödöllői „mintaszerű teljesítménye”. Endre birtokán egyfelől a közoktatást támogatta, parasztgyerekeket járatott az iskolákba, egészségházakat állított fel a járásban, támogatta a sportolást és a mentőegységeket (149.). Másfelől protekcionista antiszemitizmusa a jogok rugalmas alkalmazását használta: a „faj” védelemében fellépett a zsidókkal, cigányokkal szemben, felvetette a sterilizálás gondolatát. Amikor erőszakoskodásra került sor, az alispán megfékezte működését (157.). Ungváry ezen elmélkedése kétségtelenül jó alapot szolgáltat mikró- és makrotörténeti folyamatok bemutatására, kár, hogy forrásbázisa is feldolgozásokon nyugszik (Vági László munkája).

Az 5. fejezettől változik a narratíva: kormányról kormányra halad a szerző, és igyekszik a zsidók számára egyre súlyosabb szociálpolitikát bemutatni (159.). Először a „modern” Gömbös osztályok nélküli társadalomképét (159.) elemzi, majd Imrédy Bélára kerül a sor, aki a modernizációt a zsidókérdés fényében közelítette meg. Ungváry szerint az, hogy Imrédy a magyar népjellemet elmaradottnak (175.) tartotta, főleg a népi írók hatásának köszönhető. E helyütt kezdődik a kötetben az a képzavar, amelyben a szerző szinte felelőtlenül dobálózik a „rasszista” és „antiszemita” jelzőkkel. Bármennyire is furcsán hangzik,

talán jó lett volna ezeket a fogalmakat tisztázni. Ungváry sokszor saját magával kerül ellentmondásba. Például Bajcsy-Zsilinszky Endrével kapcsolatban, akiről több történész (pl. Vonyó József) is megállapította, hogy a faji alá-fölé rendeltségi viszonyok nem jelentek meg életművében. Ungváry mégis rasszistának tartja, s publicisztikai jelleggel dobálta össze könyvét hasonló fogalmakkal.

Az első zsidótörvénnyel (1938) megindult az árjásítás, de a törvény legfőbb célja egyelőre a nyilasok visszaszorítása. A mérlegkészítés itt egyszerűbb, hiszen a családvédelem (nevelési járulék), a keresztény értelmiség munkanélküliségének (203.) megszüntetése, a földosztás és egy államszocialista modell képe áll szemben a visszacsatolt Felvidéken végrehajtott zsidópogromokkal, gazdasági korlátozásokkal.

A könyv narratívájának része, hogy átkapcsolás nélkül beszél a „tervekről” és a „megvalósításokról”. Többször hangsúlyozott és visszatérő momentum a könyv „telepítési” terveinek felvázolása, néhol olyan nyelvezettel, mintha meg is történt volna. Ungváry könyve sokszor a Horthy-korszak közbeszédéről szól: egy kisebbség retorikájáról, amely egy kollektív társadalmi helyzettel kollizionál. E két aspektus nem fedi egymást, s mivel sokszor propagandáról van szó, ezért hazug is. A középosztály és a politikai vezetés egyetértett a zsidók diszkriminációjával, a politikai egyensúly csak a nyilasok megjelenésével bomlott meg, s az egyház se tudott kibújni a gazdasági antiszemitizmus alól (239–245.).

Ungváry a 7. fejezetben kezdi el érzékeltetni azt az átmenetet, miszerint az 1945 után történtek is már elő voltak készítve a Horthy-korszak alatt.

Egyfelől ismét a népi írók mozgalmából indul ki, akiket antiszemitanak, rasszistának (zsidó- és németellenesnek) és kommunistának is tart. Számukra a zsidó és a sváb volt a legnagyobb ellenség. Ez eredményezte azt, hogy az antiszemitizmus és az antifasizmus nem volt összeegyeztethetetlen (272, 278–279.). A zsidódeportálás és a svábkitelepítés (1946–48), ha nem is ugyanolyan mértékű és gonoszságú volt, de *„hiba volna nem felismerni a két folyamat alapvetően hasonló gyökerét, mint ahogyan arra Bibó István is rámutatott”* (282.).

Ungváry elemzésében odáig megy, hogy már a magyar néplelket is meghatározza: *„Ebből következett az a nézet, hogy a bajokért mindig más (zsidó, sváb, szovjet stb.) a hibás, és hogy a tulajdonjog nem szentség (mivel mi többet veszítettünk – vagy kevesebbet nyertünk –, mint mások)”* (291.). Igazsága ellenére, nehéz nem észrevenni a publicisztikai közhelyet. A másik motívum, amely a kommunista idők előkészítését érzékelteti, az a szociálpolitikából adódó állampárti megoldások elmélete. Ez alatt elsősorban a nyilasokat érti. Viszszatér kedvenc agárközgazdászához, Matolcsy Mátyáshoz, és zsidóellenes (298.) programjából indítja érvelését a földkérdéssel kapcsolatban. Eckhard Tibor földosztó-javaslatán ugrik be a nyilasok közé, akikről bebizonyítja, hogy pályájuk kezdetén marxisták voltak (317–330.), sőt egyesek a kommunista időszak gazdaságpolitikájában is megtalálták számításukat (pl. Csikos-Nagy Béla). A közös pont, hogy gyűlölték a Horthy-korszak arisztokráciáját (334.). Ungváry történelmi narratívája „ügyes”, oldalakon keresztül úgy igyekszik igazolni tényeket, hogy megállapításaiban is feltételesen nyilatkozik.

A szerző Imrédy mellett a jogfosztó zsidópolitika másik fő felelősének Teleki Pált tartja. Ő vezette be a nürnbergi törvényeknél szigorúbb második zsidótörvényt (364.), a korlátlan árjásítást, a biológiai korlátozásokat. Ungváry ismét kedvenc hatásmechanizmusához nyúl: a valódi szörnyűségek mellett úgy állítja be a Horthy-éra közbeszédét és politikai döntéshozóinak terveit, mintha azok megtörténtek volna: *„Magyarországon nem került sor a náció eutanáziához hasonló akciókra, de a politikusokban megvolt a hajlam az effajta intézkedésekre”* (403.).

Érdekes összefoglaló a kötet 12. fejezete, amely a deportálási terveket veszi sorra. Hiánypótlónak is lehet mondani e részt, és az egyik fő motívumát, a madagaszkári kitelepítés teóriáit is itt fejt ki a szerző. Ám ismételen ne felejtjük el, hogy ezek is csak tervek maradtak. Ungváry következtetései sokszor úgy működnek, hogy egy végtelenül antiszemita országban csodálkoztatja rá olvasóját a rasszista tervekre, jogfosztásra. Lényegében ez banális, annak ellenére, hogy a sok „terv” elemzése itt kerül először papírra és összehasonlításra.

A zsidók megsemmisítésének felvázolása a mű fontos kifutása. Egyik fő kérdése, hogy mennyit tudhatott róla a politikai vezetőség. Ungváry nem ezt próbálja bizonyítani, hanem azt, hogy vezetést nem is érdekelték a zsidók sorsa (500.). A szerző leszögezi: *„Téves volna azt gondolni, hogy a német deportálási, kitelepítési, majd tömeggyilkossági program elsődleges hajtóereje a zsidó vagyon megszerzése lett volna”* (516.). A 16. fejezet, amely a zsidó vagyon begyűjtéséről és elosztásáról szól, egyben zárófejezet is. Plasztikus leírásában Ungváry eljut a deportálásokat meg-

ünneplő veszprémi *Te Deum* misétől a zsidó nők hüvelyi motozásáig. Külön fejezetben, tételesen mutatja be a zsidó vagyonszétosztását (584.), de arról már nem értekezik részletesen, hogy a háború után mi történt e vágyonnal.

Ungváry a származási alapú megkülönböztetés gyakorlati kidolgozásának fő felelőseit megtalálja (610.), arra azonban nem ad választ, hogyan csúszott meg az európai, és benne a magyar fejlődés odáig, hogy tömeggyilkosságokra kerüljön sor. Mindenesetre a felülről irányítottág új rendszere megjelent: „a totálissá váló államgépezet számára 1944 egyfajta főpróbát jelentett. Más mezben ugyan, de ezt követően teljesezhetnek ki azok a gondolatok, amelyek a társadalom totális kontrolljával kívánták utópisztikus tevékenységüket végrehajtani” (612.).

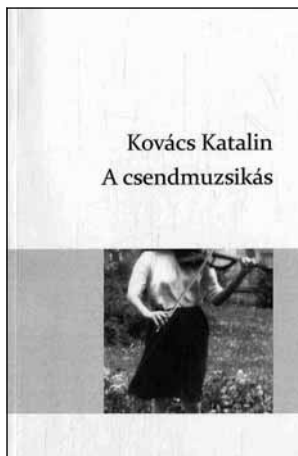
Feltehetjük a kérdést: milyen szempontból jó vagy rossz munka *A Horthy-korszak mérlege*? Semmiképpen sem lehet társadalomtörténeti munkának tekinteni, ahhoz túl egyszerű következtetésekre jut forrásbázis nélkül. A politikatörténetet is elvethetjük, mert bár szociálpolitika felvázolása volt a célja a kötetnek, ezt leginkább csak az első fejezetben tudta sikeresen teljesíteni a szerző. Az

eszmétörténet fokozatosan válik a mű fősodrává, ami alapvetően nem probléma, de a szerző célja nem ez volt.

Ungváry narratívájának lényege, hogy olvasója a mai korszakban háborodjon fel a múlt bűnein. Ez azonban nem feltétlenül szakmai művet jelent, hanem átlagos olvasói közreműködést. Világosan érződik Ungváryn, hogy pedagógiai célzattal írta művét, de meg akart felelni a történelmi szakmának is. Ez a „kettős identitás” azonban nem jött össze, a szöveg túl dagályos egy ismeretterjesztői munkához, túl hiányos és szándékában megkérdőjelezhető „történelmi szakmunkának” (mérlegkészítés). Mentálhigiéniai szempontból viszont hasznos, egy emlékezetpolitikai műremekként is értelmezhetnénk. Ha a szerző történelmi esszének aposztrofálta volna kötetét, sokkal komplexebb iránytűje lehetne a Horthy-korszak vizsgálatának. Ungváry elérte a célját, a könyv a közbeszéd alakítója és sarokpontja lett, amely ugyan értékes irányokat mutat, propagálja a szembenézést, ám prekoncepciója miatt nem válik egy komplex történelmi munkává, hanem inkább a saját korszakának forrásává, amely a jövőnek nyújthat majd érdekes adalékot.

Ritter György

# Csend és muzsika



Kovács Katalin, *A csendmuzsikás*, Szeged, JATEPress, 2014

Túltermelés esetén belterjessé, pállottá válhat az irodalom, önmaga súlyától, melegétől túlhevül, mint a lerakódott szénpor, s ez megnehezíti a gyanútlan olvasó tájékozódását. Haiku-őserdőkön kell keresztülgázolni, tonnás, három-négy kötetes regényfolyamokat kell kerülgetni, verskötetek, versciklusok milliárdjait kell átlapoznia (sokszor félretenni!) a gyanútlan és manapság ritka olvasónak, s csak akkor jut levegőhöz, csak akkor szűnik meg szorongása és bizonytalansága, amikor tisztásra érkeznek.

Ilyen tisztás Kovács Katalin könyve.

Hófehér kötésű, vékony kötet, zsebben is hordható, egyetlen dísz a címlapon egy lány, lenge tünemény, hegedűvel a kezében virágoskertben áll, s feltételezhetően Schumann *Asszonyszerelmem*, *asszonysors* dalciklusából játszik egy darabot.

De az is lehet, hogy egy soha nem létezett komponista Csend szonátáját muzsikálja.

A „Sors” szót önmagában veszélyes lenne kiemelni, torkig vagyunk már az agyoncsépelet témákkal, Kovács Katalinnak esze ágában sincs drámát játszani, esze ágában sincs azon siránkozni, jaj, Istenem, milyen borzalmas a nők sorsa, malomkövel a nyakukban járják végig a siralom völgyét.

Nem, nem erről szól a kedves könyv. Mindvégig nőt érzünk, sejtünk a narrátor személyében, magát a szerzőt, de ez a nő zenével, színekkel, hangulatokkal, festményekkel, szobrokkal társul, velük azonosul, bennük oldódik fel, lényegül át hangulattá, képpé, metaforává, emlékké.

Ezek az átlényegülések, átváltozások, tárgyak, emberek feloldódása a transzcendens médiumban igencsak izgalmas folyamatok, ezek kölcsönzik, adják, biztosítják a rövid esszék, hangulatfutamok, glosszák különleges értékét. Úgy jár-kelek a szerző az utcán, Európa nagyvárosaiban, műtermekben, múzeumokban, festmények kétdimenziós terein, mintha a nehézkedés törvénye, a gravitáció nem is létezne, mintha a testiség nem jelentene örök röghöz kötöttséget.

Nincs jobb méltatás, mint az, amit bevezető *Prológusában* ő maga írt gloszszáiról:

„Nem elmesélhető történetek, hanem a lélek történései: rezdülések, érzelmefoszlányok, fellángolások és áttűnések, amelyek az adott pillanatban lényegesnek látszanak, majd később elfelejtjük őket, és nem marad más belőlük, mint egy távoli, homályos érzés emléke.”

Ez bizony impresszionista művész ars poeticája, s Kovács Katalin valóban nagy hangulatfestő, a pillanatok bűvös vadásza. S egyik mesterétől, Gulácsy Lajostól – akinek modorában a címadó jegyzetet is írta: *A csendmuzsikás* – jó adag szürrealizmust is kölcsönkért, sőt a szecesszió cirádái is bekacsksaringóznak szövegeibe, s ezzel már meg is érkezett/érkeztünk Krúdy Gyulához.

Nem rossz társaság, az olvasó is szívesen elidőzik itt. S a színtereken is, ahol a narrátor megfordul: Párizsban, a Bibliothèque Nationale olvasótermében, a Louvre-ban (*A Rája; Egy festmény emlékezte*), Groningenben, Utrechtben (*A portré*), aztán Bordeaux-ban, Lyonban, Pozsonyban, Amszterdamban, Salzburgban, ott ugyancsak sok a látnivaló, például egy kis kávézó félreeső zuga, ahol meditálni lehet, egy házrengetegben is magányos templomtorony, tizenyolcadik századi szürke paloták, buszpályaudvar váróterme, kacskarinós, zezzugos utcák, amelyeken mind-mind az ember keze nyoma fénylik.

Kellemes bizonytalanság, könnyű bódulat árad az írásokból, száll, mint őszszel az ökörnyal, mint pókháló, mint tollpihe, s ebben a zaklatott, kényszerképzetes világban olyan szívesen átadjuk magunkat ennek az illatokból, színekből, emlékekből, ábrándokból összeálló médiumnak. Kovács Katalin azzal gyógyít (és csábít!), hogy átlépi a művészetek határmezsgyéit, hol a festészet, hol a szobrászat, hol a zene ösvényein bolyong, s olvasás közben érezzük, tömény irodalommal telített pszichénk tartalmait új rétegekkel gyarapodnak, Rembrandt, Csontváry, Gulácsy Lajos, Poussin alakjaival, színeivel, portréival, amelyek nem a betű, hanem a végtelen vonal, a színskála valamelyik árnyalatának vajúdása által keletkeztek. Mert vajúdás nélkül nincs teremtés, Kovács Katalin impressziót kelt azzal, hogy könnyű szüléseket sejtet, de a motorikus olvasót nem lehet félrevezetni, az tudja, hogy éppen a lenyugvó naptól bíborpirossá vált patak vizéről, a rezgőnyárfa hulló leveleiről, a jéggömbök összekoccanásáról, a téli hóhullásról a legnehezebb maradandót alkotni.

Bizonyára megszenvedte Kovács Katalin is mívés szövegeit, reinkarnációra, vajákolásra, bűvölésre, turpisságra, művészhuncutságra egyaránt szüksége volt. Ugyanazt cselekedte földi világunkkal, amit minden jó piktor, minden megszállott zeneszerző, minden egzaltált írástudó, amit Du Bos olyan zseniálisan összefoglalt. Kovács Katalin az *Alakok fantomjai...* írásához választotta mottónak:

„Végtére is könnyű megértenünk, hogyan képes megindítani bennünket a festészet és a költészet által nyújtott utánpótlás, ha elgondolkozunk azon, hogy egy kagyló, egy virág, egy érme, melyeken az idő csupán betűk és alakok fantomjait hagyta, heves és nyugtalan szenvedélyeket kelt bennünk.” (Du Bos)

Könnyű és nehéz. Könnyű az olvasónak, mert nem ő ég el az alkotás izzásában, s nehéz az alkotónak, mert éppen azt kell elkövetnie a valósággal, ami attól már nem valóság, hanem annak égi mása.

Hiába, a teremtés a kiválasztottak, a felkentek privilégiuma.

Bölcsen, higgadtan tesszük le az utolsó oldal után a könyvet, s hisszük: ellestünk valamit a teremtés titkaiból.

Hegedűs Imre János

Tiszai P Imre

## Ajtók záródnak

Korán ébredt, pedig dolga ma tényleg semmi, kettős ünnep lévén. Hanyatt fordult az ágyban, és nézte a mennyezetet. Megpróbált az itt-ott már felfeslett tapétára valamilyen képet „rajzolni”, de a fehér alapon szürke minták most is lehangolták.

Régebben arra gondolt, hogy égszínkékre színezi át, és egy nevető napot fest a közepére, de valahogy soha nem jutott el odáig, most meg már nem is akarta.

Ha lehunyta a szemét, fekete felhőkkel terhes kép jelent meg előtte, egy sötét világ. Mintha lebegett volna a semmiben az ég és a pokol között.

\*

Húsz éve vezette már a föld alatt a szerelvényeket. Ma is, mint mindennap, a már este elkészített termosz kávé és a szokásos hét szendvicset pakolta a táskájába. Ez a hetes szám talán valami babona volt, mert a legtöbbször négyötöt, ha megevett a műszak alatt.

Elmosolyodott azon, hogy sok dolog van a világban, ami nem változik a generációk változásaival.

Emlékezett, hogy kislányként mennyire várta a gyárból hazajönni az édesapját, rögtön átkutatta a táskáját a maradék vajás vagy zsíros kenyér után, és milyen örömmel majszolta el. Édesapja ilyenkor megsimogatta copfos buksiját. Együtt nevettek.

Kisebbik lánya már tizenegy éves volt, de éppúgy, mint ő valaha, kutatott a táskájában, ha hazaért a műszakból.

Még a tükörben megnézte magát, aztán benyitott a lányok szobája, csendes, hogy ne ébredjenek fel. Bezárta maga után a lakást, és elindult.

Sóhajtott, valahogy fájni kezdett özvegysége. Nem a „férfit” kívánta már régóta, csak egy társat maga mellé.

Még nem hajnalodott. A néma éjszaka ölelte, míg a szolgálati villamost várta a megállóban.

\*

A férfi a fürdőszoba tükreben nézte a „nyúzott” arca sápadtságát. Csak a kék szeme nem öregedett meg, éppúgy, mint fiatal korában, mint két kék láng világított.

Elmosolyodott. Eszébe jutottak a régi idők, amikor minden napfényes volt.

Gondolkodva végigsimította az arcát, és érezve a borostákat, sóhajtva nyúlt a Braun után.

\*

Az első járatot vitte Kőbánya-Kispestről Újpest felé. Még alig volt utas. Jó-részt a diszkókból hazatartó fiatalok hangoskodtak, és néhányan mások, nagy bóröndökkel, akik biztosan Ferihegyről jöttek idáig vonattal.



Nem szerette az ilyen ünnepi munkát.

Karácsonykor a második napon az utolsó járattal tette le a műszakot, most húsvétkor pedig kezdő volt.

Örült, hogy hétfőn nem dolgozik, akkor több a részeg.

De nem is ettől félt a legjobban. Három éve történt a Blahánál, hogy amikor az alagútból kiért a peron kezdetére, és kezdett fékezni, egy fehér ballonos középkorú nő szinte nekiugrott a szerelvénynek.

Esélye nem volt a túlélésre, szinte szétkenődött a kocsin. Őt leváltották. Órák múlva tudta abbahagyni a sírást. Hat nap rendkívüli szabadságot adtak neki, és hat hónapig havonta fel kellett keresnie a cég pszichológusát.

\*

Úgy döntött, csak csavarog egyet a városban. Szegényes ruhatárát átnézte, és egy kopott fehér kordbársony nadrágot vett fel, felíratos pólóval. 23 fok volt, nem fog fájni. Közel lakott a Blahához, először a téren ült le. Nézte a galambokat, ahogy a lábak között ugráltak, nem féltek az emberektől. Pár néger nevetgélt egy padon, a kőszegélyen pedig cigányok ültek, táskából ettek, s hozzá műanyag flakonból itták a „műtrágyás” bort.

Pár gyerek futkosott. A körúton se volt nagy forgalom, csak a villamosok csattogtak, és néha egy-egy mentő száguldott el.

Lassan felkelt, és leballagott a metróhoz. Úgy döntött, szétnéz ott is. Felmegy a Nyugatiig. A vasútállomáson mindig van valami érdekes dolog, délig elüti az időt.

\*

Már a sokadik fordulót tette meg. Unalmas nap volt. Inkább arra kellett vigyáznia, hogy ne „előzze” meg a menetrendet, mert a ki-be szállás a kevés utas miatt gyors volt. Többször is állt még fél perceket, hogy pontos legyen.

\*

A megállóban alig voltak. Szokása szerint a tilos gumin állt. Valahogy mindig így csinálta. Lázadás volt ez a szabályok ellen? Ki tudja. Neki jólesett. Így akarta. Ha rászóltak a hangosbemondón, akkor visszább lépett, de nem sokáig. Egy-két perc, és ott állt újra a peron szélén.

Most is így tett.

Türelmetlen volt. Ritkábban jártak a járatok, és ahogy a tábla mutatta, még nyolc perc volt a következő szerelvényig.

Valami furcsa érzés támadt benne. Vágyott a száguldó szerelvényt látni. Érezni a menetszelet. Mint mikor a zuhanás léghuzata vág az ember arcába.

\*

Közeledett a Blahához. Ilyenkor mindig összeszorult a gyomra, már nem is tudatosan, csak az ösztönei érezték a régi eseményt. Hónapok óta eszébe sem jutott.

\*

Meghallotta a szerelvény egyre erősödő hangját. Érezte a menetszelet. Az arcát a szélbe fordította, és valami furcsa hullám futott át rajta. Mintha nem a

vonat érkezett volna felé, úgy érezte, hogy ő suhan az alagútban. Csodálatos érzés volt.

\*

Amikor meglátta a férfit a peron peremén, már tudta, hogy a történet megismétlődik. Nem sikoltott fel, a vészféket kapcsolta, és higgadtan nézte, hogy az alak valami természetellenesen nem ugrik, csak lassan dől befelé. Nem csapódott a kocsinak. Abban a pillanatban ért a sínekre, amikor a szerelvény is.

Nem siklott ki a kocsi. Csak döccent néhányat, ahogy szétvágta az élő testet, és pillanatok múlva egy halott maradványait hagyta hátra.

## Fények, színek, hangok

(levél)

Ülsz a zongora előtt. Arcodon az a feszültség, amiről azt hittem, hogy csak a pódiumok világában létezhet. Érzem, hogy Beethoven hangjaiba merülsz. Csontos, szinte természetellenesen hosszú ujjaid a billentyűkön nyugszanak. Fekete, fehér, fekete, fehér. Soha nem tudtam megérteni, hogy miként lehet minden billentyűt csukott szemmel is érezni, és ha sokszor a két kezed keresztben van a klaviatúrán, hogyan találsz rá hajszálpontosan arra a hangra, amelyet a szerző megálmodott. Könnyű köntöst viselsz. Pár perce még meztelen tested csodáltam. Szép vagy. A szemed sarkában néhány ránc jelzi, hogy kinőttél a kislánykorból. Hosszú kezed, lábad elegánsan viseled. Mikor ezt egyszer így mondtam neked, neveltél. Pedig igaz. Önmagad elegánsan viseled. Szép vagy. Egyszerűséged a szép. A nő vagy, aki a lelkét a világra tárja, mikor a zongora elé ül. És a nő vagy a karomban, mikor bennem élsz és én benned élek. Csontos csípőd hozzám simul, az érzéki nő ébreszti bennem a férfit. Tüzet gyújtasz, és a lángokban táncolunk. Most a művészt látom abban a pózban, mit mesterkéntnek hittem sokáig – addig, míg meg nem ismertelek. Most már tudom, hogy nem póz. Most már tudom, hogy a zene vagy, a hang vagy, a virtuóz futamok, a lány pianók, a moll hangzatok, aztán a dübörgő C-dúr keménysége. A zene vagy. Hangokkal szeretkezel és élsz. A hang maga Te vagy. Megrezdül a tested. Kezed félresimítja a homlokodból hollófekete hajad. Kibontva omlik a válladra. Szép vagy. Felemeled a fejed. Kezed a billentyűk fölött milliméterekkel. És elindulnak az ujjaid. Varázsolnak az ujjaid. A Holdfény szonáta dallamai ölelnek át. Szűzen – a zongorára varázsolsz minden hangszeret. A zene ölel bennünket. Valahol az égben járunk – együtt. Egy Istennő és egy halandó. Köszönöm.

\*

Ez a délután veled lett más, mint a szokásos nyári szieszták sora. Nézlek. Állsz az állványra feszített vászon előtt. Kezedben paletta és ecset. Néha az ujjaid használva arány-mértéket veszel a patakpartról, az öreg fűzről, a kavicsokkal feltöltött ösvény mellett nyíló tulipánokról, rózsákról. Szokásod szerint

igyekezetekben ráharapsz a nyelvedre. Emlékezem, egyszer el is haraptad. Durcásan bújtál hozzám vigaszra. Lecsókoltam a vércseppeket. Nézlek. Arany-szőke, dús hajad fedetlen melledre omlik, a hátadon hullámszik végig, formás feneked felét takarja. Büszke vagy rá. Csodálatos tested van. Melled büszkén mutatja nagy bimbóját, csípőd íve vonzza a kezem. Jó ölelni. Amikor együtt dobog a szívünk – egyek vagyunk. Rám nevetsz. A napba nézel. Talán az arany színeit gyűjtöd ecsetedre. Hallgatod a patak csobogását, és a vásznon életre kel a kék legszebb árnyalata. Virágok bontanak szirmot kezed nyomán. Illatokat varázsolsz színekkel. Hallgatok. Ezt a varázst nem töröm meg. Nézlek, és nézem a képet, amit teremtész. Szébb, mint a valóság. A lelked is ott van a vonalak, színek között. Ott vagy Te magad is, és ott vagyok valahol én is. Köszönöm.

\*

Nézlek. Elzavartál magad mellől, hogy ne kontárkodjak. Örökké kócos hajad kisimítod izzadt homlokodból a kezed fejével. Másképp nem tudod. Kezedben egy porcelántál, egy fakanál, és valamit keversz. Nem tudom, mit, csak egyet tudok, mikor elélem teszed, finom lesz. Különös ízeket varázsolsz. Talán azért, mert a szereteted is benne van. Nem mérlegeled, bőkezűen teszed. Pillanatonként rám nézel. Egy-egy mosollyal megsimogatsz. Néha rám nevetsz. Aztán szólsz: – Tölts két cigit. – És kimegyünk a mi búvóhelyünkre. Nem is a füst kedvéért. Az első szippantás után már szeretkeznek a szánk. Hozzám simulsz. Érzem, ahogy dobog a szíved. De nem is azt érzem, hiszen a szívünk egymásban dobog. Vigyázunk rá. Kérted – legyen örök a csere, és legyen kincsünk a szívünk. Vigyázok rá, és tudom, hogy az én szívem is biztonságban van. Benned. A világ legszebb testében dobban. Minden dobbanás egy szó: – Szeretlek. A mi titkunk ez. Más nem érti. Szeretlek. TE vagy a hang, a szín, az élet. Te vagy a nő. A NŐ. Erről jut eszembe, talán illetett volna egy csokor virággal köszönteni. De ismersz. Fedelékeny vagyok. Fogadd el ezt a pár szót szeretetem jeléül. És most kérek egy mosolyt, egy puszit, egy ölelést, hogy a szívünk érezze, létezik az, akiért dobog. Szeretlek.



Tiszai P Imre

## Részeg hajnalok

Azok a részeg hajnalok,  
mikor a Zagyva mocskos vize felett  
ballagok a szétesni készülő öreg fahídon,  
számon Margó ginnel kevert rúzsos csókja  
(pincérlányként bőkezűen osztogatta),  
néha eszembe jutnak fázós éjszakákon.

Életem, mint egy büntetést letöltöttem  
és nem sírom vissza ifjúságom,  
csak még tenyeremben érzem Margó melleit  
ahogy hozzám simult,  
s már libbent is tovább bugyiját kivillantva  
tenyéryni szoknyájából,  
szemünk éhesen szaladt, meglódult fantáziánk,  
hol volt már a józanság?

Miénk volt akkor az éjszaka,  
vele az egész világ,  
csak hát elszállt az a bolond ifjúság,  
s hiába érzem még ma is számban ízeit,  
kóstolni már szégyellném,  
de valahol őrzöm édes-keserű emlékeit.

Néha kiballagok a hajnallal a hídra  
bámulni a szennyes, kavargó vizet,  
visszanézni,  
átlépve néhány évtizedet,  
s újra hallom Margó kacagását  
és érzem a párafelhőben az  
utolsó Ballantine's fűszeres illatát.

# perellek Téged

zizzenő álmokat hiába vadászunk,  
 a hold piszkos füstön át bámul ránk,  
 a színarany méz cseppje ragacssá vált az asztalon,  
 eltört a vizespohár, mert falhoz vágta a düh  
 mikor magunkra zártuk a magányt  
 négy fal között hideg szobánkban, mert  
 szerelmeink combjukat kitérve árulják magukat,  
 mocskos sikátorok mélyén  
 vagy éppen EU-folyosók végtelen betoncsíkjai mentén,  
 ha diplomások ötcstillagos szállodákban  
 és nincs fanyalgás, hányinger,  
 még csak hús tenyér sem,  
 mert a síkosítót keni épp, vagy a kondommal vesződik  
 kiéhezett úriember kőkemény akarátán,  
 kisimultak a rejtelmes, vékony, bölcs vonalak a tenyereken,

a reggel se hoz új világot,  
 a követ az út szélén már rég markoló tépte fel,  
 a diák ha nem akar, akkor nem felel,  
 demokrácia van jogokkal,  
 meg kussolás, ha nem bírsz magaddal,  
 járhatasz a fal mellett, mert egy másik náció  
 – ki magyarabb, mint TE –  
 átgázol rajtad, sőt rád is szól: pofád befogtad?  
 már nem vöröslő fájdalom csorog  
 a házfalakon, de vér az, s lesz még több is,  
 ha kitör a kordonok mögé szorított akarat

mára újra jó pár fekete ruhát kiosztottak,  
 forradalom volt, ahol TV-büfét fosztogattak,  
 vonulhatunk virágot rakni nyilas-vezér szobrára,  
 meg pedofil papokhoz kötelező hittanórára,  
 miközben Isten magasról tesz ránk,  
 vele pottyant a Turulmadár is engedély nélkül,

nem zsong egy mondat az agyad körül?:

Der springt noch auf!

de nem mozdul senki már  
 e tarkón lőtt országban

perellek Téged mert magyar maradtál



Brunner Zsanett Anna

## Fahéjas kávé Melankóliával

A vasárnap esték sose a hazaútra valók. Pláne nem akkor, ha a hosszú utazásra az egyedüli társaságot a hallgató, ázott, késői órák jelentik. Mintha a földön hagyott, kíméletlenül és méltatlanul agyontaposott, saras jegyek meg akarnának szólalni, el akarnák mesélni történetüket, csak éppen senki se figyel rájuk. Ilyenkor mindig soron kívülnek, kihagyottnak és teljesen magamra maradtoknak érzem magam. Belém hasít és kétségbe ejt a felismerés, hogy nagyon gyorsan történik minden, és mégse változik semmi. A csendet csak gondolataim léha zakatolása töri meg.

De ma muszáj ezzel együtt élnem – már délelőtt óta készítem magam a szokatlan utazásra és a vele érkező hangulatra. Virággal és aszfaltról felszedett gesztenyékkel tálaltam, próbáltam meghittebbé és barátságosabbá tenni az elkerülhetlent, némán kanalaztam valahova befele. Utam célja a menekülés, el, messze, minél messzebb magamtól – az elmúlt napokban, hetekben olyannyira lehagoltak hűséges görcseim és zsidbasztó fecsegésem a vakarászó lényegtelenről, hogy teljesen kimerültem és elfáradtam, másokból kell merítenem, új helyzetekben kell felismernem és összeraknom a széthulltat, hogy mehessen minden tovább, tovább, a maga jól bevált útján.

Egy régi barátnőmtől, Melankóliától vártam a talán soha be nem következő, nem is nekem szánt csodát. Délután két órára beszélünk meg egy találkozót abba a kedves kis kávézóba, melynek minden szegletét mélységesen untam, kívülről fújtam. Szinte biztos voltam benne, hogy az ottani tejeskávénál van sokkal finomabb és lágyabb, olcsóbb és több, a bögréknél pirosabb és pötytyösebb, a pincéreknél ápoltabb és kedvesebb, de az évek során kialakult szokások beitták magukat kapcsolatunk kopott-foszlott szövetébe, és minden maradt a régiben, mikor már semmi sem volt ugyanaz. Melankólia foggal-körömmel védte azokat a berögződéseket, melyeket kettecskén alakítottunk ki az évek során nagy gonddal és körítéssel. Kapaszkodott a biztonságot nyújtó apró állandóságokba, melyeket széjjel tudott szórni tünékeny hétköznapijaiba – hétköznapijaiba, melyek szétcsúsztak, estek, omlottak körülötte, mint a kártyavár lapjai, nagy porfelhőt hagyva maguk után. De ezt nem tudhatom biztosan, csak sejthetem. Igazából nem is ismerem, magáról sose mesél, rendre csak találgatok olyankor, amikor véletlenül nem figyel és elárulja magát. Szervezetlensége és határozatlansága jóval beszédesebb nála – nehezen tudja az óráit, napjait, életét megtervezni és valamilyen rendszernek alávetni, ezt pedig meg is sínyli barátságunk. Sose lehetek biztos abban, hogy mikor keresem, meg is találok, isten csak a tudója, épp hol van és mit csinál. Magyarázatot már nem is kérek, csak egy időpontot és egy helyet, nem fontos most és azonnal, elég elhelyezni a távolabbi, de azért még tapintható bizonytalanba. De ő csak egyezkedik, hebeg, habog, hallgat, kombinál, tologat, átpakol és kihúz, végül idegesen kibök, mintha már szívná is vissza, de már késő. Ezen nehézségek és döccenők miatt szinte ünnepnapnak számít, mikor végtelenül hosszú némaság

után láthatom sűrű, tömött, mogyoróbarna haját és hasonló árnyalatú szemét, mely sose csillog, csak kong, emiatt sokan első ránézésre enyhén együgyűnek találhatják, de én nagyon jól tudom, hogy nem erről van szó. Valami másról, amit még nem fejtettem meg.

Régebben minden más volt. Akkor bukkant fel, mikor nem is számítottam rá, naponta tűnt elő a semmiből és kopogtatta meg a vállam. Bevallom, néha sok is volt belőle, de azért mindig örültem jelenlétének. Ideális társnak tűnt abban, hogy együtt éljünk át, sodródjunk, rábízuk magunkat a vak véletlenre – bátorságunkért cserébe cukorkát kaptunk, mely rögtön olvad a szájban: a minden teljességében és mélységében átélt örökkévalót a pillanatban. Nem volt szükségünk hosszas beszélgetésekre, önmagunk meghatározására, kimondására és részletezésére – mindent értettünk, cinkos félmosolyok között hallgattunk. Értelmet és élmények sorát csempészte fiatalságom délutánjaiba, melyekről senkinek se meséltem, megtartottam magamnak. Nem volt szükségem arra, hogy önigazolásra számítva továbbadjam az értékest azoknak, akik úgysem értik. Így is elhittem, hogy megtörténtek, semmi és senki nem veheti el tőlem, nem vész el a mutatók vészjóslóan egyhangú kattogása között.

Igen, régen minden más volt, de felnőttünk, és megszűntünk egymás értelmének lenni. Azóta többet vagyok egyedül, több teát iszom, és többet járok le az esti órákban a lépcsőház elé dohányozni, mikor a hamiskásan hunyorgó pályaudvar csak az enyém. Magamban lelem meg a vigaszt, próbálom kitalálni, ki is vagyok nélküle, de folyton és folyton sóváran visszatérek hozzá, még ha csak képzeletemben is. Úgy érzem, már semmi sem tölti ki napjaimat, nem tesz boldoggá az, ami a többi embert meleg elégedettséggel lakatja jól. Mint ha vele együtt nyoma veszett volna személyes kis varázsomnak, mely lüktetett, és érdekessé tett még a saját szememben is – beleolvadtam a szürke falakba, a bolyhos sálakba és a rikító plakátokba. Azóta erős bennem a késztetés, hogy céltalanul járjam az utcákat – talán az elveszett délutánokat várom a sarkon, holott legbelül nagyon jól tudom, csak sose mondom ki hangosan, nehogy valósággá váljon, hogyha meg is lelem őket, akkor se lesz már semmi sem ugyanaz.

Nem is tudom, mi köt hozzá – elvben nekünk nem lenne szabad egymás mellé keverednünk. Volt benne valami, amit csak én vettem észre, elandalított és melegen tartott. Nem tudom, hogy az eddig szelíden megtúrt, megbocsájtó, halvány mosollyal palástolt tulajdonságai rontanak-e rám fülsértő valójukban, ellentmondást nem tűrve, vagy a már csak álomnak tűnő délutánok utáni keserű és hasztalan gyötrődés miatt, de legutóbbi találkozásaink nem töltötték fel örömmel és kellemesen morajló érzésekkel tétova napjaim, csak még zaklatottabb és elégedetlenebb lettem. Kapkod és hamar felfortyan, vadul és gépiesen szórja a fahéjat kávéjába, szinte már rá sem ismerem. Hiába nézem őt mereven, nem látom azt, ami régen annyira magával ragadott. Pontot rak a mondatom végére, de a hangsúlyt máshova teszi. Sose mesél, csak jó időben kérdez, de a választ is csak lesütött szemmel hallgatja, kavargatja azt az átkozott barna lötytyöt. Én pedig csak küzdök, minden alkalom után megfogadom, hogy én ezt többet soha, kikészít és tönkretevesz, de már előre tudom, hogy nem kell sok, és megenyhülök, még egy esélyt megér.

Holnap is egy utolsó esély fog várni rám a terített asztalkánál. Ha kérdezi, mit hoztam a bőröndömben, nem fogok rá tudni válaszolni, inkább majd felvázolom a fehér szalvétára a végleteket, hogy otthon érezhessem magam. Ismét rá fogok csodálkozni tükörsima hajára, megértően bólogatok, megteszek minden tőlem telhetőt, csak hogy el ne áruljam, mennyi buktatót és veszedelmet rejt számomra ez az oly könnyednek álcázott játék.

A fák és a sínek összekapaszkodnak, gúnyos keringőt járnak. Az éjjeli lámpák fénye cirógatja, majd gyengéden kaparássza, finoman fojtogatja torkom, megszűnik és rám csukódik a külvilág, csak én és a légzésem, ki-be, ki-be, egyre hangosabban és gyorsabban ebben a vak űrben, sötét zsákban, míg szét nem szakadok – ilyenkor érzem leginkább, hogy élek.

Várlak, csoda, várlak, Melankólia, ahogy megbeszéltük, holnap két óraker.



A Cédus Művészeti Alapítvány (Budapest) nyílt pályázatot hirdet (elsősorban) szépirodalmi alkotások (versek, elbeszélések, kisregények, drámák, mesék, esszék, tanulmányok, kritikák, interjúk, naplók, vallomások, dokumentum-összeállítások stb.) létrehozására, idegen nyelvből fordítására vagy hozzájuk kapcsolódó kutatómunkára.

A kiemelt művek közzétételét az alapítvány az általa kiadott Napút folyóirat 2016. esztendei évfolyamában vállalja.

A folyóirat arculatához illő, megfelelő esztétikai értéket képviselő, nyomtatásban közzé nem tett eredeti alkotásokat várunk. Bemutató levelet és a pályamunkák esetleges megelőző elektronikus közzétételéről tájékoztatást kérünk. Kérjük, a pályázatban szerepeljen telefonszáma, postai és e-mail-címe.

Az alkotások beadása (elektronikus vagy – ha más mód nincsen – gépelt változatban) 2015. november 1-jéig folyamatos.

A könyvnyi terjedelmű pályamunkákat lehetőségei szerint a Napkút Kiadó gondozza.

Az alapítvány nívódíjat hirdet a legjobb munká(k)ra.

Eredményhirdetés: 2016 eleje.

A pályázathoz jelentkezési lap nem tartozik, nevezési díj nincsen (de segítségként fogadjuk például a Napút féléves előfizetését: a pályázó tájékozódását is szolgálva ekként). Megkötés nélkül bárki pályázhat, aki magyar nyelven alkot, magyarországiak és határon túliak egyaránt. Egy pályázó több munkával is jelentkezhet, akár több műfajban is. Terjedelmi korlát nincs. Szerkesztőink értékelő sorokat csak a mintegy 50-60 kiválasztott mű kapcsán fogalmazznak meg (röviden) az alkotók számára. Információt a [www.napkut.hu](http://www.napkut.hu) oldalon találnak még; a végeredmény először ott lesz olvasható. A pályamunkákat személyesen a kiadóban, elektronikus úton ([napkut@gmail.com](mailto:napkut@gmail.com)) vagy postán fogadjuk (cím: Budapest, 1043 Tavasz u. 4.). Kéziratokat csak megbeszélte esetekben őrzünk meg.



Kovács Éva

## A néma hegedű

A felhő már nem ontotta könnyeit. A szomjas föld csendben kortyolgatta a friss, üdítő esővizet. Felfelé haladtam az elkeskenyedő úton. Fák illata nyugtatta lelkem: édes, nehéz szagot árasztva magukból. A leveleken ott csillogott az eső nyoma, mint megannyi fényes gyöngyszem. A mellettem sorakozó tölgyek suttogtak: nehéz teher az élet. A fenyők puha magasa vonzott. Meg akartam találni az igazságot. A házak már rég elmaradtak tőlem, ahogy az út is elfogyott. Halk csobogás ébresztett fel gondolataim rémálmából. Hívott engem, mint ahogy magához csalogatja a szomjazó őzet. Egyre meredekebb volt az erdei feljáró, térdem megreccsent a nehéz kapaszkodón. Vonzott a csobogás muzsikája. A fenyőágot félrehajtva pillantottam meg a sziklákon a frissen habzó, tiszta, kanyargós vízesést. Csak bámultam. Szívemben tisztelet ébredt az iránt a kéz iránt, aki ezt a csodát ide teremtette. A magaslat víztengere úgy zuhogott, akár a templom mély orgonája. Megállíthatatlanul ereszkedett a víz, nem engedte, hogy bármilyen hatalom irányítsa. Éreztem, hogy szívemhez ér, megdermeszt, majd átfolyik lényemen, apró ereimen keresztül, s csordogál tovább.

Nem tudom, meddig bámultam. Arra eszméltem fel, hogy a hatalmas fenyők lombjai között utat tör a reggeli napfény, és arcomba világít. Csak akkor láttam meg a vízesés felett a házat. Nehéz rönkök feküdtek egymáson. Az ő testük adott otthont lakójának. Nehezen kapaszkodtam fel. Látszott, nemigen látogat erre senki. Folyondárok kapaszkodtak a ház falához, mintha visszakövetelnék azt, ami nemrég még az övék volt. Mintha meg akarnák fojtani a házban élő betolakodót. Hiszen ez a világ nem az emberé, ő csak vendég. Ahogy közeledtem, apró kopogás ütötte meg a fülemet. Éles volt ez a hang, mintha az élő húson át a csontot érné az ütés. Az ajtó nem volt zárva, becsukni sem lehetett.

Alig jött hang a torkomon, amikor köszöntöttem a vénembert. Furcsa volt. Az első pillanatban magam sem értettem, miért. Álltam, köszöntöttem újra. Nem kaptam választ. A kopogás folytatódott. Vártam. S míg ott álltam az ajtóban, pillantásom végigkúszott a falakon. Tenyérynyi hely nem volt szabadon. A teleaggatott sokaságból rögtön láttam, hogy egy hegedűkészítő otthonába léptem. A szépen faragott hangszerek tarkasága eltakart képeket, ragaszokat, megsárgult emlékeket. A vénember, mintha ott se lettem volna, faragott tovább. Mintha csak a szellő érkezett volna vendégségbe hozzá. A nyugalom, az időtlenség tárult elém. Féltem szavakkal megtörni a pillanatot. Talán csak álmodom, lehet, hogy az erdei tündérek varázslatába léptem, s ennek a háznak az ajtaja a világ végének a kapuja?

De az ember nem mozdult. Nem emelte rám a tekintetét, nem mozdult üdvözlésre ajka. Csontos, gémberedett, kinövésektől torzult ujjai a fán dolgoztak. Látszott, hogy nagy alkotás készül. A fa engedelmeskedett az éles vésőnek, s a felesleg úgy vált le róla, mint a selyemblúz a vetkőző nőről: lágyan siklott, fényes redőket vetve.

A támlás széken ült, lába fegyelmezetten maga alá húzva, ölében a még félig nyers fa. Nadrágja szövetszájai beitták a fűrészport. Pedig valamikor úri pantalló lehetett, látszott még az anyag nemessége, a zseb díszes zsinórja, a felhajtóka elfeledett vasaltsága. Napszitta selyeming lógott a sovány felsőt testen, elárulva, hogy viselője valamikor testes ember lehetett, s úri módon élt. A vénember ösztetöpörödötten csak dolgozott tovább. Nem volt kora, csak az látszott, hogy az évek, évtizedek kifosztották őt. Karján a bőr meggyűrődve lógott, jelezve, hogy az erő elillant már a testből. Az ember csak dolgozott tovább.

– Nagy eső volt! Milyen szép ez a táj! Gyönyörű a kilátás! – törtem meg a csendet.

De a válasz csak a fa keserű sikolya volt. Az, amint a véső a húsába tépett. Lehet szavak nélkül gondolatot váltani. Tudom én ezt, de kapok-e választ a kérdésemre? Ez az ember, aki oly buzgón készíti művét, tudja-e a titkot? Vagy ő is azt keresi a hangszerekben?

– Ha megbocsátana... remélem, nem veszi tolakodásnak, megszomjaztam a kapaszkodón.

Vártam. S az ember, mintha nem értené szavamat, csak dolgozott tovább.

– Megtöltöm a kulacsomat kint a víznél.

A válasz elmaradt. Kiléptem a házból, megmerítettem a flaskám, megmostam az arcom. Reméltem, ettől elmúlik a varázslat, felébredek ebből az álomképből. Jólesett a hideg víz, de a lelkem lebegése nem változott. Beléptem újra a házba, gondoltam, megkínálom a vénembert a friss vízből. Letettem a kulacsot az asztalra, a hideg cseppek egymással versenyt futva siettek le az üveg oldalán.

A vénember csak dolgozott tovább.

– Ha megengedné, leülnék kicsit... megpihennék... ez az erdei út szokatlan nekem. A térdem megfájdult... persze nem komoly.

Megállt a kéz. Fejét lassan felemelte. Szemével intett egy kopott, brokátal bevont dívány felé. Pillantása elkísért, majd folytatta a munkát. Ültem és néztem a falakat. Szerszámok, hegedűk voltak felaggatva ezüsfogantyúkra, rozsdás szegekre. Képek sárgállottak mellettük: úri dámák mosolyogtak vissza rám, díszes napernyővel a kezükben. S közöttük büszke tartású férfiak álltak. Színes ruhába öltöztetett gyermeklányok meredtek rám, kezükben hegedűt szorongatva. Udvarházak szépen berendezett zenetermeiben készült képeken zenészek hada húzta a vonót. S ott a dívány mellett egy kopott cégért pillantottam meg: Halmos Ágoston hegedűkészítő. Kopott volt, olyannyira, hogy alig bírtam kibetűzni.

– Á, hallottam magáról! A híres Halmos-féle hegedűkről. Vagyonokat érnek!

A szó belém szorult. Attól a pillantástól, ami tűzként égetett meg. A vénember kék szeme villámként hasított belém. A tág pupillák utasítottak: takarodj ki a házból!

Felpattantam, és már a kilincset fogtam, de éreztem, nem mehetek el így. Még mindig a dívány felé nézett, s most még kisebbnek és vénebbnek látszott, mintha megfosztottam volna valamitől. Csak annyit tudtam szólni: – Isten áldja meg!

A fejemben a zsongás csak a kocsmában kezdett tompulni. Az asszony az asztalomra tette a forró italt.

- Jól átázott. Van itt valami kabát, vesse a hátára, mert még megfázik.
- Ágoston... a Halmos Ágoston... ő...
- Csak nem onnan jött az úr?

Választ nem kapott. Cikáztak a gondolataim, képeket láttam, és azt a tüzes tekintetet, nem tudtam megszabadulni attól az éles arctól.

- Én mindig azt mondom, hogy ha az ember szemétdombon születik, akkor ott is pusztul el. Pedig milyen ünnepelt ember volt! Mindenféle nemesemberek, híres zenészek cimboráltak vele. Persze akkor még itt élt a faluban, a templom mellett, abban a nagy, magas házban. Itt élt köztünk. Igencsak fenn hordta az orrát. Cselédei voltak, hozatta a ruháit, és amikor végigment az úton, illatozott, mint egy asszony. Hamar elfelejtette, hogy a vándorcigányok fattya. Olyan, aki még az anyjának sem kellett. Valami cafka csak lerakta a vásártéren. Mi neveltük, enni adtunk neki. De hát a vére rossz volt! Nem akart az semmit, hiába ütöttük, csak szökdösött az erdőbe. Farigcsált mindenféle haszontalanságot. Aztán nem törődünk vele, el is tűnt, mint a kámfor. Volt vagy 16 éves, amikor visszajött. Házat vett, biztos, hogy nem egyenes úton jutott a pénzhez.

- Akkor tanulhatta ki a hegedűfaragást – fonta tovább a történetet az asztalunkhoz telepedő szederjes arcú férfi.

- Féltünk is tőle, mert napokig ki sem dugta az orrát a házból. Tudja, hogy van ez, az ilyenfajtánál sose tudja már az ember.

- Fákat vásárolt.

- Szép fákat.

- Hónapokra elment.

- Emlékszem, egyszer a gazonos kertjében egy döglött macska búzlótt. Gondoltam, elintézem. Benéztem hát az ablakon. Minden be volt sötétítve. Hát ki takargatja az ablakát?

- Az, akinek titkolnivalója van.

- Amikor visszatért, már el is kezdték építeni a nagy házat.

- Aztán idehozta a nyakunkra azt a sok idegent. Minden hónapban jött két-három uraság a pereputtyával.

- Ki tudja, milyenfélék.

- A fél világot bejárták az ócska hangszerekért.

- Jó is, akinek arra telik.

- Mit pletykálnaknak itt! Nem szégyellik magukat? – mordult beszélgetőtársimra erős izgalomban egy fekete hajú fiatalasszony. – Menjenek a dolgukra! Maga meg jobban tenné, ha nem adna mindenféle szóbeszédre.

Magamra maradtam. A kihűlt tea után nyúltam, amikor váratlanul leült melém a fiatalasszony.

- Már bocsásson meg az úr az ingerültségemért. Nem engedhetem, hogy Ágoston bácsit szidalmazzák. Ostoba népség a miénk.

- Meséljen már nekem az öregről – kértem meg, és az indulattól még mindig reszkető kezét ujjaim közé zártam.

- Az anyám mesélte, hogy valami zenész vándor cigányok érkeztek a faluba. Volt egy lány, különösen szép volt, és szívbemarkoló hangon énekelt.

Azt mondják, egy falubeli megbecstelenítette, s a lány megszülte a kis Ágostont. De mivel a gyermek félvér volt, nem vihette magával, ezért a kisfiút itt hagyta. Valami írás is volt mellette, hogy a falu bünt követett el ellene: szóval,

gondolattal, cselekedettel és mulasztással. Azért hagyja itt a kicsit, hogy örök időkre emlékeztesse az embereket erre. Merthogy a férfit senki nem hibáztatta a tette miatt, pedig előre készült a gonoszságra az elvetemült. De tudja, a cigány az cigány, a falugazda pedig ural mindent és mindenkit. Anyám nevelte a gyermeket, de sajnos hamar elköltözött a földi világból, én a nagynénémhez kerültem, de őt nem tudták befogadni.

Koldult, egy-egy istállóban hált. S ha meglátták, csúfolták, megverték, gúnyolták. Ment hát a vízeséshez, ott húzta meg magát. Néhány melegszívű ember meg én enivalót, némi ruhát vittünk neki. Csendes volt, és mindig faragott. Dúdolt közben, szép hangja volt.

Aztán eltűnt, hosszú évek múlva gazdagon tért haza. Megmaradt a némasága, és ez a csend borította el a szívét.

Idegenek jöttek, tőlük tudtuk meg, hogy híres hegedűkészítő lett.

Aztán a villám belecsapott az egyik házba. Nyár volt, tikkasztó forróság. A lángok fékezhetetlenek voltak, felemésztették az otthonainkat. Hiába volt minden kapkodás, a tűz már az ég peremét nyaldosta. De Ágoston csak állt és nézte a tüzet. Nem segített, és a tekintete keményebb volt a sziklánál.

Hamu, szürkeség lepte el az elszenesedett gerendákat, az emberek jajveszékeltől visszhangzott az erdő is. Éheztünk, mindenünk füstté vált. És akkor ő nagy szekerekkel hozatott drága építőanyagokat, és felépítette a palotáját.

Csakhogy szorgalmas nép a miénk. Néhány év alatt házak, terek, templomok épültek a hamu helyén. Ágoston élte pompás életét anélkül, hogy meghallotta volna a korgó gyomrokat. Így büntetett minket. Nemcsak házának rézkerítése választott el minket, hanem a gyűlölet is. A falu közepén pompázott hatalmas háza, még mi éheztünk, a kék ég volt esténként a takarónk.

Hangja elcsuklott.

– Mi történt aztán? – törtem meg a csendet.

– Mennem kell!

– Csak egy percet maradjon még!

– Viszem a vacsorát szegény nyomorult Ágoston bácsinak.

S már pattant is fel. Az erdő szélén értem utol.

– Nem tudom, mi történt, és hogyan – folytatta az asszony –, de hiába van minden, a legnemesebb fák, a hegedűi nem szólalnak meg. Érti ezt? Néma hegedűt farag.

...

Mint egy kisgyermek, akinek könyvecskéjébe elégtelen osztályzatot írt a tanár úr, úgy ballagtam haza. Szívemet vasmarok szorította. Dolgomvégezetlenül térek hát haza, a falumba. Nem ismertem meg az igazságot. Nem tudtam meg azt, hogy miért vesz körbe minket ennyi gyarló gondolat. Miért vannak olyan emberek a világ minden pontján, akik szelleme sötét, szíve kemény, tetteik fájdalmat okoznak a körülöttük élőknek. Nem adott választ nekem sem asszony, sem ember, sem a Mindenható, akkor sem, amikor lázas álmom is az igazságot kereste. Bejártam a legkisebb falut, a zajos várost, a mesék világát, de nem ismertem meg az igazságot.

Lábaim maguktól vittek. Szívemben a reményvesztettség dobogott. Érzékeim eltompultak: szemem nem káprázott a tündöklő természet pompás színeiben, fülemben mintha ólmot csorgattak volna.

A kő ott feküdt. Puha mohatakaróban – pont úgy, mozdulatlanul –, őrizve a végtelenséget. A bánat hirtelen súlyos teherként roppantotta meg a testem, leültem a kőre. Most is látom a kíváncsi bogarakat. Látom, ahogy a világot kutatják gyors mozdulataikkal.

Elindulok a jól ismert úton. Visszatérek a gyökereimhez, hogy megürese-dett lelkem borogassam.

A domboldalról leereszkedve pillantom meg a jól ismert házakat, közöttük Bandi bácsiét. Az ismerős szürke alak kinyújtja derekát, amikor megpillant. Látom, ahogy kezéből kihull a falevél, melyet a szél gyorsan táncra hív. Kapuját kitarja, meleg érintéssel tessékel be. Nem kérdez, nem faggat. Ő az, aki olvas az emberek gondolataiban. A konyha jól ismert mentaillata csapja meg orrom, s már kavárom is a fanyar italt.

– Nem találtad meg az igazságot, és ez elkiserít – mondja lágy, rekedt hangján. – Találkoztál a hazugsággal, hiúsággal, önzőséggel, butasággal. És nem érted, miért. Ha a fa ősszel nem vetkőzi le viseltes ruháját, tud-e tavasszal virággal tündökölni? Ha a gyökér nem kapaszkodik erővel a sziklába, akkor ellen tud-e állni a viharoknak? Ha az anya kínok között nem vajúdik, magához tudja-e ölelni újszülött gyermekét? Kedves fiam! A jó nem létezik a rossz nélkül. Csak annyit tehetsz, hogy igyekszel megismerni az embereket, és elfogadni őket olyannak, amilyenné az ember tette őket. Élt-e valaha ember, aki minden tetteiben felülkerekedik másokon? Kedves fiam! Nincs jó, csak olyan, aki jóra vágyik. Minden embert a benne rejlő bölcsesség vezérli.

– Akkor az igazság bennünk van?

– Igen. Mindannyiunk lelke őrzi az igazságot. Ezt a bölcsességet a világtól tanuljuk: embertársainktól, állatainktól. Te most gazdagabb lettél mások történeteivel. Tanultál belőlük, sorsokból, életérzésekből. Érted-e, hogy mi az igazság?

– Igen. Azt hiszem. Az embernek az ember a legnagyobb ajándék, de csak akkor, ha megtanulja ítélet nélkül látni tetteit.





A Cédrus Művészeti Alapítvány és a Napút folyóirat 2014. évi kiírásának több száz pályázója közül nagyon sokan jelentkeztek több vagy igen terjedelmes munkával; elbírálásukkal az ígért határidőre a szerkesztőség tagjai elkészültek. A (rész)közlésre elfogadott prózai munkákat, tanulmányokat, dokumentumszövegeket valamint ver-

seket 2016. februári számunkkal bezárólag folyamatosan tesszük közzé a pályázat logójával megjelölten vagy füzetmelléleteinkben.

## PRÓZA, DRÁMA

**Albrecht Ferenc, Dobosi Bea, Erdélyi Réka, Farkas Balázs, Geszler Dorottya** (műfordítás), **Hollós Judit** (műfordítás), **Horváth Fanni** (műfordítás), **Károly Judit** (műfordítás), **Kovács Asztrik, Kunkli Edit** (műfordítás), **Madácsy Tímea, Mérő Andrea, Müller Márta, Pásztor Anita Enikő, Pete László Miklós, Poós Gergely, Pruzsinszky Sándor, Szűcs József, Vizkeleti Erzsébet** (műfordítás)

## ESSZÉ, TANULMÁNY

**Palkovics Beáta, Horváth Dávid, Covaciu Norbert**

## VERS

**Ács Zoltán, Arthur B. Dumpling, Ashi Ogawa, B. B. Nala, Bakos Zoltán, Barabás Irén, Bazsó Ádám, Béres Vivien, Botos Ferenc, Csaba Lilla, Csépes Árpád, Dittrich Panka, Fácán Zsófia, Fazakas Géza, Fekete Orsolya, Fittler Áron, Fodor-Nagy Gergely, Gál Erika, Gáll Edit, Ghirasin Anna, Habos László, Hajdu Erzsébet, Horváth András, Jovánchay Edit, Lauer Gábor, Liszói Gyuricza József, Mészár Alexandra, Nagy Viktor, Pálfy Erika** (műfordítás), **Pálfy Gabriella, Péter Hajnalka, Pleszkán Écska, Saitos Lajos, Sipos Tamás, Stonawski József, Szabó Balázs, Szentkirályi Fittler József, Szűcs József, Szvétek Gábor, Tillmann Pentele, Vadászi Árpád**

Részletek közlésén túlmenően FÜZET vagy KÖNYV formájában is kiadhatónak találtuk, a Napkút Kiadóra bízva megjelentetésük útjának egyengetését, az alábbi kéziratosokat:

**Barna Júlia** (verseskötet), **Farkas Balázs** (novelláskötet), **Károly Judit** (műfordítás), **Vizkeleti Erzsébet** (műfordítása)

A Napút 2014. évi nívódíjasa:

**Dobosi Bea**

Minden pályázónak köszönjük, hogy műhelyünket munkájukkal megkeresték. Sokat olvastunk. Merítettünk. Fel is fedeztünk. További alkotó kedvet kívánunk! (A szerkesztőség)

Szénási Ferenc

## Jóska bátyám

Lám, még ez a szerető megemlékezés is csak az íróasztalfióknak készülhet. 1919 hamis mítoszáat ma, 1962-ben nyíltan nem tagadhatom, a kinyomtatható szavak pedig végzetesen mást jelentenének, ha elmaradnának a le nem írhatók.

– *Én félek ettől, Jóska; ne menjünk oda.*

– *Ne félj, kismadaram, fordítunk egyet a sorsunkon.*

*Halvány arcú, szép, fiatal felesége oldalán a községháza felé tartott, hogy kitűzze falára a vörös lobogót.*

*Alig néhány hónapja voltak házások. És hátralevő idejük is rövidre volt szabva. „Ne vedd el, fiam, nem éri meg az őszt se, megmondta az orvos!”*

*Szép, fiatal felesége koporsója mellől egyenesen a katonatanács irodájába ment, és egy évvel a végigharcolt háború után beállt önkéntesnek.*

Sorok közé rejtve aligha mondhatnám el, hogy amiben Jóska bátyám fiatalon tiszta szívvel hitt, és amit lelke mélyén talán 1956-ig ápolgatott, mennyire méltatlan volt az ő kitaró hűségéhez.

– *Lassan, kiscsibéim! Jut belőle mindannyiótoknak.*

*Ő porciózta ki közöttünk, nyolc kisebb testvére között a kenyeret és a szalonnát. Kamasztestéhez képest vastag, erős keze volt, markába fogta a bugylibicskát, és hüvelykujjával támasztotta meg pengéjét, amikor szeletelt. Ujjbegyét behálózták a hajszálvékony, ártalmatlan pengenyomok.*

– *Legalább hagymát adjon még, Jóska bátyám!*

*Falusi szokás szerint legidősebb testvérünket, a második családfenntartót mi, kisebbek, magáztuk.*

Ma aligha említhetnék kívánatosabb családi múltat az övénél. De indulásának magam is célzatos jelentést adnék, ha ifjú éveit csak megengedett szavakkal beszélném el.

– *Ne menj hozzá, lányom, a kommün pártján vót!*

– *Jó szándékból tette. Azt gondolta, hogy mindenkinek úgy lesz jobb.*

– *De hát nem is legényember. Mán eltemetett egy asszonyt.*

– *Jó ember. Azt se bánta, hogy ha elveszi, megkaphatja tőle a tüdőbajt.*

*Második házassága negyven esztendeig tartott, s bár mifelénk boldogságról sosem volt szokás beszélni, mondhatni, hogy boldog egyetértésben telt. Szemérmesen tartózkodó parasztszerelmüket szorosra fonta közös vágyuk, a fölfelé törekvés, és szilárddá edzette az együtt átélt sok-sok viszontagság.*

*Jóska bátyám huszonnyolc évesen beállt kőművestanoncnak. Vitus ángyom marokszedéssel, kapálással, alkalmi munkával toldotta meg ura inaskeresetét.*

– *Ha leteszem a mestervizsgát, magunknak is felhúzzunk egy kis házat. Egy faluszéli telekre és bontott téglára telni fog.*

– *Felhúzzuk ketten. A téglát a kezed alá adom.*

*Ott, a faluszéli házban sírt fel mind a két gyermekük. Teljesedő vágyuk azonban továbbhajtotta őket onnan is: egyre csak Rendeki Ignácon járt az*

esziük, aki a szomszéd faluból indult el a székesfővárosba, és a lehetőségek nagy vásárában megtalálta a maga szerencséjét.

Az én bátyámnál jobban aligha példázhatná bárki mai világunk eszményi irodalmi hőseit, a szegény sorból jött fiút, aki két keze munkájával tisztas megélhetésig jutott. De hogyan óvhatnám őt a dicsőítő kisajátítástól, ha nem szólhatnék a magam hangján róla? Szerető, hálás szavaim önálló életre kelnének, és akaratlanul is a képmutató eszményt dicsőítenék. Ahol a választott téma már maga is igenlés, és ahol tévhiteknek kötelező elismerés jár, ott tagadni csak némasággal lehet. Ha pedig Jóska bátyámról most, hogy meghalt, nem akarok szégyenszemre hallgatni, ha búcsúnovellával szeretném megköszönni neki, hogy segített íróvá felnőnöm, életéről becsülettel csak az íróasztalfióknak írhatok.

– Milyen betű ez, Jóska bátyám?

– Ez a nagy ell, báránykám.

– Hát ez itt, mellette?

– Ez meg a kis ó. Ha a kettőt egybeolvasod, az jön ki, hogy ló.

Hamar híre ment a faluban a négy és fél esztendő kis csodagyereknek, aki már a kalendáriumot is szépen olvassa. A mindenesnapár mellé Jóska bátyámtól később mesekönyvet is kaptam; a fűszeresnél rendelte meg, úgy, ahogy a szerecsendiót vagy a sáfrányt, ha anyánk nagy ritkán, boldog bűntudattal varázsos ízeket álmodott nekünk, s megadóan hallgatta utána apánk korholását. Csodálkozva láttam, hogy a mesékbe én, a legkisebb fiú is bele vagyok írva, és alig vártam, hogy fölcseperedve világgá indulhassak, és megküzdhessek a hétfejű sárkánnyal.

Mindennapos kis sárkányöléseink ötvenhatban történelemmé hatalmasodtak, s a maga szerény módján az enyém is országos térben folyhatott. Ám a történelem hamar műfajt váltott, a mindig győztes mese mindig vesztes tragédiába fordult. Nekünk pedig, túlélő tragikus hősöknek itt maradt a kérdés: mit enged meg az írói pályán az emberi tisztesség? Akit a belső vágy parancsolóan űz a Parnasszus felé, úgy érezheti, hogy író és ember között nyílik egy kicsinyke rés, és a tehetségért érdemes áldozni. Jó esetben még Martinovics-tisztaságú besúgó-álcára sincs szükség. „Aki nincs ellenünk, az velünk van”: egy ideje már ennyi is elég. És a lelkiismeretnek javára válhat ez a jó néhány fokozat különbség.

Kezdetben ő olvasta nekem a meséket, és nem is kellett kérlelnem rá: ha volt egy kevéske ideje, fogta a könyvet és mellém telepedett.

– A fanyűvőt, Jóska bátyám!

– Lapozzunk inkább tovább!

Én a már ismert és otthonos mesevilágra, a varázslat bizonyosságára vágytam, őt a még nem ismert színterek vonzották. Úgy olvasta a mesekönyvet, mint aki útikönyvet olvas. Nekem az Óperenciás-tenger a való világ legeslegszele volt, amelyen túl a csodák birodalma várt rám, ő a hetedhét határt csak a falu határának hitte, azon túl egy éppolyan falut képzelt el, amilyen a miénk, csak sokkal de sokkal nagyobbat. A Tündérkirály palotáját is valami óriási faluháznak látta, a hétfejű sárkányt meg hétszer természetesebb, hét szájjal fújtató, torz, emberforma lénynek. Az ő szemében a nagyra nőtt valóság számított csodának.



*A fővárosban, ha nem akadt kőművesmunkája, napszámba járt: kazánt fűtött, fát vágott, virágoskertet gondozott. Végül a Rendeikiénél is jobb, művezezői álláshoz jutott, és egy kültelken hitelbe, részletre, újabb kis házat vehetett.*

No de az írói lelkiismeret már országosan is leróta a maga ötvenhatos különadóját. Igazolól dokumentum rá az ENSZ-hez intézett levél, a nemzetközi némaságot követelő áltiltakozás. „Nem leszünk játékszer tisztátalan kezekben.” Vajon ha hozzám is elér az aláíróív, és rajta látom irodalmunk előkelő névsorát, éppúgy vállaltam volna-e az ellenszegüléssel járó elhallgattatást, ahogyan most az önkéntes íróasztalcsöndet? Vagy netán a tekintélyes felmentő sereg láttán magam is a megadásban kerestem volna a lehető emberi létformát? *Akartam* volna-e hinni én is, hogy aláírásom áldozat, fájdalmas váltáságdíj, amellyel lecsukott társaim szabadulását segítem? És én is a messze élők bölcsességében bíztam volna-e: minél többen adjuk a nevünket, annál inkább megértik, hogy kényszerültünk rá? Ma már látható, hogy az önáltató aláírók és mi, szerencsésen kimaradók, egyaránt a „velünk van” engedékeny bélyegét kaptuk cserébe. S már csak azt remélhetjük, hogy az önfeladás mártírhitte nem ivódik be tollunkba, mindannyiunkéba, lobos nyiroksejtjei nem fertőznek tovább az irodalomban, akár nemzedékeken át. És abban bizakodhatunk, hogy a csendestárs-bélyeg a dolgozószobai magányban levethető, az asztalfióknak igaz mű készülhet. Vajon hány fiók telt már meg, és mi kerül elő belőlük, ha egyszer a szabadság újból, s talán tizenkét napnál is hosszabban ránk köszön?

*Csak egyik lányukat tudták felnevelni. A másikat még kisiskolás korában elvitte egy súlyos betegség. Akár az első feleséget. Akkoriban még nem volt penicillin. A kisebbik lányt, a csúnyácskábbat Jóska bátyám attól fogva féltő szeretettel óvta. Így nevelte egyre szebbé, szebbé, mint amilyen a másik lehetett volna.*

*Dologtalanul nem volt maradása. Bár naponta munkába járt, otthon konyhakertet művelt és állatokat tartott. Amikor hatvanévesen nyugdíjba küldték, még egy tenyérnyi kukoricaföldet is bérbe vett. Csak a szombat esti kártyapartik kedvéért pihent meg. Ma is mosolyra indít, hogy felesége, aki szinte mindenben egyezett vele, ezt az ártatlan kedvtelést mennyire nem szívelte. Rendre hazavonszolta urát, s amikor Jóska bátyám, hogy végre nyugta legyen tőle, bezárta egyszer maga után a kaput, kétágú létrával azon is átmászott. Később Vitus is nagyon beteg lett, hol egyikük, hol másikuk látszott betegbbnek. Jóska bátyám egy alkalommal, amikor az orvost kikísérte, sokáig elmaradt. Vitus gyanakvón nézett rá:*

*– Mit mondott? Azt, hogy meghalok? – S már számadásra készülődve, a szokásosnál illendőbb szóval csattant fel: – Szarok meghalni!*

*Azzal kiugrott a betegágyból, mintha a halál csak fektében érhetné utol. Már megrendelte a sírkövet, rávéseti mindkettejük nevét.*

A mű magán viseli korát, amelyben született: asztalfiókban nemcsak a papírja, maga is poros lesz. Megírásának és megismerésének jelene élesen szétválík. Archeológiai leletté öregszi. De ez nem feltétlenül baj. Ki tudja, milyen irányt vesz az emberi ízlés, és vele az irodalom. Eluralják majd új áramlatok és új izmusok. Meglehet, hogy egyszer még a történet is kikopik belőle. S talán az íróasztal-leletek akkor saját koruk elbeszélő irodalmát is újból jelenné avatják.

Surján László

## Megbékélési mozgalmunk lelki gyökerei

A Charta XXI Megbékélési Mozgalom XXI. századi megoldást keres a XX. században bekövetkezett, de évszázadokkal korábban keletkezett bajokra. A következő három tétel e mozgalom lelki gyökereit ismerteti. A trianoni tragédiából való önfeladás nélküli kiláboláshoz ugyanis gondolkodásunk alapvető megváltozása szükséges.

**I. Hajh, de bűneink miatt...** Sajnos még a hazáját szerető, a himnuszt nemcsak olimpiai győzelmek után éneklő, hanem jeles alkalmakkor azt imádkozó magyarok is ritkán gondolnak az összes versszakra. Mondanivalónk számára a negyedik versszak az irányadó, ezért annak első sora ennek a résznek a címe.

Annak fontosságát, hogy a nemzet önvizsgálata, hibáinak, bűneinek felismerése és megvallása elengedhetetlen, csodálatosan kifejezik Esterházy Lujza gondolatai, amelyek mintha megbékélési mozgalmunk szellemi alapjai volnának. Esterházy János testvérének üzenete úgyszólván ismeretlen a magyar közvélemény előtt, pedig igencsak időszerű ma is.

Esterházy Lujza 1944 augusztusában nagyon nehéz témáról értekezett az akkori Magyar Hírlap hasábjain. Írásának „A Duna-völgyi béke lélektani előfeltételeiről” címet adta. A háborúnak már hét évtizede vége, de régióinkban az igazi béke, a megbékélés még mindig várat magára. Csak remélni tudjuk, hogy a problémák szőnyeg alá söprése nem vezet majd újabb szörnyűségekre. Ez a reményünk akkor teljesezhet be, ha a figyelmünket nem félelmeinkre, hanem a Duna-völgyben élő minden ember boldogulására és nyugalomra fordítjuk. Így érhetjük el, hogy régióinkban származása miatt senki ne legyen másodrangú állampolgár a szülőföldjén. Gondolkojunk együtt Esterházyval:

*„Először arra van szükség, hogy mindkét fél belássa, hogy ő is hibás, nem csupán a másik. Mindaddig, amíg két ellenségeskedő ember csak azt látja, hogy mit vétett ellene a másik, de nem látja, hogy ő is vétett a másik ellen: addig kibékülésről szó sem lehet, így van ez a nemzetek között is, például a Duna völgye nemzetei között is, amelyek minket elsősorban érdekelnek, s amelyek békéjéhez mindnyájan hozzájárulhatunk. Ezt akkor tesszük a leg-hathatósabban, ha a saját portánk előtt söprünk, nem pedig a szomszéd portája előtt, vagyis elsősorban saját magunk fölött gyakorlunk bírálatot, nem pedig a szomszéd magatartása fölött. Tapasztalati tény, hogy az önbírálatnak, hibabeismerésnek ez a magatartása számos esetben szerelte már le a másik fél haragját, elkeseredését, ami lélektani téren előkészíti a talajt a közeledés, a kibékülés számára a magánélet viszályaiban. S meggyőződésem szerint ugyanezt a hatást érné el a nemzetek közötti feszültségek enyhítésében. Úgy látom például, hogy sokkal jobba, barátságosabbá alakulhatott volna a*

viszony a magyarság és szomszédai között, ha társadalmunk nem ragaszkodott volna görcsösen ahhoz az állásponthoz, hogy »mi sohasem bántottunk senkit, mindig csak minket bántanak«. Az ilyen lelki magatartás sohasem vezethet kibéküléshez a nemzetek között, mint ahogyan nem vezethet kibéküléshez az egyes emberek között sem. Lelke mélyén jól érzi ezt minden ember, de mégis vonakodik a hibák beismerésétől, különösen a nemzetek által elkövetett hibák beismerésétől, mert ebben nemzete meggyalázását látja. Pedig nem az. Hiszen emberek vagyunk mindnyájan, és ezért mindnyájan vétkezünk. Ennek beismerése nem jelenti önmagunk meggyalázását. A nemzeti életet is emberek alakítják. Így hát ezek is vétkeznek, már természetüknél fogva. Miért jelentene hát nemzetgyalázást annak nyílt beismerése, hogy vétkeztünk a nemzeti és a nemzetközi élet terén is, akárcsak a többi nemzetek?

Úgy látom, hogy számos elmérgesedett nemzetközi ügynek venné ki fulánkját ez a nyílt hibabeismerés. Éppen ennek érdekében, a kibékülés érdekében mondotta Krisztus, a Béke Fejedelme, hogy ne nézzük a szálkát mások szemében, de lássuk meg a gerendát a magunkéban. Aki szolgálni akarja a béke ügyét, úgy vélem, jobbat nem is tehet, mint folyvást figyelmeztetni saját környezetét, hogy a nemzeti sérelmek értékelése s megítélése terén is kövesse Krisztus felhívását: »Ne nézd a szálkát mások szemében, de lásd meg a gerendát a magadéban.« Mennél inkább fogjuk terjeszteni ezt a felfogást társadalmunkban, annál inkább fogunk hozzájárulni egy olyan közhangulat és közvélemény kialakulásához, amely kedvezően tudja előmozdítani a tartós béke kialakulását a Duna völgye nemzetei között.”

Ugye nem is kell ehhez semmit hozzátenni. Csak egy mély lélegzetet venni, és elfogultság nélkül magunkba nézni.

Tisztában vagyok azzal, hogy bizonyos körökben nem népszerű, mások szemében a hazaárulást súrolja, ha legnagyobb nemzeti tragédiánk kapcsán saját bűneinkről beszélünk. Azt, hogy erre vállalkozunk, nemcsak Esterházy Lujza idézett szavai indokolják. Rajta kívül lehetne más tekintélyeket idézni, további személyek citálása helyett inkább a törvény szavát hozom ide. 2010-ben az újjáalakult országgyűlés egyik első feladatának tekintette, hogy június 4-ét, a trianoni diktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánítsa. Az erről szóló 2010. évi XLV. Törvény 4. §-a így szól:

A Magyar Köztársaság Országgyűlése kötelességének tekinti arra inteni a nemzet ma élő tagjait és a jövő nemzedékeit, hogy a trianoni békediktátum okozta nemzeti tragédiára mindörökké emlékezve, más nemzetek tagjaiban okkal sérelmeket keltő hibáinkat is számon tartva, s ezekből okulva, az elmúlt kilencven esztendő küzdelmeiben az összefogás példáiból, a nemzeti megújulás eredményeiből erőt merítve, a nemzeti összetartozás erősítésén munkálkodjanak. Ennek érdekében az Országgyűlés június 4-ét, az 1920. évi trianoni békediktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánítja.

A kiemelt szavak nemcsak lehetővé, hanem kötelezővé is teszik, hogy a történések elemzésekor saját hibáinkat is szóvá tegyük, hiszen hogyan okulhatnánk belőlük másképpen?

**II. ...amiként mi is megbocsájtunk.** Imáink némelyikét gyakran még azok is ismerik, akik egy kicsit sem kötődnek Istenhez, valláshoz. A MIATYÁNK is ide

tartozik. Akik rendszeresen imádkozzák, gyakran egykedvűen, tartalmi részébe bele sem gondolva, gépiesen mondják a szöveget. Olykor viszont éles fénybe kerül egy-egy részlet, és mélyen megrendít.

Sok ember, aki magát nagy kereszténynek tartja, képes határozottan kijelenteni: ezt meg azt nem bocsátom meg soha. Lélekveszélyes hangulat ez. Megkeseredik bele az ember. A földi boldogság egyik titka: haragot nem tartani. Az Úr imádsága mintha komoly fenyegetés lenne, de egyben óriási esélyt is ad. A mi saját megbocsátóképességünktől teszi függővé az ő irgalmasságát. Esterházy Lujza erre alapozza a következő lépést. Ami az egyesek szintjén működik, annak kell megvalósulnia a népek közötti kapcsolatban is. Ez a megközelítés nem teszi lehetővé a megbékélésnek olyan feltételekhez kötését, hogy addig, amíg ők így vagy úgy, addig ne várja tőlem senki, hogy én megbocsásjak. Esterházy Lujza gondolatmenete ráébreszt: nincs jogunk a halogatásra, lépni kell. Ő a következőket tanítja:

*„A jó béke létrejöttének és tartósságának második lélektani előfeltétele: az ellenünk elkövetett vétkek, sérelmek megbocsátása. Két viszálykodó ember között sem jöhet létre igazi kibékülés, ha előbb nem bocsátanak meg egymásnak. Mindaddig, amíg úgy érzik, hogy sohasem tudják megbocsátani ezt vagy am azt, addig a bosszú alkalmát fogják keresni és nem a kibékülését, s ma, amikor a nemzetek oly mérhetetlenül gyötrik ellenfeleiket s talán nincs is nemzet, amely ily módon nem vétett volna mások ellen: egyedül csak a megbocsátás lelkülete mentheti meg földrészünket a végpusztulástól, amelyet az újabb meg újabb megtorlások kölcsönösen okoznak. Ha továbbra is követelni fogják az emberi szívek a megtorlásokat, akkor meggyőződés szerint egyedül az a lelkület mentheti meg földrészünket, amely Krisztussal együtt így könyörög a mindenható Istenhez a mai borzalmak undoksága közül: »Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétkezőknek.«*

*Aki szolgálni akarja a jó béke ügyét, igyekezzen ennek a könyörgésnek lelkületét életre hívogatni környezetében. S biztosak lehetünk benne, ha mindnyájan készek leszünk a Miatyánk szellemében megbocsátani más nemzetek ellenünk elkövetett bűneit, akkor az irgalmas Isten a mi nemzetünknek is meg fogja bocsátani azt, amit mások ellen vétett. De ha továbbra is akadnak közöttünk sokan, akik még ma sem bírnak megbocsátani pl. valamit, amit 1939-ben követtek el egyik nemzettársunkkal: akkor vajon hogyan remélhetjük, hogy az igazságos Isten megbocsásson nekünk olyan cselekedeteket, amelyeket sohasem lett volna szabad elkövetni, illetve túrni vagy helyeselni?”*

Itt a pálya, itt a tér. Legalább a keresztények legyenek a kiengesztelődés élő jelei Közép-Európában is! De lehet, hogy a jóakarató emberek fognak élen járni s a keresztényeknek példát mutatni? Bizony, a Lélek ott fú, ahol akar.

**III. Szamar szened.** Az Európai Unió egyik titka, hogy az olykor nagyon is távol eső elképzeléseket kis lépésekkel közelítették, végül méltányos kompromisszumban kölcsönös megelégedésre meg tudtak egyezni. Esterházy Lujza harmadik üzenete erről szól. *Ne legyőzni, hanem meggyőzni akarjunk.* Ha ma

győzünk, holnap legyőzetünk. Ez történt velünk 1945-ben, amikor mindent elvesztettünk, amit 1938 után megszereztünk. Ha sikert, minden magyarnak méltó életet és boldogulást akarunk, nemzetünk egészségének megőrzését és virágzását, akkor ezt csak másokkal együtt, tisztességes megegyezések révén érhetjük el. Esterházy Lujza így beszél erről:

*„A jó béke harmadik lélektani előfeltétele a kölcsönös áldozatkész önmegtagadás a béke érdekében. Két pereskedő ember között is csak akkor jöhet létre igazi kibékülés, ha mindegyik fél kész lemondani igényeinek, követeléseinek egy részéről, hogy kiegyezéssel béke jöhessen létre közöttük. Ámde mindaddig, amíg mindegyik fél ragaszkodik követeléseinek száz százalékához, addig igazi kibékülésről nem lehet szó. Így van ez a nemzetek között is. Gondoljunk csak vissza a történelem példájára: Magyarország és Ausztria között csak akkor jöhetett létre, hosszú, áldatlan harcok után 1867 kiegyezéssel békéje, amikor mindkét fél hajlandó volt lemondásokra, követeléseinek leszállítására. Ezért nem tehetünk nagyobb szolgálatot a Duna-völgyi béke érdekében, mint ha igyekszünk megnyerni környezetünkön keresztül egész társadalmunkat a belátás számára, hogy a szomszéd nemzetekkel való béke érdekében nekünk is tudnunk kell lemondani olyan vágyakról, amelyek folytonos bizalmatlanságot, ellenszenvet keltenek szomszédainkban irántunk, s folytonos feszültséget okoznak közöttünk, feszültséget, amely újabb véres konfliktusokat robbanthat ki a jövőben.*

*Lesznek, akik még mindig úgy fogják érezni, hogy a fentebb hirdetett magatartás nem egyeztethető össze a nemzeti önérzettel és a nemzeti érdekekkel. Azoknak, akik így gondolkodnak, csak azt tudom válaszolni: önmegtagadásokra a béke kedvéért... vagy pedig rászánhatjuk magunkat arra, hogy nemzetünk élete ezentúl is a légoltalmi pincék jegyében fog lefolyni az eljövendő évtizedekben. Meggyőződésem szerint a mai ember két életforma között választhat: vagy nemzeti önmegtagadások a béke érdekében, vagy légoltalmi pince. Vajon melyik felel meg jobban nemzetünk valódi érdekének, életképes fejlődésének?*

*Meggyőződésem szerint a háború kimondhatatlan gyötrelmeinek emléke fel fogja kelteni mindegyik nemzet társadalmában a belátást, hogy jobb még fájdalmas önmegtagadások árán is hozzájárulni a béke tartósságához, mint vágyaink elérése kedvéért újabb feszültségek létrejöttét kockáztatni. S mélyszégyenem szerint az Isten külön oltalma, segítsége fogja jutalmazni azokat a nemzeteket, amelyek képesek lesznek felemelkedni az emberiség iránti felelősségtudatnak ezekre a leghősibb magaslataira.”*

Egy évvel a világháború után Esterházy Lujza már úgy fogalmazott, hogy csak két dolog közül választhatunk: atombomba vagy a Miatyánk. Ennek a gondolatnak a csírája ott volt az 1944. augusztus 6-án megjelent Magyar Hírlap-beli cikkben. A Trianonban szétszabdalt egységes magyar nemzet határmódosítás nélküli újraegyesítése nem feleslegessé, hanem éppen megkerülhetetlenné teszi a szomszéd népekkel való kapcsolatunk rendezését. A fenti gondolatok elterjedése nélkül ez nem fog sikerülni. Ezért kulcskérdés, hogy megértjük-e, követjük-e, amit Esterházy Lujza üzen. A Charta XXI hatezernyi magyar és nem magyar ajkú támogatója elindult ezen az úton.

Csáji László Koppány

## A jog, az erkölcs és a hit erőterei

Bizonyára az állatvilágban is vannak szabályok, az ember azonban szeret tobzódni bennük, irányítani létrejöttüket. Társadalmi létünk óhatatlanul szabályokat követel – nagy kérdés azonban, hogy kik alkotják azokat. A *jogalkotó* elméletileg lehet egy vagy néhány ember, maguk a társadalmak, csoportok – vagy akár az Isten... Ezt felismerve, már az ókori római jogban szétválasztották a *ius* (jog), *fas* (szakrális normák) és *mos* (erkölcs, nemzeti szokások) körét. A társadalmak azóta mintha ezek erőterében formálódó diskurzus-galaxisok lennének. A társasjátékoktól a családi, falusi, állami és államközi szabályokig normáink mind azon a dilemmán alapulnak, hogy mennyi teret engedünk a változó résztvevők „önkéntelen” szokásainak, mennyit a szerveződés (szervezet) intézményeinek – és hol legyen a szakrális hatalom helye. Megannyi kísérlet (változat) született, hogy definiálják, szétválasszák, becsatornázzák ezeket. Az erkölcs sokszor zavarta a szakralitás és a jog szféráját, mert folklór jellegű, lokális vagy csoportszintű szabályozások sokasága, inkoherens, alulról jövő diskurzus. A modernitásban még ennél is komolyabb kérdés lett, hogyan zárjuk ki az addig előszeretettel elsőszerepre törekvő szakralitást – más szóval: hogyan lehetne magát a társadalmat, vagy még inkább a jogot, a Szent köntösébe öltöztetni. Minden szerveződés – legyen az egy „ideálisnak” vélt kis közösség, egy transz-lokális hálózat vagy tömegtársadalom – diskurzusai óhatatlanul igazságokat, normákat termelnek. A csoportok működésének alapja az, hogy kik válnak legitimé (normaalkotóvá), és hogyan irányítják a diskurzusokban megteremtett valóságot – ez a kortárs *critical discourse analysis* (CDA) irányzat alap gondolata. Az állam a jogot (*ius*), a kisebb csoportok általában az erkölcsöt (*mos*), a vallási mozgalmak a szakralitást (*fas*) legitimációját preferálják. Pedig mindhárom a társas létünkhöz szükséges Norma (rend-éhség) más-más arca. A modernitásban frivol módon a szekularizáció (a *fas* bebörtönzése) lett a jog megdicsőülésének (szakralizálódásának) eszköze; majd az erkölcs helyére is szemet vetett. A nemzetközi és nemzeti jogok egysíkúvá váltak: legitimnek a társadalommal összetévesztett nemzeteket képzeltek el, és nem az erkölcsöt, főleg nem Istent. A munkajog a feudális jobbágyság jogi szabályozásának folytatása lett, a parlamentáris demokrácia (mint az egyedül üdvözítő „jogállam”) pedig szent szférákba emelkedett. Pedig a kérdés továbbra is az: mennyire fogadjuk el az erkölcsöt mint nehezen irányítható társadalmi szabályképző alapot, mennyiben delegáljuk e lehetőséget magasabb szervezeti egységeknek (köz-igazgatásnak); és a jog mennyiben helyettesíti Istent? A legtöbb mai jog megpróbálja teljesen átvenni az erkölcs és a szent normák helyét. Kisebb és nagyobb csoportokban is ez zajlik: a legitim vezetők és szabályok kitermelésekor a szerveződés zavartan fészkelődik: hogyan rögzítsék a jogalkotási lehetőséget magukhoz. A szakralitás diszkreditálásával az erkölcs is támasz

nélkül maradt, minimalizálódott a „*ne tégy olyat másnak, amit magadnak nem kívánsz*” elvre. A jog (állami, uniós, nemzetközi jog) tolokodó diskurzusában úgy érezhetjük: az Isten rangjára helyezett pluralizmus végleg maga alá gyűrte az erkölcsöt (bocsánat: erkölcsöket) és a szakralitás(oka)t. Az erkölcsök, hitek a rájuk erőltetett, kötelező sokféleség miatt önmagukat és egymást is felemészítik. A szakralitás és az erkölcs iránti nosztalgia azonban egyre új utakon szivárog be közénk: posztmodern frusztrációink (pl. az atomizálódástól, globalizációtól való rettegés) e hiányérzet szindrómái. Mégis a jog malmára hajtják a vizet, hiszen a jog segítségével kiáltunk: egyedül a jog(állam) hivatott szabályozni a társadalmakat! Vagy mégsem? A jog se nem erkölcs, se nem Isten – ez a felismerés már a természetjogon töprengőket is örületbe kergette.



SZELLŐ

## Az igazság keresésének játékosáról\*

(Hankiss Elemér 1928–2015)

Nem vagyok elfogulatlan. Első sorai olvasásától, első személyes találkozásunk óta, kivétel nélkül mindig nagy örömet jelentett számomra. Élvezet volt előadását meghallgatni, vele beszélgetni. Rendet teremtő, fölviannyozó ember, kolléga, akit Mesteremnek tekinthettem. Úgy vélem: boldog az az ember, aki egyszer, netalán többször szót, gondolatot válthatott vele. Aki fogékony volt az ő önmagában hordozott és kisugárzott értékeire. Hozzá kell tennem: több volt (van, lesz), mint egyetlen szellemi akkumulátor. Arra is ráébresztett, hogy az ősködtől napjainkig mennyi, voltaképpen megszámlálhatatlan Tanítót lehetett és lehet találni. Természetesen pont olyat, mint ő, hiába keresnék. A pótolhatatlan emberek közé tartozott. Azok közé, akik annak a fajta spirituális, etikai erőforrásnak bizonyultak és bizonyulnak, amelyek – nagy-nagy szerencsénkre – haláluk után is fölkereshetők, újra meg újra fölfedezhetők, fennmaradó munkáik révén. Most, amikor próbálgatom megfogalmazni, milyen örökséget hagyott ránk, azt tapasztalom, hogy nem kerülhetem el a szubjektivitást. De hát miért is kellene elkerülni? Amikor valaki az elevenen önmagában hordozott, netán mélyen belévésődő élmények emlékképeit idézi föl, akkor óhatatlanul érzelmek holdudvarát is hozzájuk tapasztja. Sőt, ez a holdudvar maga is része, gyarapítója a megjegyzett újraélt élményeknek. Akár a heisenbergi reláció értelmében, ahhoz hasonlíthatóan.

Már azt a pusztá tény is biztatásként éltem, élem meg, hogy létezett, létezik. Hogy íme, van az erkölcstelenség áradatában, fuldokló jelenkorunkban is eleven kivétel, amely erősíti/egyben cáfolja, megkérdőjelezi az általános szabályokat. Egy ember, aki képes olyan szellemi, lelki atmoszférát teremteni – írásban, élőszóban egyaránt –, amely optimizmusra hangol. Ráadásul, hosszú távú derűlátásra. S nem álmodozó „világmegváltásként” teszi ezt, hanem meggyőző, impozáns, eredeti érvek sokaságával. Egyszerre megragadhatóan, előrelendítő módon és játékosan. Mintegy megteszesíti a szeretetreméltóságot, magát az emberi méltóságot. Azt, hogy tisztességesen élni, önérdekeinket teljesen semmibe véve létezni: érdemes. Megvalósítható életmintát adott. S mindezt úgy tette, hogy sohasem saját személyiségére, munkásságára irányította a figyelmet, hanem egyben igazi ember-etalonok sokaságára.

Mindezt veszem a bátorságot, hogy ideírjam sorra azokat a klasszikus költői sorokat, amelyek láncolatban bukkantak, bukkannak föl bennem Hankiss

<sup>1</sup> A cím H. E. saját szavait idézi, módosítva. Az eredeti önmeghatározás: „nem is az igazságot kerestem, hanem az igazság keresésének játékát élveztem.” Nem tartotta magát igazi tudósnak: „...csak játszottam a gondolatokkal: gondolataim előreszaladtak, hancúroztak, élvezték a szabadságot, a meglepetéseket”. Dobszay János cikke nyomán citálom a fenti önjellemzéseket (HVG, január 17., 18–19.).



Elemér halálhíre hallatán. Az első pillanatoktól kezdődően. „Szól a telefon, fáj a húr”; „Testvérünk voltál, és lettél apánk”. Majd, mintegy egymás sarkára taposva, a két idézethez, József Attila Juhász Gyulára, majd Kosztolányira vonatkozó siratóihoz, sorra tolnak föl a többi, Hankiss Elemérre is vonatkoztatható verssorok. Akár csak József Attilánál maradvá, eszembe villan a Thomas Mannt üdvözlő verse. Az egész költemény is ideillene. De itt, most meg kell elégednem néhány, a párhuzamokat telibe találó emlékeztetéssel: „*Ne menj el, mesélj*”; „*Arról van szó, ha te szólsz, ne lohadjunk, / de mi férfiak, férfiak maradjunk / és nők a nők – szabadok, kedvesek / s mind ember, mert ez egyre kevesebb...*”; „*Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen / néz téged, mert örül, hogy lát ma itt / fehérek közt egy európaít.*”

A legutolsó sorhoz napjainkban már hozzá kell tennünk: nem a mai, hanem a hajdani Európa-eszményre kell gondolnunk. Személyiségének, munkásságának jó ismerői tudhatták közvetlenül, hogy mennyire és hogyan élt, dolgozott ő maga is európeerként. Ahhoz a vezető értelmiségi vonulathoz tartozott, tartozik, amelyet Babits, Szerb Antal, Németh László neve fémjelez. Azokhoz a nagybetűs Emberekhez, akiknek a jegyzéke, hál' Isten, aligha lehet kimeríthető. Azokhoz a személyiségekhez, akik bámulatosan tág körű, elmélyedt, sokágú műveltséget birtokoltak s adtak tovább. Akiknél ez a fajta erudíció elválaszthatatlan volt az etikus magatartástól. Akiket nem érdekelt, nem érdekelt az elismertség, a díjazás, a „rang”, akik füttyültek arra, hogy nyilvántartják-e nevüket, vagy sem, hogy értik vagy félreértik őket. Akiket saját lelkiismeretük vezérelt, nem a dicséretetek avagy az elmarasztalások.

Legközvetlenebb mintaképe lehetett maga az apa, Hankiss János (1893–1950). Egyike azoknak a nagyjainknak, akiknek a személye, életműve közelmúltunkban mintha kiesett volna a közös, itt a hazai tudománytörténeti emlékezetből. Emlékeztetést, földidézést kíván. Pedig hírét, nevét, életműve magaslatait még fölsorolni is alig győzhetjük. A Svájcban, majd Franciaországban tanult professzor volt az, aki megszervezte és vezette a nevezetessé vált Debreceni Nyári Egyetemet (1927–1946). Haláláig párhuzamosan, folyamatos intenzitással és hatáskokkal munkálkodott a magyar kultúra megismertetéséért és a nemzetközi kapcsolatok kiépítéséért. Ezen belül a francia művelésével, terjesztésével kiérdemelte a francia becsületrendet. Ő hívta életre az első Budapesten tartott nemzetközi irodalmi kongresszust (1931). Később Amsterdamban, majd Lyonban megrendezett, hasonló szimpóziumok titkára lett (1935, 1939). Itthon több magas színvonalú folyóiratot is alapított, szerkesztett. Magyar, francia, olasz nyelven megjelent könyveivel, tanulmányaival széles körű elismerést vívott ki. Legújabb kori történelmünk egyik legválságosabb érájában, a Kállay-kormány idején vállalta a közoktatási államtitkár szerepét. Fia, Hankiss Elemér – tudtommal – szemérmesen csak egyszer idézte föl nevét, alakját. Saját pályája derekán, „a fordulat” évében, 1989-ben ajánlotta, ajánlja neki az akkor már sokadik kötetét, a *Kelet-európai alternatívákat*: „*Édesapám emlékére, aki európaiként élt és tanított Kelet-Európában*”. Nem emlegette, hanem méltó utódként öregbítette tovább a Hankiss név nemzetközi viszonylatban is magas tudománytörténeti rangját.

Így, immár végigtekintve az életművet, szemlélhetjük, hogy milyen szerencsés előképzés alapozza meg életpályáját. Fölfedezhetjük már első dolgozatai-

ban is jellegzetes indíttatásait, felfedezőútjainak irányait, elágazásait. Még a Rákosi-korszakban – Eötvös-kollégistaként –, 1954-ben szerzett angol–francia szakos tanári diplomát az ELTE-n. Abban az időben ez meglehetősen ritka volt. 1956/57-ben illegális folyóiratot szerkesztett. Emiatt hét hónapot töltött vizsgálati fogságban. Ez természetesen továbbra is nyilvántartott társadalmi hátrányt jelentett. Közel tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy tehetségének, tudásának megfelelő helyre kerüljön. Előbb a Szépirodalmi Kiadónál dolgozott, majd egy évtizedig (1965-től 1975-ig) az MTA Irodalomtudományi Intézet kutatói közé került.

Nem is könnyű eldönteni: sokoldalúságának melyik „oldalát” művelte a legeredményesebben. Munkássága kezdetektől életét végigkíséri társadalmi, szociológiai érdeklődése. Értékszociológiai tanulmányainak gyűjteménye a szakterület körében, de azon túl is nagybecsülést vív ki (*Érték és társadalom*, 1977). Úgy vélem, hogy ha ettől eltekintenénk, ha „csak” az irodalomtudomány művelőjét látnánk benne, akkor is kivételes tisztelettel adóznánk termékenységének, eredeti gondolatrendszere, módszerei megteremtésének. Az *Irodalmi lexikonban* (főszerkesztő Péter László) kilenc, többségében irodalomelméleti kötetének címével találkozunk 1965-től 1989-ig. (Ez a lista is hiányos.) Hozzá kell tennem: egyes tanulmányai, kötetei, különböző nézetei szokatlanul tág körben váltak elismertté. Nemcsak megjelenésük idején, hanem napjainkban is az irodalomtörténet és -elmélet joggal legtöbbször idézett művei közé tartoznak. Az akkor még főként irodalommal, azon belül is (az akkor szintén kényes) irodalompszichológiával, majd az egymást váltó teoretikus irányzatokkal is elmélyülten foglalkozó könyvsorozatnak rendkívül megtévesztő látszata lehet az, hogy szerzőjük önmaga sorra követi a huszadik század elejétől egymást váltó nemzetközi irodalomelméleti irányzatokat, a strukturalizmustól a szemiotikáig és tovább. Megtévesztő, felületes vélekedés. Nála ez a „végigzongorázás” különböző nézőpontok alapos megismerését jelenti. Mindezek nyomán, között és után egyetlen, rendkívül nagy ívű, egységes, eredeti koncepció bontakozik ki az egymást követő tanulmányokban. Ugyanarra a lényegre törnek műelemzése, merészen fölített kérdései, válasz-kísérletei és válaszai. Ennek a főként irodalom-központú sorozatnak mintegy összegezése nagydoktori értekezése: *Az irodalmi mű mint komplex modell* (1985).

Szó volt arról, hogy édesapja államtitkári szerepet vállalt 1942/44-ben, az egyre vészterhesebb időkben. Vajon fiának emberöltőjében kevésbé váltak kockázatosná a történelmi, társadalmi életfeltételei, mint az apának a második világháború idején? Hankiss Elemér sem került el a háládatlan aktív politizálást. Úgy vélem, hogy mindkettejüknél hasonló lehetett a közéleti tevékenység indítéka: az értelmiség erkölcsi felelősségérzete. Sőt, az egyre ósdibbnak, vészebbnek tartott „hazafi” lelkiismereti kötelezettségének megélése vezette apát és fiát egyaránt az aktív politizálás csuszamlós intermezzójára. Volt-e, van-e emberiség-történelmünkben olyan időszak, amikor a kultúra emberei minden kétséget kizáróan megállták a helyüket politológusokként is? Hankiss Elemér esetét, főként az 1990–1993 közötti tv-elnökségét a szöges ellentét példájának gondolom. Ismét saját szavait idézném. Szakértőként hívták meg az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásaira. Okkal tették ezt, hiszen a Kádár-korszak fogyatékoságaira telitalálatokként mutattak rá az 1970-es évek végén, 80-as évek kez-

detén megjelent szociológiai kötetei. Nagy érdeklődést, sikert váltottak ki mind a *Társadalmi csapdák*, mind a *Diagnózisok és Az emberi kaland* című könyvei (1979, 1982, 1986). Mindezek nemcsak egy-egy szakmai kérdésre kerestek választ, hanem az alaposan megnőtt létszámú, igazi nagyközönség érdeklődését is fölkellették. Kétségtelenül tekinthették valódi nagy sikernek. Önmaga is joggal vélhette azt, hogy az eleven, húsba vágó problémák fölmérésével, végiggondolásával égető hiányt pótol, s a mindennapi gyakorlatban is hasznos szellemi munkát végez. Szószólóként hozzájárulhat a kiút, kiutak eredményes meglegeléséhez. Csak visszapillantva látta át, hogy az Ellenzéki Kerekasztal vitái során nagy hibát követett el: „szerencsétlenségemre felszólltam a televízióról szóló vitában”. Így került az MTV elnöki székébe (1990–1993). S így vált az Antall-kormány idején dúló médiaháború kulcsszereplőjévé. Ezzel a fordulattal alaposan túllépett a tudós hatáskörén. Megpróbálta a lehetetlent: politizálást a legjóhiszeműbb, naiv filantrópként. Szerette volna a tv-t a független tájékoztatás eszközévé tenni. A londoni BBC-t tekintette példaképnek. Óhatatlanná vált a kudarc. Ellenségeket szerzett magának, több régi híve is elpártolt tőle. Szájáról szájra járt a rosszmájú elnevezése: „*Hadari beszédű Pendliző*”. (A legendák szerint Csurka Istvántól való ez a név.) Három évig elszántan küzdött a kíméletlen, áldatlan, számára veszedelmesen idegen szorítóban. Hallgatóinak, nézőinek statisztikai többsége ezekben az években figyelt föl rá, jegyezte meg a nevét, alkotott róla lesújtó ítéletet. Holott pályájának ezt a vargabetűjét talán Arany szavaival lehet a legáltalóbban jellemezni. A mindig szerény, félrehúzódo ember keserűségével, akinek az élet „*Ada címet, bár nem*” kérte, s akinek csak akkor teljesült volna a vágya, ha nagyravágyó lett volna. S akit azok vélnek boldognak, akik „*hiúnak és kevélynek*” képzelik. Hankiss Elemérre gondolva, még egy, nem is jelentéktelen vonással kell módosítani ezt a költői vallomást. Ő nem keserűséggel szemlélődik. Valahányszor kátyúval, zökkenővel kerül szembe, elsőként önvizsgálathoz folyamodik. Tudatosan a derű, a játékosság, a lehetséges könnyedség felé fordul. Gondolatmeneteinek, megfogalmazásainak kedves, visszatérő szava, kifejezése a „kaland”. Önmagával szembenézve is vállalja a „kalandor” elnevezést. Az 1956-os forradalom idején vizsgálati fogságban töltött hét hónapjára is élete nagy élményeként pillantott vissza.

Vajon a tv-elnökség három évére is így emlékezett utólag? Lehet, hogy ezt is így kezelte. Mégis, úgy hiszem, ez volt megpróbáltatásainak legkeményebb időszaka. Mi sem állt tőle távolabb, mint a karrierre törekvés. Egy vagyok azok közül, akik ezt a szerepvállalását nem a hatalomvágy, hanem az értelmiségi, az írástudó erkölcsi elkötelezettsége, felelősségérzete megnyilvánulásának látják.

A közszereplés ugyancsak kíméletlen próbatétele után, 65 évesen vajon mihez kezdett volna egy átlagember? Ő, a legszívósabb bokszolókhöz hasonlóan, képes volt fölállni a ringben. Visszatért a katedrára. Stanfordban, majd a firenzei Európa és a Közép-európai Egyetemen lett vendégprofesszor. 1996-tól három éven át az MTA Szociológiai Intézetét vezette. Ezt követően ismét új irányban, a filozófia felől közelítően, élete talán legtermékenyebb éveit éli meg. Sorra jelennek meg az új, egyre egyetemesebb témaköröket átfogó, egyre elmélyültebb, közérdekűbb, tágasabb közönséget is érintő könyvei. Ezekben már nemcsak egyes szakterületek, interdiszciplinák szintetizálásával találkozunk, hanem a legősibb, legalapvetőbb emberi kérdések megfogalmazásaival, vála-

szok keresésével is. A létösszegzések alternatíváit keresi. A magyar társadalom és az európai civilizáció párhuzamának külön, más tanulmánygyűjteményt is szentel (*Proletár reneszánsz*, 1999). Kötet formájában is megjelenteti azt az eszmecserét, amely a Magyar Televízió *Tudósklub* című műsorában hangzott el. Itt napjaink legégetőbb hitbéli problémáiról faggatja négy állandó vendégét: három különböző vallási eszmerendszer teológusát és az indiai vallások szellemét képviselő Puskás Ildikót. Egy-egy alkalommal öt más jeles tudóst is bevon a tanácskozásba (*Beszélgetések életről és halálról*, 2000). A korszak változásai nyomán *Új diagnózisokat állít fel* (2002). *Hankiss Elemér összegyűjtött munkái* gyanánt, majd *Az emberi kaland* sorozataként jelöli meg ezeket a lét és nemlét peremére, szakadékainak mélyére merészkedő műveket. *Egy civilizáció-elmélet* körvonalait vázolja fel ezekben az egymást követő műveiben (*Europe after 1989: Culture in Crisis?*; *The Rope Dancers. – European Civilization: Problems and Prospects* [1997; 1999]; *Félelmek és szimbólumok*; *Ikarosz bukása* [2006, 2008]). Az egyes kötetek címei, alcímei is magukért beszélnek, például *Az ezerarcú én – Emberlét a fogyasztói társadalomban –*; *A Nincsből a Van felé – Gondolatok az élet értelméről* (2005; 2012). A végtelenből végtelenbe tartó eredeti gondolatrendszerét osztja meg az ezt igénylő, erre méltó olvasóival.

Számomra mindezekhez szorososan tapad az a líratörténeti momentum is, amely Szabó Lőrinc temetése idején született meg egy tordai, kolozsvári – akkoriban még csak első verseit közzétevő –, sokat támadott fiatalember: a pályakezdő Lászlóffy tollából: *„Siratjuk a feloszlás pillanatát. / Mert fájhat nekünk a példa fenyegetése.”* H. E. életének, életművének eddigi együttese (s tudjuk: utolsó idejében is tovább készülő, befejezetlen munkái) azt juttathatják eszünkbe, hogy a kivédhetetlen elmúlás nemcsak a „példa fenyegetését” hordozhatja, hanem a példa biztatását is. Megrendít, lesújt – de még intenzívebben: föl is emel. Ahogyan az idézett Szabó Lőrinc-búcsúztató záró sorában a fájdalom egyben új, magasabb rangú minőség létrejöttének üdvözlése is: *„Köszöntöm a térben árnyékát-vesztve megszületett új végtelenséged!”* Lezárul egy életút, de ugyanebben a mozzanatban egy új utóélet nyílik meg. Hankiss Elemér kiteljesedő élete, dúsgazdag öröksége egy értelmesen, érdemesen, értékesen végigélhető létezés lehetőségének mintája. Az az igen egyszerűnek látszó üzenet, felszólítás, amelyet mindennapjainkban ismételten hallhatunk Béki László természetgyógyásztól: *„Éld végig az életed!”*

## (Függelék)

Diákként, tanárként, de irodalomtörténészként is azt tapasztaltam, hogy a mindennapi élet apró „igaz történetei”, egyes epizódok, legendák, adomák sokszor közelebb hozzák azokat az alkotókat, akiket csak távolról, műveiken keresztül ismerünk. Például Albert Zsuzsa rádióbeli kerekasztal-beszélgetéseinél tapasztaltam ezt.

E föltételezés jegyében megpróbálom följegyezni azt, amit Hankiss Elemérrel kapcsolatos személyes élményként őrzök. A sors kegyes ajándéka gyanánt, kiváltságos mázli-sorozatokként éltem, érzem, tudom azt, hogy H. E. irodalomelméleti életszakaszában személyesen is megismerhettem őt, találkozhattam

vele. Véletlen volt, hogy éppen akkor mind a ketten egymáshoz igen közel álló témával foglalkoztunk. Ő a *József Attila komplex képei* című elhíresült, máig sokat idézett tanulmányát írta. Én pedig a szintén József Attiláról szóló szakdolgozatom után (1959), ennek folytatásaként, bölcsészdoktori dolgozatomon munkálkodtam. Választott témám a költő ifjúkori műveinek, ezeken belül az akkor Révai József által kiátkozott szabad verseinek értelmezése volt. Ha jól emlékszem, mind a két írás évek múlva látott csak napvilágot. De maga ez a József Attila-közelség szinte észrevétlenül hozta magával a tegeződést, egymás írásainak elolvasását, s élénk, lelkes, élvezetes beszélgetéseket. Az, aki nem ismeri annak az időszaknak, a vérbe fojtott népfölkelés megtorlása idejének légkörét, nehezen képzelheti magát a társadalmilag – s szakmailag is – nyomasztó, hallgatólagos elhallgattatásoknak tilalmi korlátai közé. Magától értetődő, hogy akkor fogalmunk sem volt az egymáshoz hasonló politikai állásfoglalásunkról, a „rovott múlt”-ról. Őt illegális lap szerkesztéséért, engem a szegedi MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) egyik alapító tagságáért marasztaltak el. Bizonyára mindketten baráti kapcsolatoknak köszönhetően kaphattunk csak állást. H. E. mint lektor, jómagam pedig egy csepeli ipari tanuló iskola tanáráként. Regényes véletlennek volt köszönhető ez a kiadóban való találkozás. H. Elemér emberbaráti gesztusainak egyike játszott itt szerepet. Szintén véletlenszerűen kezébe kerültek egy igen eredeti, akkor színművészetire készülő barátnóm szokatlan stílusú, formájú naplórészletei. S a rá nagyon jellemző módon, komoly érdeklődéssel olvasta, majd összebarátkozott a rendhagyó „írónövel”, akivel egy szobába kerültünk az Amerikai úti tudóosztályon. (Innen emlékszem az időszakra: 1960/61-re.) A korabeli természetességgel az említett, készülő tanulmányok csak évekkel később: 1963-ban, illetve 1966-ban láttak napvilágot. Mind a ketten meglepődtünk, amikor legközelebb az MTA Irodalomtörténeti Intézetének folyosóján futottunk össze. Szinte egyszerre mondtuk: hogy kerülsz ide? Kiderült, hogy egy-egy szerencsés fordulat kapcsán. Akkoriban alakult meg az intézet irodalomelméleti osztálya, ahová az illetékes osztályt vezető kitűnő kutatónak, Nyíró Lajosnak sikerült H. E.-t fölvennie, nekem pedig ösztöndíjas aspiránsként volt hivatalos munkahelyem ugyanott. Akkoriban alakult ki és ütközött össze egymással ideológiai, sajtóvita formájában az irodalomelmélet és a pártosság éles ellentéte.

1961-ben keltett nagy feltűnést H. E. első irodalomelmélettel foglalkozó, igen nagy sikerű tanulmánykötete: *A népdaltól az abszurd drámáig* (1969). Ennek első darabjaként volt olvasható a korábban kiemelt, szellemes, közkedvelté váló J. A.-esszé. Akkor különösen, de még most visszaemlékezve is pirulok, hogy jöttem, jövök ahhoz, hogy ezekben, a szituációkban H. E.-rel a „mi” közös névmás lett odaillő. Az is hasonló volt, hogy Szabolcsi Miklós mint a J. A.-kutatás fő vezetője, mindkettőnk pártfogójának bizonyult. Szakdolgozatom és bölcsészdoktori munkám egyik bírálója volt. Neki köszönhetem az első komolyabb publikációm megjelentetését, aspiránsi felvételemet. Ő volt az is, aki életemben először lábjegyzeteiben is idézett. Az első, majd a legutolsó monográfia-kötetében is (1963–1992). Annak ellenére tette ezt, hogy elsőként csak kézirataim, egy folyóiratbeli közleményem, majd egy vékony kis kötetem állt rendelkezésre (1963, 1980). Ma is meghálálhatatlan, a munkában, az életben előresegitők voltak számomra ezek a gesztusok. Az ő égisze alatt ren-

dezhette meg és adatta ki könyv formában is H. E. az akkor – szakmai berkekben – nagy port fölverő verselemző, majd novellaelemző szimpozionokat (1968 Bp., 1971 Szeged). 1968-ban, a korábbiakhoz hasonlíthatóan, kuriózumok játszottak egymásba. A vitaülések első napján kora délután tartottam meg előadásomat, s aznap este született meg kislányom. Ebben az esetben is H. E. volt a kezdeményező. Dísztáviratot kaptam a rendezvény résztvevőitől, gratuláltak a „konferencia első kézzel fogható eredményéhez”. A szegedi vitaülés alkalmával ismét korlátokat döntött le H. Elemér. Akkor teljesen szokatlanul, határainkon kívül élő magyar irodalmárok is jelentkeztek előadásaikkal. A hetvenes években a középiskolai tanárokkal közös műelemzés-konferenciáknak is ő volt az elindítója, szintén Szabolcsi M. támogatásával. Ezekben az években már közvetlenné, családiassá váltak kapcsolataink Eleméréssel. Sűrű elfoglaltságai között és ellenére, többször is eljött látogatóba, albérleti szobánkba. Elsők közt iratkozott föl arra a csomagolópapírra, amelyen nagy betűkkel arra kértük barátainkat, hogy lépjenek be a (zárójelben, kisbetűkkel följegyzett) klubba: a nekünk *„saját lakásszerzéshez hosszú lejáratú kölcsönrel hozzájárulók klubjába”*. Férjem, Kolozsvári Papp László akkor kiadatlan regényeinek kéziratát is elkérte, olvasta. Még biztató levelekre is szakított időt. A Hattyú utcában, majd Pasaréten is meghívottak lehattunk. Az utóbbi H.-lakásban a költő Tóth Bálinttal is összehozott minket. Hallgatólag tudtuk, Bálint is kétszeres politikai elítéltségéből szabadult (1951, 1957). Meghosszabbított kamaszos beszélgetések voltak ezek. Középpontjukban általában a megírt vagy készülő munkák megvitatása állt. Utolsó, ilyenféle találkozásként emlékezem arra, amikor Ádám fia születésekor gyerekeink fényképeit nézegettük, megállapodva abban, hogy *„az élet két alapvető ajándéka a gyermek meg a szívbeli munka”*.

Széles Klára

---

Hankiss Elemér hú konzulensünk volt tizenhat évünk során. Sánta Ferenc, Kosáry Domokos, Sütő András, Székely Magda, Schwajda György, Osztoivits Levente és Lászlóffy Aladár után ő nyolcadik, aki elhagyott bennünket. Nyugodjék békében! (A szerk.)

Pais István

# Ógörög humor, ógörög szerelem

(Részletek)

„Egy bizonyos Admétosz nevű fűzfapoéta egyszer kijelentette, hogy írt egy egysoros epigrammát, s meghagyta végrendeletében: ezt vessék majd sírkövének oszlopára. De nem árt, ha mindjárt idézzük is: »Föld be porát, föld; Admétosz mint isten ívelt fel!« Démónax [a jelen lévő filozófus] erre nevetve így szólt: »Olyan szép ez az epigramma, Admétosz, hogy szívesen látnám máris kőbe vésve.«” (Lukianosz)

„Amikor a konzulságot viselő Kethégoz Görögországon keresztül Ázsiába utazott atyja követeként, sok nevetséges dolgot mondott és művelt. Látván ezt Démónax egyik barátja, kijelentette róla: nagy tökfilkó! »Biz’ isten – mondta Démónax –, még annak se nagy.«” (Lukianosz)

„Kratész [a filozófus], mint mondják... mikor egy sihedert látott félrevonultan sétálni, megkérdezte, mit csinál ott egyedül. Magammal társalgok – felelte az. Mire Kratész: »Vigyázz, kérlek, s légy nagyon résen: rossz emberrel társalogsz.«” (Seneca)

Midőn egyik tanítványa, Arisztón, vitatkozás közben sok szempontból élesen, némely tekintetben viszont hebehurgyán és meggondolatlanul nyilatkozott, Zénón, a sztoikus így szólt hozzá: „Téged minden biztonnal részegen nemzett az apád.” (Diogenész Laertiosz)

Az athéni Themisztoklész, amikor mint soros hadvezért keószí Szimónidész, a kardalköltő neki kedvező ítélet meghozatalára kérte, a következőt felelte a poétának: „Te is rossz költő lennél, ha dalaidban elvétenéd a mértéket, én pedig rossz előljáró, ha a törvények ellenére hoznék ítéletet.” (Plutarkhosz)

A rómaiak és Pürrhosz épeiroszi király csapatai gyilkos csatát vívtak egymással Asculumnál, amelyben mindkét fél rengeteg harcost vesztett. A csata után valaki szerencsét kívánt a némileg győztes Pürrhosznak, aki szomorúan jegyezte meg: „Ha még egy csatában győzünk a rómaiakon, végképp elveszünk.” (Plutarkhosz)

Midőn i. e. 216-ban Cannae mellett a karthágói csapatok megverték a római seregeket, és a győztes hadvezér, Hannibál nem vonult azonnal Rómát megtámadni, a karthágói Barcas haragosan mondta neki: „Győzni tudsz, de a győzelmedet kihasználni nem tudod.” (Plutarkhosz)

Amikor egy tisztességtelen ember, egy herélt azt íratta fel háza bejáratára, hogy „Hitványaknak tilos a bemenet!”, szinópei Diogenész gúnyolódva kérdezte: „Vajon a ház ura hogy megy be a házába?” (Diogenész Laertiosz)

„...annak, ki jól / Kívánja vinni a sereg vezérletét, / Nem követ útján kell az ellent látnia.” (Euripidész)

Cato, mikor öregkorában megkérdezték tőle, neki miért nincs még szobra, holott sok más, mégpedig jelentéktelen embernek már van, így válaszolt: „Jobb szeretem, ha azt kérdezik, miért nincs szobrom, mint ha azt kérdeznék, miért van.” (Plutarkhosz)

Az épeiroszi király, Pürrhosz igen csodálta a római hadvezért, Fabriciust nemes jelleme miatt, és kérte őt: ha létrejön közte és a rómaiak közt a béke, menjen el őhöz, éljen nála, s az első lesz valamennyi híve és hadvezére között. Az ajánlatra Fabricius rendkívül nyugodt hangon így válaszolt: „Nem lesz ez jó neked, király, mert akik most téged tisztelnek és csodálnak, ha egyszer megismernek, inkább engem, mint téged óhajtanak királyuknak.” (Plutarkhosz)

Midőn az egyik attikai azzal gúnyolta, hogy szkíta, Anakharszisz a következőt felelte neki: „Nekem a hazám a szégyenem, te viszont a hazád szégyene vagy.” (Diogenész Laertiosz)

„Kratész [a filozófus], mint mondják, mikor egy sihedert látott félrevonultan sétálni, megkérdezte, mit csinál ott egyedül. – Magammal társalgok – felelte az. Mire Kratész: »Vigyázz, kérlek, s légy nagyon résen: rossz emberrel társalogsz.«” (Seneca)

Amikor valaki szemére vetette, hogy régebben szülővárosában, Szinópében pénzt hamisított, az immár kiváló filozófussá és nemes jellemű egyéniséggé vált Diogenész – mesei hangnemben – a következőt mondta az illetőnek: „Volt idő, amikor olyan voltam, mint most te; amilyen azonban én most vagyok, olyan te sohasem leszel.” (Diogenész Laertiosz)

Mikor egy elvetemült gazember, bizonyos Szimosz – I. Dionüsziosz, szürakuszaibeli zsarnok gazdasági intézője – a maga fényűzően berendezett házaát és mozaikból kirakott padlóit mutogatta Arisztipposznak, az utóbbi krakogott egyet és arcul köpte őt. Midőn pedig Szimosz emiatt háborgott, Arisztipposz így „mentegetőzött”: „Nem találtam alkalmasabb helyet.” (Diogenész Laertiosz)



Füleki Gábor

## Hódolat Határ Győzőnek

Őszinte, komoly bálvány-angyalszárny  
 csapong velő-látón örvénylő tereken –  
 úrbe vetve izzik arcod, kegyetlen csápod  
 mered, majd lehull – ennyi a lét, így igaz.  
 Idegen tér: a csönd sikolya füled termein zúg-suhan,  
 szemed színzárpor vonja gyöngyház-semmi-szürkeségbe.  
 Anyagban fürdik kívül-belül a test;  
 fenn az agy csigája magába fordul, túllépni önhatárát,  
 melyet Te valóban legyőztél, híven nevedhez.  
 Kegyetlen, tiszta bölcs! Függyemésztő láng!  
 Nincs mese! Nincs félrebeszéd, lélek cukros menedékhelye,  
 nyugtató álca, ködhályog a való közönye elé – nem!  
 Látni a dolgokat, amint *vannak* – ténybevontan  
 igaz, őszinte, tisztán látó szellem.  
 Világ, céltalan létegező – amint áramlik-gyűrűzik önmagában.  
 Öregkor könnye, tudástelt elme mindenholházában.  
 Látni, elfogadni úrközönyt kemény derűvel.  
 Lehet-e meghalnod? – de halatkozni, halni kell...  
 Biofilozófus, multi-gondolkodó, ércélű óceán-elme.  
 Végtelen magasban lebegsz, kozmikusán, az emberi  
 perspektíva törvényein túl figyelsz, észlelsz.  
 Merész, nagyszerű embertúli ember, mozgó-villódzó  
 kristály az időtlenség és e világ tátongó mélyszerkezetté  
 bomló partvonalán, üdv neked!

## Győzelegy

Ez csordahorda emlékvesztett emlősemberek inprogramált biomechanikus felejtőcskéje a neuronhiper-szuperkorrózió logton-logikus folyománya. Véges-nagy bölcselmék Isten-látomása: idegpályák szülte, szinkron-szinkráziás, agyonopticzált, fénybogárzó agyunk bioverzum-mása. Koponyaláncok évszázad-horizontív-átban egymásba töltömlő fiziko-kémhatása.

S míg az életittas ifjándi lényben tombton-tombol vasegészséges nyúltagy generálta, kantárizom vezérelte bukó-likas reflexvillongás-teli életöröme, addig a Szemafor Ni! kotor! corticálice szent Zóriumába a bazális ganglionrendszer képezte gáton a sex – huss! – megcsöndesülő/lanyhuló hullámverései nem csaphatnak át többé, így hát legtisztább-tisztádon-tisztán folytathatja létegezőkristálylaptrükköző elmélkedencségét hüllőverzumának özöntönösztönzöny multiközmenyében, hol rohan/szalad/futamlik a tudat elmagányult pusztá kerete – végtelen időn/téren/téridőn keresztül – halál-hallótávtalan –

## E számunk szerzői

- Arató János** (1949) – újságíró, műfordító, Budapest
- Bába Tibor** (1984) – kritikus, Budapest
- Brunner Zsanett Anna** (1990) – egyetemi hallgató, Keszthely/Budapest
- Búzás Huba** (1934) – költő, Veszprém
- Covaciu Norbert** (1988) – kritikus, Nagyvárad
- Csáji László Koppány** (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
- Csuka Botond** (1987) – kritikus, PhD-hallgató, Budapest
- Druzsín Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Erdélyi Z. János** (1947) – költő, műfordító, Szekszárd
- Frankovics György** (1945) – író, újságíró, néprajzkutató, Pécs
- Füleki Gábor** (1980) – középiskolai tanár, költő, Gyöngyössolymos
- Hasap Veronika** (1990) – egyetemi hallgató, Baracska
- Hegedűs Imre János** (1941) – író, irodalomtörténész, Budapest/Bécs
- Hollós Judit Katalin** (1982) – nyelvtanár, műfordító, író, Budapest
- Horváth Ferenc** (1948) – sakktanár, költő, Veresegyház
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Karaffa Gyula** (1964) – vers-, és meseíró, bőrműves, Nyíregyháza
- Kicsi Sándor András** (1957) – nyelvész, esszéíró, Budapest
- Kiss András** (1994) – egyetemi hallgató, Balassagyarmat
- Kolozsvári Grandpierre Miklós** (1950) – képzőművész, Budapest
- Konczek József** (1943) – költő, író, Magyaránador/Pomáz
- Kovács Éva** (1967) – tanító, Fót
- Ládi Zsuzsa** (1991) – egyetemi tanuló, író, műfordító, Karcag
- M. Pálfi Erika** (1977) – közgazdász, Budapest
- Magocsa László** (1952) – egyetemi tanár, Baja
- Magyari Barna** (1965) – pedagógus, költő, Vésztő
- MIHI** (1960) – fogtechnikus, rendszergazda, Frankfurt am Main (Németország)
- Miklóssy Endre** (1942) – urbanista, esztéta, író, Budapest
- Nagykutas Tibor** (1982) – gyári munkás, amatőr író, Sopron
- Navrátílová Klára** (1964) – szakfordító, szaktolmács, Brno (Csehország)
- Németh András** (1956) – költő, egyéni vállalkozó, Budapest
- Novotny Gergely** (1925–2003) – író, költő, zenetanár
- Pais István** (1932–2015) – filozófiatörténész
- Pintér Krisztina** (1979) – szerkesztő-lektor, Hont/Budapest
- Pothurszky Géza** (1947) – gyártástervező technikus, nyugdíjas vállalkozó, Sárospatak
- Ritter György** (1980) – író, újságíró, kritikus, Solymár
- Sándor Zoltán** (1973) – szerkesztő, író, fordító, Szabadka (Szerbia)
- Stanczik-Starecz Ervin** (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budatétény
- Suhai Pál** (1945) – költő, tanár, Budapest
- Surján László** (1941) – orvos, politikus, Budapest
- Szalai Lajos** (1947) – nyelvész, műfordító, egyetemi igazgató, Budapest
- Széles Klára** (1936) – irodalomtörténész, Budapest
- Szénási Ferenc** (1946) – műfordító, irodalomtörténész, Budapest
- Szondi György** (1946) – bolgarista, műfordító, kiadóvezető, Budapest
- Taklesz Botond** (1974) – nyelvtanár, műfordító, Csíkszereda (Románia)
- Tiszai P Imre** (1948) – közalkalmazott, Szolnok
- Tóth Ildikó** (1941) – szerkesztő, Sölvesborg (Svédország)
- Vándor Anna** (1941) – tolmács, műfordító, Budapest
- Vasadi Péter** (1926) – író, költő, esszéista, Budapest
- Vörös István** (1964) – költő, író, kritikus, Budapest
- Wilhelm József** (1970) – tanár, művelődés-szervező, Doroszló (Szerbia)

# Átadjába (Népek humora)

„A csattanó csattan, poénja 'tisza komikum', amely felszabadít: nem „babrált itt ki” senki senkivel; tulajdonképpen a vasút játékos „csattanója” ez. A vonat játszik a körülötte még csetlő-botló utasaival.” (Druzsín Ferenc)

„Az a kalimpálás, az / az üde pontatlanság, / ahogy a harangnyelv / hol elérte, hol nem / a bronzköpenyt, s nem / titkolta a bámésznek: / én vagyok, ki repszti. / Fölérek a hegyre.” (Vasadi Péter)

„Mit ér a vers, ha nem / az Angyallal birkózol érte, / ha közben nem marjul ki / a csípőd vagy bokád. // (...) // Ha nem rettenete / egy erősebb lét közélének, / ha szájalsz csak vele, / mint egy komédiás. // Mit ér a vers, ha vers / csupán és semmi más: / ha nem a vereséged / a fölmagasztalás.” (Suhai Pál)

„Meggyőződésem szerint a háború kimondhatatlan gyötrelmeinek emléke fel fogja kelteni mindegyik nemzet társadalmában a belátást, hogy jobb még fájdalmas önmegtagadások árán is hozzájárulni a béke tartósságához, mint vágyaink elérése kedvéért újabb feszültségek lét-rejöttét kockáztatni.” (Surján László)

„A társasjátékoktól a családi, falusi, állami és államközi szabályokig normáink mind azon a dilemmán alapulnak, hogy mennyi teret engedünk a változó résztvevők „önkéntelen” szokásainak, mennyit a szerveződés (szervezet) intézményeinek – és hol legyen a szakrális hatalom helye.” (Csáji László Koppány)

„H. E. életének, életművének eddigi együttese (s tudjuk: utolsó idejében is tovább készülő, befejezetlen munkái) azt juttathatják eszünkbe, hogy a kivédhetetlen elmúlás nemcsak a „példa fenyegetését” hordozhatja, hanem a példa biztatását is. Megrendít, lesújt – de még intenzívebben: föl is emel.” (Széles Klára Hankiss Elemérről)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu) e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185



A folyóirat támogatói:

  
Nemzeti Kulturális Alap

  
EMBERI ERŐFORRÁSOK  
MINISZTERIUMA